

דו"ח הסניגוריה הציבורית

תנאי המעצר והמאסר במתקני הכליאה של משטרת ישראל ושירות בתי הסוהר בשנת 2004

סיכום הממצאים העיקריים העולים מדו"חות הביקורת שערכו
אנשי הסניגוריה הציבורית באשר לתנאי המעצר והמאסר ושמירת
זכויות העצורים והאסירים ב-36 מתקני מעצר של משטרת ישראל
וב-7 בתי סוהר בישראל

תשס"ה

2005

תוכן עניינים

2	תוכן עניינים
4	מבוא
7	א. ליקויים עיקריים שנחשפו במתקני המעצר של משטרת ישראל
7	א.1. ליקויים בהסדרים הנובעים מן החובה לספק מיטה לכל עצור
11	א.2. תאי מעצר קטנים וצפופים
13	א.3. שלילת הזכות להלך באוויר הפתוח
15	א.4. תנאי אוורור בלתי סבירים
16	א.5. אי הפרדה בין המקלחת והשירותים, ובינם לבין תא המעצר
18	א.6. תאורה חלשה
19	א.7. אי אספקת אמצעים לשמירה על תנאים היגייניים ותברואתיים
20	א.8. התנאים הפיסיים בתאי המעצר
21	א.9. ליקויים במימוש האפשרות להשתמש בטלפון לעצורים הזכאים לכך
22	א.10. ליקויים במימוש זכותם של עצורים לקבל מבקרים
24	א.11. תנאים לא נאותים למפגש עצורים עם עורכי דינם
27	א.12. אי שמירה על כללי הפרדה בין סוגי העצורים והאסירים
29	א.13. ליקויים בקבלת טיפול רפואי
31	א.14. שילוט המיידע עצורים בדבר זכויותיהם, ובכלל זה הזכות לייצוג
31	א.15. כמות המזון, איכותו והרכבו
33	א.16. בעיית אי-קליטת חייבי שב"ס במתקני שירות בתי הסוהר
35	א.17. סווג שגוי של עצורים הגורם לשלילת זכויותיהם
35	א.18. תנאים קשים לעצורים קטינים בבית מעצר נגב
36	א.19. הלנת עצורים בטחוניים על הרצפה
37	ב. ליקויים עיקריים שנחשפו במתקני שירות בתי הסוהר
38	ב.1. צפיפות קשה והלנת אסירים על הרצפה
40	ב.2. תנאים היגייניים ותברואתיים ירודים
41	ב.3. תנאי אוורור ותאורה בלתי נאותים

42	4.ב. אי הפרדה בין המקלחת והשירותים
43	5.ב. קשיים במהלך ביקורי משפחות
44	6.ב. קשיים במימוש זכות המפגש בין עורך דין לקוח
45	7.ב. קשיים במימוש הזכות להליכה באוויר הפתוח
46	8.ב. ליקויים בקבלת טיפול רפואי
48	9.ב. היעדר תעסוקה
49	10.ב. איכות המזון וכמותו
50	11.ב. אלימות ויחס מזלזל של סוהרים כלפי אסירים
52	12.ב. סוגיות נוספות שהתעוררו בבתי הסוהר
52	1.12.ב. העדר ייצוג לאסירים בוועדות שחרורים
53	2.12.ב. קנסות בכלא דמון
53	3.12.ב. העדר אפשרויות גמילה מסמים בכלא גבעון
54	4.12.ב. מחסור באגף נקי מסמים בכלא נווה תרצה
54	5.12.ב. אי הפרדה בין סוגי האוכלוסיות השונות בכלא נווה תרצה
54	6.12.ב. תנאים קשים באגפי העובדים הזרים המיועדים לגירוש בכלא מעשיהו
55	7.12.ב. תנאים קשים באגפי צינוקות והפרדה
56	סיכום ומסקנות
61	נספח

מבוא

מיד לאחר קבלת מינויים כמבקרים רשמיים בבתי סוהר ובתי מעצר בסוף שנת 1999, החלו נציגי הסניגוריה הציבורית לערוך ביקורים, בתוקף מעמדם זה, במתקני המעצר והמאסר השונים בישראל.

אנשי הסניגוריה הציבורית רואים בעריכת הביקורים והביקורות בבתי המעצר ובבתי הסוהר חלק חשוב מתפקידם. מעבר לעובדה שרבים ממי שנמצאים במעצר או במאסר, הם מי שהסניגוריה הציבורית מופקדת על הגנתם ועל שמירת זכויותיהם במסגרת ההליכים הפליליים הננקטים נגדם, רואים אנשי הסניגוריה הציבורית בשמירה קפדנית על זכויותיהם ועל כבודם של מי שהחברה שוללת, על פי דין, את חירותם, את אחד המבחנים החשובים ביותר לשמירה על זכויות האדם במדינת ישראל.

במסגרת הביקורים בבתי המעצר נבדקה מידת התאמתם של מתקני המעצר לתנאים שנקבעו כזכויות וכתנאים מינימליים בחוק סדר הדין הפלילי (סמכויות אכיפה - מעצרים), תשנ"ו – 1996 (להלן: "חוק המעצרים") ובתקנות סדר הדין הפלילי (סמכויות אכיפה - מעצרים) (תנאי החזקה במעצר), תשנ"ז – 1997 (להלן: "תקנות המעצרים")¹.

תנאי החזקתם של אסירים² בבתי הסוהר והטיפול בהם, נבדקו לאור הוראות פקודת בתי הסוהר [נוסח חדש], תשל"ב – 1971 (להלן: "פקודת בתי הסוהר"), וכן בהתאם להוראות שירות בתי הסוהר (להלן: "הוראות השירות") ולפקודות נציבות בתי הסוהר (להלן: "פקודות הנציבות"), שהוצאו מכוח סעיף 80א לפקודת בתי הסוהר³. תנאי החזקת הכלואים בבתי הסוהר נבחנו גם תוך התייחסות לדרישות חוק המעצרים ותקנות המעצרים, זאת כמובן בהתייחס לעצורים המוחזקים במתקנים אלה, אך גם מתוך תפישה שהקריטריונים הקבועים לעניין החזקת עצורים צריכים להוות קנה מידה מינימלי גם לתנאים בהם יש להחזיק אסירים שכבר נשפטו.

¹ סעיף 2(א) לתקנות המעצרים קובע כדלקמן:

"השר יכריז על מקום מעצר רק אם אישר המפקח הכללי של המשטרה או נציב שירות בתי הסוהר כי אותו מקום עומד בתנאים על פי החוק וכי ניתן לאפשר לעצורים שיוחזקו באותו מקום לממש את זכויותיהם על פי החוק".

² אלא אם עולה אחרת מהקשר הדברים, בשימוש במילה "אסיר" במסמך זה הכוונה לאסיר שפוט, דהיינו, מי שנדון לעונש מאסר.

³ הוראה 5.05 להוראות השב"ס שעניינה עקרונות בהחזקת אסירים, קובעת כדלהלן:

(1) תכלית המאסר היא ענישה ולא נקמה או השפלה.

(2) עונש המאסר שולל מהאסיר את חירותו אך לא את כבודו.

(3) תשמרנה זכויות אדם בסיסיות של האסיר למעט זכויות שנשללו מהאסיר במפורש או ששלילתן מתחייבת כתוצאה טבעית ומסתברת משלילת החירות.

(4) ניתן להגביל איזה מזכויות האדם המוקנות לאסיר באופן זמני או קבוע רק במקרים המותרים על פי דין, וזאת לשם שמירה על ביטחון המדינה, או ביטחון בית הסוהר או לצורך הגנה על אינטרס הציבור או על אסירים אחרים. ההגבלה תהא לתכלית ראויה ובמידה המינימלית הנדרשת על פי הנסיבות".

ממצאי הביקורים, שערכו אנשי הסניגוריה הציבורית, הועלו על הכתב בדו"חות ביקורת נקודתיים ומפורטים, שהועברו סמוך לאחר עריכתם ליועץ המשפטי לממשלה ולמשנהו, לשר לביטחון פנים ולגורמים רלוונטיים נוספים, כגון, היועצת המשפטית למשרד לביטחון פנים, מפכ"ל המשטרה, נציב שירות בתי הסוהר, מבקר המשרד לביטחון פנים ועוד.

בדרך כלל, זכו אנשי הסניגוריה ליחס אדיב מאוד ולשיתוף פעולה מלא מצד מפקדי מתקני המעצר, מפקדי הכלא ואנשי הסגל בכל אחד מאלו. בקרב ממלאי התפקידים ניכרה, בדרך כלל, מודעות גבוהה לצורך החיוני לשמור על זכויות העצורים והאסירים.

זהו הדו"ח השנתי הרביעי שמוציאה הסניגוריה הציבורית בסוגיה זו. מסמך זה מיועד לרכז את הממצאים העיקריים העולים מדו"חות הביקורת של אנשי הסניגוריה הציבורית, שנרשמו בעקבות ביקורים ב-36 מתקני מעצר⁴ (לא כולל ביקורים חוזרים) וב-7 בתי סוהר במהלך שנת 2004. הרשימה המלאה של מתקני המעצר ובתי הסוהר בהם נערכו ביקורים מצורפת כנספח "א".

במהלך השנה הנוכחית השתדלו אנשי הסניגוריה הציבורית לערוך ביקורים במתקני כליאה בהם טרם נערכו ביקורים מאז צאת דו"ח הביקורת הראשון. לצד זאת, לצורך מעקב אחר שינויים ושיפורים שנעשו, ככל שנעשו, במתקני מעצר אליהם הגיעו בעבר, ביקרו אנשי הסניגוריה בשלושה בתי סוהר ובבית מעצר אחד פעמיים במהלך השנה, וכן שבו וערכו ביקורים חוזרים במתקני כליאה בהם כבר ביקרו בשנים קודמות. בדו"ח זה מצוינים, בין השאר, ההבדלים שנמצאו בתנאים באותם המתקנים, בהשוואה לביקורות הקודמות שנערכו במקום⁵.

אנו סבורים, שבכוחו של דין וחשבון מרוכז זה, האוצר בחובו מידע רחב, מקיף ועדכני, לשרטט תמונה כללית ואמינה באשר למצב הקשה והמעצר הקיים בחלק מן המתקנים. הדו"ח יסקור תחילה את הליקויים שנחשפו במתקני המעצר של משטרת ישראל, ואחר כך את הליקויים שנחשפו בבתי הסוהר.

יש לציין כי מאז מועד פרסומו של הדו"ח אשתקד, שהעלה תמונה קשה מאוד של תנאי המעצר הקשים שאינם עומדים בדרישות חוק המעצרים ותקנות המעצרים, ופוגעים פגיעה חמורה בזכויות העצורים ובכבודם, נכנס לתוקפו צו שהוציא בית המשפט הגבוה לצדק בעתירה, שהגישה עמותת רופאים לזכויות אדם, בעניין אי קיום הוראות חוק המעצרים באשר לחובה להלין עצור על מיטה בכל בתי המעצר בישראל⁶ (להלן: "עתירת רופאים לזכויות אדם").

⁴ ביטוי זה מתייחס לתחנות משטרה וכל מתקן מעצר אחר שבאחריות המשטרה.

⁵ במהלך שנת 2003 נערכו שני ביקורים בבית מעצר מגרש הרוסים, ושני ביקורים נוספים בשנת 2004. במהלך שנת 2004 ביקרו אנשי הסניגוריה פעמיים בבתי סוהר אשמורת, מג"ן, ודמון. בנוסף, נערכו ב-13 בתי מעצר ביקורים הן בשנת 2003 והן בשנת 2004: בבית מעצר עמקים, באגף המעבר בבית מעצר ניצן, במשטרת מטה חיפה ונמל חיפה, משטרת רמלה, בית מעצר קישון משטרת עיירות, משטרת נתב"ג, משטרת לוד, משטרת טבריה, בית מעצר לכיש ובית מעצר נגב.

⁶ בג"ץ 5678/02 רופאים לזכויות אדם נ' השר לביטחון פנים ואח', תק-על 2003(2) 2647 (פסק הדין מיום 24.6.03).

ביום 24.6.03 הוצא בעתירה זו צו מוחלט ובו, לכל המאוחר עד ליום 1.6.04, המועד בו ייכנס הצו המוחלט לתוקף, לא יוחזקו עצורים שלא על מיטה בכל בתי המעצר בארץ.⁷

כן נציין בהקשר זה עתירה נוספת, אותה הגישה לשכת עורכי הדין, בבג"ץ 1319/03 (אשר היתה מאוחדת עם העתירה דלעיל, והופרדה ממנה במהלך הדיון שהתקיים בעתירות ביום 24.6.03), בה נתבקש בג"ץ לאסור על הלנת אסירים ועצורים על הרצפה גם בכל בתי הסוהר בישראל, וליתן סעד של אכיפה בגין הפרת שורה ארוכה נוספת של זכויות אסירים ועצורים (להלן: **"עתירת לשכת עורכי הדין"**). בעתירה זו ניתן פסק-דין, בו, לאור הסכמת הצדדים⁸ ניתן צו מוחלט, לפיו לא יאוחר מיום 1.6.04 יינתנו לעצורים בכל מתקני המעצר והכליאה שבאחריות משטרת ישראל ושירות בתי הסוהר, מלוא זכויותיהם על פי סעיף 9 לחוק המעצרים והתקנות לפיו⁹. יודגש, כי בהתאם להודעה המוסכמת שהוגשה לבג"ץ, הוחלט על הקצאת תקציבים בהיקף של למעלה מ-100,000,000 שקלים, לשם ביצוע הרחבה משמעותית של מספר מקומות הכליאה במדינה ושיפוץ המתקנים הקיימים¹⁰.

אנו רואים לנכון לציין כבר בפתיח, כי בביקורים שנערכו לאחר כניסתם לתוקף של צווי בג"ץ בעתירות הנ"ל החל מיום 1.6.2004, חל שיפור ניכר בחלק גדול ממתקני הכליאה והמעצר בבעיית הלנת עצורים על הרצפה ללא מיטה, וככלל החובה להימנע מהלנה על הרצפה מקוימת. עם זאת, בביקוריהם במהלך שנת 2004 נתקלו אנשי הסניגוריה בהפרות חמורות אחרות, הנוגעות להפרת זכויות העצורים והאסירים. נוסף, כי ככל שמדובר בעצורים, אלה הפרות לא רק של חוק המעצרים ותקנותיו, כי אם גם של פסק דינו של בית המשפט הגבוה לצדק בבג"ץ 1319/03 מיום 1/3/04.

⁷ כן ראוי להוסיף, כי ביום 6.11.03 הוציא השר לביטחון פנים הנחיית תיאום בינורועית, שאמרה לוודא כי כל העצורים במדינת ישראל יקבלו את כל הזכויות להן הם זכאים לפי חוק המעצרים והתקנות, וזאת לא יאוחר מיום 1.6.04.

⁸ המשיבים לעתירה הנם השר לביטחון פנים, היועץ המשפטי לממשלה, מפקד משטרת ישראל ונציבות שירות בתי הסוהר.

⁹ בג"ץ 1319/03 **לשכת עורכי הדין בישראל נ' השר לביטחון ואח'** (טרם פורסם, פסק דין מיום 1.3.04).

¹⁰ ביום 16.5.2004 הוגשה עתירה על ידי עמותת רופאים לזכויות אדם והאגודה לזכויות האזרח בישראל, בה נתבקש סעד דומה בנוגע לאסירים, היינו: דרישה לספק מיטה ללינת כל אסיר, המוחזק בשירות בתי הסוהר (בג"ץ 4634/04). ביום 26.5.05 ניתן צו על-תנאי במסגרתו מחוייבת המדינה לנמק תוך 60 יום מדוע לא תספק מיטה ללינת לילה לכל אסיר בישראל.

א. ליקויים עיקריים שנחשפו במתקני המעצר של משטרת ישראל

חוק המעצרים והתקנות שהותקנו מכוחו קובעים סטנדרטים, הנוגעים למכלול ההיבטים של תנאי המעצר ושל זכויות העצורים. להלן יפורטו הליקויים הבולטים, שנתגלו בביקורות שערכו אנשי הסניגוריה הציבורית, במתקני המעצר של משטרת ישראל. לצד הליקויים יובא, במקומות המתאימים, תיאור התנאים והזכויות שקבע המחוקק כמסגרת המינימלית לה מחויבת המדינה כלפי העצורים אותם היא מחזיקה במתקני המעצר.

רבים ממתקני המעצר, שבהם ביקרו אנשי הסניגוריה הציבורית, שופצו בשנים האחרונות. עבודות שיפוץ אלו אכן הביאו באותם מתקנים לשיפור בתנאי המעצר, בהשוואה למצב שקדם לשיפוץ. אולם, התמונה העולה מדו"חות אנשי הסניגוריה הציבורית לגבי 36 מתקני המעצר שנבדקו, היא, כי למרות שחלק מהמתקנים אכן שופצו לאחרונה, עדיין מופרות גם במתקנים אלו זכויות בסיסיות של עצורים, המוקנות להם על-פי חוק המעצרים ועל-פי תקנות המעצרים.

1.א. ליקויים בהסדרים הנובעים מן החובה לספק מיטה לכל עצור

על פי החלטות בג"ץ 5678/02 (עתירת רופאים לזכויות אדם) ובג"ץ 1319/03 (עתירת לשכת עורכי הדין) והנחיות השר לביטחון הפנים, החל מ-1 ביוני 2004, לא יוחזק עצור ללא מיטה במתקני המעצר של משטרת ישראל ושירות בתי הסוהר, ולא תהיה סטייה מהוראות סעיף 9 לחוק המעצרים והתקנות שהותקנו על פיו לעניין מתן זכויות לעצורים במקומות המעצר.

ברצוננו לציין, כי חל שיפור ניכר בבעיה הקשה של הלנת עצורים על הרצפה שתוארה בדו"ח דאשתקד. ברובם המכריע של המתקנים לא מצאו אנשי הסניגוריה כי עצורים מולנים על הרצפה. עם זאת, בשני מתקנים מתוך 36 מתקני המעצר שנבדקו, קיימת תופעה של הלנת עצורים ללא מיטה על מזרנים שהונחו על הרצפה¹¹.

תופעה בעייתית אחרת שאבחנו אנשי הסניגוריה היא הנחיה מערכתית לתת עדיפות לעצורים על פני אסירים בכל הקשור להלנתם על מיטות, כך שאם יש צפיפות יתר בתאים, קודם כל העצורים יקבלו מיטות לישון בהן, ואילו האסירים ישוכנו, בלית ברירה, על הרצפה. עוד נמצאו ליקויים בהסדרים הנובעים מן החובה להלין עצור על מיטה.

¹¹ בית מעצר ניצן, בית מעצר קישון (אגף שב"ס – תאי ההעברות).

סעיף 9(ב) (2) לחוק המעצרים קובע כי :

"עצור יהיה זכאי, בין היתר לכל אלה :

...

(2) למיטה, מזרן ושמיכות לשימושו האישי, ולהחזקת חפצים אישיים כפי שייקבע בתקנות".

נושא עקרוני שנבדק בביקורנו הוא אופן יישום חוק המעצרים והחלטות בג"ץ 5678/02 ובג"ץ 1319/03 בהתייחס לזכותו של כל עצור למיטה. בהקשר לכך נתייחס למספר עניינים, כמפורט להלן.

א. שיפור במתן מיטה לכל עצור

מדו"חות הביקורת עולה כי החל מה- 1/6/04, מועד כניסתן לתוקף של החלטות בג"ץ האמורות, חל שיפור משמעותי בנושא של אספקת מיטה לעצורים. עם זאת, בשני מתקנים מתוך 36 מתקני המעצר והמאסר שנבדקו, נמצאה תופעה של הלנת עצורים ללא מיטה על מזרנים שהונחו על הרצפה¹².

• **בית מעצר ניצן:** בעת הביקור באגף 2 בבית המעצר ישנו שני כלואים על הרצפה. בעקבות החלטת בג"ץ הרי שאין להלין עצורים על הרצפה ולכן על-פי הנחיות הכלא (הבעייתיות לכשעצמן) אלו שאמורים לישון על הרצפה הם השפוטים, **ואולם בפועל ישנה רוטציה כך שבכל יום ישן מישהו אחר על הרצפה, פעם שפוט ופעם עצור.**

• **בית מעצר קישון:** בבית המעצר לא התגלה מצב של תפוסת יתר ולכלל העצורים היתה מיטה לישון בה. לעומת זאת, באגף שירות בתי הסוהר, בחלק המיועד להעברות, בו מוחזקים עצורים ואסירים שהועברו ממתקני כליאה אחרים לקראת הדיונים במשפטיהם ובעתירותיהם, נוצרים לעתים קרובות מצבים של תפוסת יתר בתאים, וכלואים רבים נאלצים לישון על הרצפה. מאחר וצו הביניים של בג"ץ מתייחס לעצורים בלבד, הבינו המבקרים כי ניתנה הנחייה מערכתית לתת עדיפות לעצורים על פני אסירים, בכל הקשור להלנתם על מיטות, כך שאם יש צפיפות יתר בתאים, קודם כל העצורים יקבלו מיטות לישון בהן, ואילו האסירים ישוכנו על הרצפה. **בפועל, לעתים קרובות, נאלצים גם עצורים לישון על הרצפה בתאי אגף ההעברות, מהטעם הפשוט שהם הגיעו בין האחרונים לתא, כשכל המיטות כבר היו תפוסות.**¹³

¹² בית מעצר ניצן ובית מעצר קישון (אגף שב"ס – תאי ההעברות). כמו כן, יש לציין שבביקור שנערך ב- 21/3/04 בתחנת משטרת צפת (לפני מתן החלטות בג"ץ לעיל) נמצא שמספר העצורים עולה על יכולת הקיבול של תאי המעצר ולכן עצורים מולנים על הרצפה.

¹³ בתגובת המשרד לבטחון פנים מיום 13.3.05 נרשם, כי במסגרת ארגון מחדש של מתקן הכליאה קישון תפתרנה הסוגיות הקשורות להקצאת מקומות לינה ויבוא על פתורנו נושא הלנת עצורים על הרצפה.

• **אגף המעבר בבית המעצר ניצן:** ברצוננו לציין את השיפור המשמעותי שחל באגף המעבר בבית המעצר בניצן. במהלך הביקורים שבוצעו בשנת 2003 התברר כי בכל לילה, כמעט בכל התאים, ישנים עצורים על הרצפה. בביקור הראשון, שנערך ביולי 2003, הוברר כי בתאים המכילים 2 מיטות בלבד יכול שילונו גם 6 עצורים. במהלך שנת 2004 נערכו שיפוצים אינטנסיביים באגף המעבר. ביקור מסכם שנערך בשנת 2004 לאחר סיום השיפוצים, העלה כי בכל אחד מהתאים, המכילים כיום 4 מיטות כל אחד, לא מולנים עצורים במספר העולה על יכולת הקיבול של התא.

ב. אפליית אסירים ביחס לעצורים

ברצוננו לציין כי ההנחיה והנוהל שבעקבותיה, לפיהם זכותו של אסיר למיטה נסוגה על מנת ליתן לעצור מיטה לישון בה כדי לקיים את החלטות בג"ץ 5678/02 ו-1319/03, הם בלתי נסבלים, וכרוכים בפגיעה קשה בזכות יסודית ובסיסית של אסירים, ובאפליה שרירותית ובלתי מתקבלת על הדעת בין עצורים לאסירים. ביום 16.5.04 הוגשה עתירה לבג"ץ גם בנושא זה, וביום 26.5.05 הוצא צו על תנאי המורה למדינה לנמק מדוע לא תספק מיטה לכל אסיר¹⁴. יצויין, כי גם אם אין חובה חוקית לתת מיטה לכל אסיר, הרי מדובר בסטנדרט אנושי מינימלי, אותו חובה לקיים.

ג. אספקת מיטה אך ורק לשעות הלילה

בנוסף, ברצוננו לציין כי לטעמנו אספקת מיטה אך ורק לשעות הלילה - אין בה כדי לעמוד בדרישות החוק והחלטות בג"ץ, וכי הזכות של עצור הינה למיטה למשך כל שעות היום ולא רק למטרות לינה בלילה.

זכותו של עצור, כדברי המחוקק, למיטה לשימוש אישי, פירושה שהמיטה לא נועדה אך ורק לשם לינה נוחה בלילה אלא גם לשימוש האישי של העצור. המיטה מסמנת את תחום מרחב המחיה הפרטי היחיד של העצור בתוך התא למשך כל זמן שהותו בתא, לרבות בשעות היום.

מהביקור שערכו אנשי הסניגוריה בבית המעצר **בראשון לציין**, עולה כי ההוראה מיושמת באופן דווקני ובעייתי רק לגבי שעות הלילה. משיחות עם האחראים על מתקן המעצר עולה כי הם עושים כל שניתן על מנת שבליילה יעמדו במצבת העצורים התקנית. עם זאת, במשך היום הם משלימים עם מצב בו הם אינם עומדים בדרישות החוק, ואינם מספקים לכל עצור מיטה לשימוש האישי. מספר העצורים המוחזקים יחדיו במשך שעות היום בתא יכול שיהיה גדול מהמותר, וכך נשללת מהעצורים הזכות לשטח המחיה הנדרש ולמקום משכן פרטי. מצב זה הינו בעייתי ומהווה יישום בלתי חוקי, ובוודאי בלתי ראוי, של החוק ושל הפסיקה בעקבותיו.

ד. החזקת עצורים במהלך הלילה ללא מיטה וללא תנאים אנושיים מינימליים

בעיה נוספת שנתגלתה היא החזקתם של עצורים שנעצרו במהלך שעות הלילה למשך שעות רבות במהלך הלילה ללא מיטה וללא תנאים אנושיים מינימליים.

¹⁴ ראו הערת שוליים 10.

• **משטרת ראשון לציון:** במקרים בהם מצבת העצורים מלאה ואין מקום לעצורים נוספים, הנעצרים במהלך פעילות משטרתית בלילה, הרי שאלו האחרונים אינם מוכנסים למתקן הכליאה, על אף שאינם נחקרים, אלא מועברים למרתף סגור אשר התנאים בו מחפירים. יצוין, כי במרתף חזו אנשי הסניגוריה באשפה ובאוכל שהיו מפוזרים על הרצפה. במרתף אין מקומות ישיבה למעט כסא פלסטיק, מזרון דק ושמיכה מעופשת, וכמובן שאין שם מיטות¹⁵.

• **בית המעצר המרחבי - שפלה:** לדברי מפקד בית המעצר ייתכנו מצבים בהם לעצורים חדשים, הנעצרים בעקבות פעילות משטרתית במהלך הלילה, לא תהא מיטה. במקרים אלו, הפתרון יהא להחזיקם כבולים בידיהם וברגליהם בכניסה לבית המעצר על-יד היומנאי עד אשר יילקחו למחרת לבית המשפט. לדברי מפקד בית המעצר, עצורים אלו מוגדרים כמי שנמצאים בסטטוס של נחקרים (גם אם בפועל אינם נחקרים במהלך אותן שעות בלילה) אשר עדיין אין להכניסם לתא המעצר, ולכן, גם אין הוא נדרש להכניסם לאגף הכליאה ולספק להם מיטה.

הותרתו של חשוד, משך לילה או חלקו, מוחזק ליד היומנאי כבול ואזוק, או במרתף מזוהם ומוזנח, נעדר כל תנאים, רק על מנת שלא להימצא מפריס את חובת מתן מיטה לכל עצור - מהווה הפרה בוטה של זכויותיו¹⁶.

• לא למותר לציין בהקשר זה את החלטתו של בית המשפט המחוזי בבאר שבע מיום 10/6/05, בעניין מעצרים של שני עצורים, שנחשדו בעבירות של התחזות, הפרעה לשוטר, זיוף מסמך, שימוש במסמך מזויף, ושהיה בלתי חוקית בישראל. חשודים אלה נעצרו בשעה 00:01 בלילה, ולאחר שהסתיימה חקירתם בסביבות השעות 00:03 – 00:04 לפנות בוקר, ועד הבאתם להארכת מעצרים בבית משפט השלום באילת, הם הוחזקו בניידת משטרתית, כשהם כבולים האחד לשני, וזאת מאחר ולא היו מקומות כליאה בתחנת משטרת אילת. בית משפט השלום סבר, כי העובדה שהעצורים הוחזקו בניידת משטרתית ולא במקום המיועד לכך, הינה עילה מספיקה ומוצדקת לשחרורם בתנאים. בערר שהוגש על ידי המדינה על החלטה זו קבע אמנם בית המשפט המחוזי בבאר שבע, כי יש לעצור את המשיבים, בין היתר, משום שבינתיים הפגם רופא, וכך המדינה הגישה לבית משפט השלום כתב אישום, ובקשה למעצר עד תום ההליכים. עם זאת, בית המשפט גם קבע כי "אין ספק שהחזקתם של המשיבים כעצורים החל משעה 00:04 בערך ועד לשעות הבוקר, עת הובאו לבימ"ש השלום להארכת מעצרים, הינה תקלה חמורה, ואין ספק שתקלה זו צריך שתקבל תגובה חמורה, הן מצד ביהמ"ש אך בעיקר מצד האחראים במשטרה. כדי שתקלה כזו לא תחזור על עצמה פעם נוספת, אני פונה למפקד מחוז הדרום ומבקשת ממנו להודיע לביהמ"ש מה הוא מתכוון לעשות על מנת שתקלה שכזאת לא תחזור על עצמה, ועל מנת

¹⁵ בלילה לפני הביקור נעצרו 4 עצורים. לדבריו של אחד מהם, הם נעצרו בשעה 00:23. הוא נחקר בין השעות 02:30-01:30. לאחר מכן חיכה במרתף עם שותפיו למעצר, עד אשר נלקח לבית המשפט בשעה 08:30 בבוקר. בשעה 00:12 חזר למתקן המעצר ולא קיבל מיטה. עד הערב הוא אמור היה להיות מועבר למתקן מעצר אחר וזו תהיה ההודמנות הראשונה שלו להניח את ראשו ולישון.

¹⁶ מתגובת המשרד לבטחון פנים מיום 17.3.05, עולה כי ביום 1.2.05 נפתח בית מעצר מחוזי בכלא מעשיהו אשר ביכולתו לקלוט 100 עצורים, דבר שהקל באופן משמעותי את הצפיפות בבתי המעצר במחוז מרכז.

שלא יעלה על דעתו של אף שוטר להחזיק עצורים בתנאים מחפירים כמו שנעשה במקרה זה"¹⁷.

ה. ניווד עצורים

סוגיה נוספת שעולה מביקורי אנשי הסניגוריה הציבורית, היא ניווד עצורים מבתי מעצר שונים על מנת ליישם את החלטת בג"ץ ולספק זכותם למיטה.

• כך, למשל, בתחנת משטרת מסובים: במסגרת מאמצי משטרת ישראל ליישם את החלטות בג"ץ מועברים עצורים לתחנת משטרת מסובים ממתקני מעצר אחרים, על מנת להלינם במיטות פנויות בבית המעצר. לפיכך, במתקן המעצר במסובים שוהים מדי יום עצורים שנעצרו ע"י תחנות משטרה שונות במרחב. כך, למשל, עשוי עצור להיחקר בתחנה אחת ולעתיים, רק בשעות הלילה המאוחרות, עם סיום חקירתו, יועבר למתקן מסובים. כל זאת, על מנת לחזור בשעות הבוקר המוקדמות למשמורת התחנה החוקרת או לבית המשפט.

ו. סיכום

לסיכום, מביקורי אנשי הסניגוריה הציבורית עולה, כי מצוקת המקומות במתקני המעצר יוצרת מציאות המאלצת את אחראי המתקן לפעול לעתים בסדר בלתי אפשרי תוך פגיעה בזכויות עצורים. הפגיעה מתייחסת לאי מתן מיטה למי שנעצר בשעות הלילה ולאילו ניווד עצורים עקב היעדר מקומות מספיקים למעצר. כמו כן, הפגיעה בעצורים מתבטאת גם בכך שלא בהכרח ניתנת מיטה לעצור במשך שעות היממה, וזאת עקב פירוש דווקני ומוטעה של החלטות בג"ץ. פגיעה אחרת נובעת מאפלייתם של אסירים ביחס לעצורים, כאשר בעקבות הנחיה מערכתית נשללת זכותם של אסירים למיטה, במקרים בהם מקבלים עדיפות בחלוקת המיטות. מעבר לבעייתיות הגדולה שבאפליית אסירים, לא למותר לציין, כי גם במצב זה, בשל יחסי הכוחות בין הכלואים בתא, לא ניתן להקפיד על כך שהעצורים יהיו אלה שאכן יקבלו את המיטה, ובפועל נמצאו מקרים, גם אם בודדים, בהם עצורים הולנו על הרצפה בניגוד ברור לחוק ולהחלטות בג"ץ בנושא.

2.א. תאי מעצר קטנים וצפופים

תקנה 3(ה)(2) לתקנות המעצרים קובעת לגבי כל תא מעצר כי:
"יהיו בו לא יותר מ-4 מיטות לעצורים".

תקנה 3(ה)(3) לתקנות המעצרים קובעת כדלקמן:

"השטח הממוצע לעצור בתא לא יפחת מ- 4.5 מטרים רבועים; חישוב השטח האמור יהיה לפי השטח שבין קירות התא, לרבות שטח השירותים, הכיור והמקלחת, ומחולק במספר המיטות שבתא".

¹⁷ ב"ש (מחוזי – באר שבע) 20852/05 מדינת ישראל נ' איאד זיוד וראמי זיוד. נדון בפני כב' השופטת רויטל יפה-כ"ץ. מטעם הסניגוריה הציבורית ייצג עוה"ד דוד ויצטום.

תקנה 3 קובעת, כי ההוראות הנמנות בה, כדוגמת הוראות ס"ק (2) ו-(3) שלעיל, חלות על תאי מעצר שתכנונם החל לאחר כניסת התקנות לתוקף, וכן על תכנון שיפוצם של תאים קיימים, ככל הניתן.

א. שטח לעצור

בחינת התנאים הפיסיים בתאי המעצר, כעולה מדו"חות הביקורת, מגלה, כי בלמעלה ממחצית מתקני המעצר שנבדקו (19 מתקנים מתוך 36) נתגלתה צפיפות רבה בהחזקת העצורים, והשטח הממוצע בהם היה קטן באופן ניכר מהשטח הקבוע בתקנות המעצרים¹⁸. כך למשל:

- **בבית מעצר קישון:** השטח הממוצע לעצור הוא כ- 2 מ"ר בלבד.
- **בתחנת משטרת עכו:** השטח הממוצע לעצור הוא כ- 2 מ"ר בלבד.
- **בתחנת משטרת זבולון:** השטח הממוצע לעצור הוא 2.3-2.9 מ"ר בלבד.
- **בתחנת משטרת כפר סבא:** השטח הממוצע לעצור הוא 1.8 בלבד.
- **בתחנת משטרת רמלה:** השטח הממוצע לעצור הוא כ- 2 מ"ר בלבד.
- **בתחנת משטרת לוד:** השטח הממוצע לעצור הוא כ- 1.75-2 מ"ר בלבד.
- **בתחנת משטרת נתניה:** השטח הממוצע לעצור הוא 2 מ"ר בלבד.

תקנה 3(ה)(2) אמנם אינה מחייבת במתקנים שהוקמו לפני כניסת התקנות לתוקף ונאמר כי תחול במידת האפשר גם על שיפוץ מתקנים קיימים. עם זאת, בשישה ממתקני המעצר בהם נמצאה צפיפות גבוהה נערך שיפוץ, ולמרות זאת לא תוקן ליקוי זה¹⁹. גם באותם מתקנים ישנים, בהם טרם נערך שיפוץ, יש בתקנה 3(ה)(2) משום מדד ראוי שיש לשאוף לפחות להתקרב אליו, ובענייננו המצב סוטה בצורה בולטת מהנתון. אין זה ראוי שיווצר פער כה ניכר בין הקבוע בתקנות, שמהווה את המינימום, לבין המציאות.

ב. מספר מיטות בתא

בחלק מהמתקנים מספר המיטות בתאים עלה על 4 מיטות לתא²⁰. כך, לדוגמא:

- בתחנת משטרת טבריה: על אף שעבר שיפוץ, נמצא תא בו 6 מיטות.
- בתחנת משטרת נתניה: נמצא תא בו 6 מיטות ותא נוסף בו 8 מיטות.
- בית מעצר מרחבי שפלה: על אף שעבר שיפוץ, נמצא תא בו 8 מיטות, המיועד להחזקת קטינים. שני תאים נוספים מכילים 6 מיטות כל אחד.
- בתחנת לוד: נמצא תא בו 6 מיטות.

¹⁸ משטרת נתניה, משטרת מטה חיפה ונמל חיפה, בית מעצר "אבו כביר", בית מעצר מרחבי שפלה, בית מעצר ניצן, משטרת לוד, משטרת רמלה, משטרת נתב"ג, משטרת ראשון לציון, משטרת זבולון, משטרת עכו, משטרת נתניה, בית מעצר מגרש הרוסים, משטרת מסובים, בית מעצר קישון, משטרת כפר סבא, משטרת נהריה, משטרת חולון.

¹⁹ שפוף נערך, למשל, במתקני המעצר מסובים, קישון, שפלה, משטרת נתב"ג, עכו וזבולון.

²⁰ כך, למשל, בבית מעצר מגרש הרוסים, משטרת כפר סבא, משטרת טבריה, משטרת לוד, משטרת מטה חיפה, משטרת נתניה, בית מעצר מרחבי שפלה, בית מעצר קישון.

• בית מעצר קישון : על אף שעבר שיפוץ, נמצאו תאים המכילים 12, 16 ואף 20 מיטות בתא.

ג. צירוף של שטח קטן לכל עצור עם מספר מיטות רב בתא

ראוי להדגיש, כי קיימים מתקני מעצר בהם שני הליקויים משולבים יחדיו, כך שצירוף זה של תא קטן מדי, יחסית למספר המיטות בו, הופך את הצפיפות בתא לקשה הרבה יותר. כך, לדוגמא, בתחנת משטרת נתיבות תא מספר 2 הינו תא שלדעתנו אינו ראוי להחזקת עצורים. התא מכיל 3 מיטות קומותיים, (דהיינו, יש בו מקום ל- 6 כלואים). מיטת קומותיים אחת מוקפת משלושת צידיה בקירות ונמצאת במעין כוך. שטח רצפת התא הינו קטן ביותר. התא צר ביותר, והאיזור הצר ביותר בתא הוא המעבר בין שתי המיטות, שם רוחב רצפת התא הוא כ- 70 ס"מ בלבד! ביום הביקור הוחזקו בתא רק שני עצורים, אך נציג המשטרה במקום מסר כי נתוני התא אינם מאפשרים לו שליטה על יושבי התא ומהווים מתכון לצרות.

א.3. שלילת הזכות להלך באוויר הפתוח

בהתאם לסעיף 9(ב)5 לחוק המעצרים ובהתאם לתקנה 9 לתקנות המעצרים, זכאי עצור להליכה באוויר הפתוח למשך שעה מדי יום, בשעות היום, אם תנאי מקום המעצר מאפשרים זאת. בכל מקרה, קובעות התקנות, לא יוחזק עצור למעלה משבעה ימים במקום מעצר, שבו לא ניתן לממש את זכותו להליכה יומית, וישנה חובה להעבירו למקום מעצר אחר, שתנאיו מאפשרים לו את מימוש הזכות.

ב-19 מתוך 36 מתקני המעצר שנבדקו על ידי אנשי הסניגוריה הציבורית נמצאו הפרות זכותם של עצורים לצאת להליכה יומית באוויר הפתוח²¹. כמעט בכל המתקנים הללו נמצאה הפרת הזכות להליכה יומית גם לגבי עצורים המוחזקים מעל לשבעה ימים, הזכאים לכך לפי חוק, כאשר בחלק מן המקרים מדובר בעצורים המוחזקים במעצר מספר שבועות ואף חודשים.

בחלקם המכריע של המתקנים, בהם לא זוכים העצורים להליכה יומית, אין כלל חצר טיולים. כן התברר, שאין הקפדה על העברת עצורים במתקנים אלה למתקני מעצר אחרים, אשר בהם יתאפשר קיומה של זכות זו.

להלן כמה דוגמאות בהקשר זה :

• **בתחנת משטרת כפר סבא:** אין חצר טיולים. עצורים רבים נשארים ימים רבים ואף שבועות בתוך תאיהם הקטנים והדחוסים ללא אור שמש, והדבר יוצר מתיחויות רבות בין

²¹ משטרת לוד, משטרת קרית שמונה, משטרת רמלה, משטרת נתיבות, משטרת שכונות, משטרת מעלה אדומים, משטרת דוד בירושלים, משטרת אופקים, משטרת נתניה, בית מעצר מגרש הרוסים, משטרת נתב"ג, משטרת נצרת עילית, משטרת עיירות, משטרת כפר סבא, משטרת צפת, משטרת ראשון לציון, משטרת בת ים, משטרת מסובים, משטרת חולון.

העצורים לבין עצמם ובין העצורים לכלאים, כאשר אין לגבי העצורים הבדל בין יום לבין לילה. בזמן הביקור הוחזקו לפחות שני עצורים, שנמצאו במקום מספר שבועות, וטרם זכו למימוש זכותם להליכה יומית באוויר הפתוח.

- **בתחנת משטרת נתיבות:** אין חצר טיולים. ישנם עצורים ששוחים במתקן שבועות מבלי שתינתן להם הזכות לטיול יומי.
- **בתחנת משטרת לוד:** בה נערך ביקור הן בשנת 2003 והן בשנת 2004 לא מוציאים את העצורים להליכה יומית ולו אחת לשבוע. בעת הביקור נמצאו עצורים ששהו במתקן במשך תקופה של 8 ימים, 14 יום, ואף שלושה חודשים מבלי שניתנה להם הזכות לטיול יומי באוויר הפתוח. יש לציין, שהצפיפות בתאי המעצר במשטרת לוד היא גבוהה מאוד ואין בהם מקום לחלץ עצמות, במצב זה אי קיום הזכות להליכה יומית באוויר הפתוח מקבלת משמעות רבה ביותר²².
- **בתחנת משטרת נצרת:** אין חצר טיולים. עצורים המוחזקים בתחנה למעלה משבעה ימים זוכים לטיול בן שעה בחצר חיצונית, היא רחבת התחנה והחניון, בליווי שוטרים. העצורים מטיילים כשהם אזוקים בידיהם ורגליהם. נראה שיש לדאוג לכך שתוסדר חצר מגודרת במתחם התחנה, בה יוכלו העצורים לטייל שעה ביום ללא אזיקים ברגליהם ובידיהם, ובלא שיהא צורך בליווי צמוד של שוטרים ליד כל עצור. כך גם בתחנת משטרת קרית שמונה בה הטיול היומי נערך בחצר הפנימית של המשטרה, כשהעצור אזוק בידי ורגליו ומלווה על ידי אחד השוטרים.
- **בתחנת משטרת ראשון לציון:** אין חצר טיולים. מתקיים מצב שבו עצורים שוהים במתקן מספר חודשים, אשר במהלכם לא ממומשת זכותם להליכה יומית באוויר הפתוח, ואין הם זוכים לאור שמש. הזמן היחיד שבו הם יוצאים מהתא הוא כאשר מנקים אותו, וגם אז היציאה אינה לאוויר הפתוח, כי אם למסדרון הסגור בין התאים.
- **בתחנת משטרת נתניה:** אין חצר טיולים. מסויר שקיימו אנשי הסניגוריה הבחינו כי קיימת חצר חיצונית מגודרת בצד הדרומי של הבניין, אותה ניתן להקצות כחצר לעצורים. כששאלו את הצוות מדוע לא ניתן ליחד חצר זו לצורך טיולים, נמסר ע"י הצוות במקום כי הדבר מצריך תוספות בנייה הדרושות מטעמים ביטחוניים. המלצתנו היא לבחון דרכים להוספת בנייה זו על מנת לספק את זכויות העצורים להליכה יומית.
- **בתחנת משטרת רמלה:** אין חצר טיולים ומעולם לא מומשה זכות הטיול היומי בתחנה זו, גם כאשר שהו במקום עצורים במשך מספר חודשים²³.
- **בבית המעצר מגרש הרוסים:** חלק מן העצורים, בעיקר עצורי הימים, התלוננו כי ההליכות היומיות אינן מתבצעות כסדרן. חלק התלוננו על טיול של רבע שעה בלבד, וחלק התלוננו כי

²² בתגובת המשרד לבטחון פנים מיום 29.11.04 נמסר, כי עצורי ימים מעל 7 ימים מועברים לבתי המעצר המרחביים ושם ניתנת להם הזכות להליכה יומית באוויר הפתוח בהתאם לחוק. עם זאת, משיחת המבקרים עם האחראים על המקום עולה כי זכותם של עצורים לטיול יומי אינה מקוימת.

²³ מתגובת המשרד לבטחון פנים מיום 29.12.04 עולה, כי העצורים בתחנת משטרת רמלה מווסתים בין בתי המעצר המרחביים, על מנת לאפשר מימוש הזכות לטיול יומי, אך מתגובת מפקד המתקן למבקרי הסניגוריה במקום עולה כי לא כך הוא הדבר.

שוטרי בית המעצר מוציאים אותם לטיול בשעה 06:00 בבוקר, כשהם ישנים. לדבריהם, אם אינם יוצאים בשעה זו, נשללת מהם לאחר מכן הזכות לטיול. בביקור באחד החדרים, בעת ששוחחו המבקרים עם העצורים, נאמר להם ע"י אחראי המשמרת כי השיחה עם המבקרים היא על חשבון הטיול היומי שלהם. בביקור בחצר הטיולים, החצר היתה מלוכלכת. המבקרים הבחינו בצואה, אשר לטענת העצורים מצויה שם מזה מספר ימים.

א.4. תנאי אוורור בלתי סבירים

סעיף 9(ב)4 לחוק המעצרים קובע כלהלן-

"... (ב) עצור יהיה זכאי, בין היתר, לכל אלה:

...

(4) לתנאי תאורה ואוורור סבירים בתא".

לשון תקנה 3(ב) לתקנות המעצרים:

"בתא יהיה חלון שיאפשר אוורור מן החוץ; תא שאין בו חלון כאמור יותקנו בו אמצעי אוורור חלופיים סבירים".

ב-14 מתוך 36 מתקני המעצר, בהם ביקרו אנשי הסניגוריה הציבורית, נמצא כי תנאי האוורור בתאים הנם לקויים²⁴.

מדו"חות אנשי הסניגוריה הציבורית עולה, כי רבים הם מתקני המעצר בהם השהייה בתאים קשה מנשוא בשל העדר אוורור נאות. כאשר מתווספים לתנאי האוורור הלקויים גם תנאי צפיפות קשים ופגיעה בזכות הטיול היומי, השהות במתקני המעצר הופכת לבלתי נסבלת.

להלן מספר ממצאים:

- **בנית המעצר מגרש הרוסים:** בו, ככלל, שוררים תנאי מעצר קשים, נערכו שני ביקורים בשנת 2003 ושניים נוספים בשנת 2004, שהצביעו על החמרה בתנאי האוורור. דווח כי התאים דחוסים, מחניק בהם מאוד ומערכת האוורור אינה מצליחה לספק מענה ראוי לבעיה זו. בימי החורף הקרים נוצר מצב שבו שמונה עצורים או יותר מתגוררים בתא צפוף אחד נעדר חלונות בו גם מצויים שירותים ומקלחת. באותו תא צפוף העצורים גם מעשנים

²⁴ משטרת צפת, משטרת כפר סבא, משטרת מטה חיפה, משטרת דוד שבירושלים, בית מעצר אבו כביר, בית מעצר מרחבי שפלה, משטרת ראשון לציון, בית מעצר מגרש הרוסים, משטרת נתב"ג, משטרת נתניה, בית מעצר קישון,

משטרת מסובים, משטרת בת ים, משטרת חולון.

וגם מבשלים, כשפתח האוורור היחיד סגור בגלל הקור העז השורר במקום. קשה לתאר את המחנק והסירחון השוררים כתוצאה מכך במרבית תאי בית המעצר²⁵.

- **בתחנת משטרת מטה חיפה:** תנאי האוורור הבעייתיים, עליהם התריעו אנשי הסניגוריה הציבורית עוד בדו"חות בשנים 2002 ו- 2003 לא השתנו, וגם השנה חוזרת הבעיה של חסימת חלונות תאי המעצר לאור או אוורור. בדומה, למרות קיומן של הוונטות, המותקנות בחלונות אלה, הן אינן פועלות. אנשי הסניגוריה דווחו כי סירחון ומחנק שורר בתאים וקשה לעמוד בכך יותר מעשר דקות. כמו כן, נראה שפתרון האוורור לא יפתור סופית את בעיית הסירחון, שכן חלק מהסירחון נובע מהצפיפות והשטח הממוצע הקטן לכל עצור.
- **בתחנת משטרת נתב"ג:** תאי המעצר היו מחניקים ולא מאווררים. במהלך הביקור הוונטה לא פעלה. באחד התאים היה מאוורר שהובא ע"י אחד העצורים בתא. בתא השני לא היה כל מאוורר. משיחה שקוימה למחרת עם ראש מדור סיור נאמר כי הוכנס מאוורר גם לתא השני. בכל מקרה, אין באמצעים אלה כדי לאוורר את התאים.
- **אגף המעבר בבית מעצר ניצן:** ברצוננו לציין את השיפור באגף המעבר בבית מעצר ניצן בנושא תנאי האוורור. כפי שדווח בדו"ח הקודם, בביקור שנערך בשנת 2003, נמצא כי התאים מחניקים ומצחינים, וכי נודף מהם ריח הצואה והמקלחות (שכן תא המתכת, המשמש למקלחת ולשירותים, אינו מגיע עד התקרה ואין לו פתח אוורור עצמאי). לאחר השיפוצים האינטנסיביים במהלך שנת 2004 נמצא כי תנאי האוורור השתפרו לאין שיעור. הכפלת שטח התאים גרמה לכך שכל חדר מאוורר ע"י שני חלונות. עם זאת, תאי השירותים והמקלחת עדיין אינם מופרדים עד לגובה התקרה ולכן אינם מאווררים בנפרד, כך שבמצב הנוכחי האוורור כולו נעשה לתוך התא. כמו כן, לא נמצאו בתאים או במסדרונות מאווררים וישנו חשש, שאף על פי שבמהלך החורף התאים מאווררים ונעימים יחסית לשהיה, בקיץ יהיה החום כבד מנשוא, בעיקר אם הזמן יביא לחסימה מסוימת של הסורגים עקב הלכלוך שיצטבר עליהם.

5.א. אי הפרדה בין המקלחת והשירותים, ובינם לבין תא המעצר

סעיף 9(ב)(1) לחוק המעצרים ותקנה 3(ב) לתקנות המעצרים קובעים את החובה להעניק לעצור תנאים תברואתיים הולמים, שיאפשרו לו לשמור על ניקיונו האישי, באופן שתישמר פרטיותו²⁶.

²⁵ בתגובה לממצא זה, מסר מפקד בית המעצר כי מבנה בית המעצר ישן, ולצורך שיפור בנושא זה דרוש תקציב גבוה מאוד. כמו כן, הוסיף כי העניין הועבר לגורמי המחוז והמטה הארצי.

²⁶ לשון סעיף 9(ב)(1)-

"(ב) עצור יהיה זכאי, בין היתר, לכל אלה:

(1) לתנאי תברואה הולמים, לתנאים שיאפשרו לו לשמור על ניקיונו האישי, לטיפול רפואי הנדרש לשם שמירה על בריאותו ולתנאי השגחה מתאימים על פי דרישת הרופא".

לשון תקנה 3(ב)-

"בתא יהיו שירותים וכיור, בין השירותים ובין חלק המגורים של התא תהיה הפרדה באופן שתישמר פרטיותו של

תקנה 3(ה)5 לתקנות מוסיפה, כי לעניין תאים שתכונם יחל לאחר תחילת התקנות, וככל הניתן לעניין תאים משופצים, תהיה הפרדה בין המקלחת לבין השירותים²⁷.

ב-3 מתקני מעצר, בהם ביקרו אנשי הסניגוריה, נמצאה הפרדה לא סבירה, באמצעות וילון או דלת נמוכה בין השירותים לחלק המגורים של התא. נראה לנו, כי הפרדה כזו אינה ממלאת את דרישת ההפרדה בין חלק השירותים והמקלחת לחלק המגורים של התא²⁸.

להלן מספר ממצאים:

- **בתחנת משטרת נתב"ג:** השירותים והמקלחת מופרדים מאגף המגורים באמצעות וילון פלסטיק שקוף.
- **בבית מעצר ניצן:** השירותים והמקלחת בחלק מן האגפים מופרדים מחלק המגורים באמצעות וילון בלבד.
- **בתחנת משטרת צפת:** אין הפרדה של ממש בין השירותים לשטח תאי המעצר, והם מופרדים באמצעות דלת נמוכה שאינה מגיעה עד התקרה. דבר זה גורם לריחות רעים ולתנאי סניטציה ירודים.

ב-18 מתקני מעצר מתוך 36 מתקנים, בהם ביקרו אנשי הסניגוריה הציבורית, לא נמצאה הפרדה בין השירותים לבין המקלחת, בכל התאים או בחלקם²⁹. מתוך אלו, לפחות חמישה מתקני מעצר הנם מתקנים אשר עברו שיפוץ בשנים האחרונות, אך למרות זאת לא בוצעה בהם הפרדה כאמור³⁰. יודגש, כי העדר ההפרדה בין השירותים לבין המקלחת מתבטא בכך, שחור הניקוז של שירותי הכריעה נמצא מתחת למקלחת, ועל העצורים להתקלח מעל חור השירותים. ברוב המקרים הדבר מביא לכלוך ולריחות צחנה, זאת מעבר לפגיעה בכבודם של העצורים.

להלן כמה ממצאים בהקשר זה:

- **בתחנת משטרת שכונות:** אין חציצה בין השירותים למקלחת וכדי להתקלח על העצורים לעמוד על השירותים.
- **בבית מעצר ניצן:** אין חציצה כלל בין השירותים לבין המקלחת. העצורים עומדים על שרותי הכריעה בכדי להתקלח, ותנאי המקלחת והשירותים רחוקים מלהיות היגייניים.

העצור; היתה בתא מקלחת, תהיה הפרדה כאמור גם בין המקלחת לחלק המגורים של התא; יכול שיהיה תא שאין בו שירותים וכיור. תא כאמור ישמש רק לצורך החזקת עצורים כאמור בתקנה 7".

²⁷ לשון תקנה 3(ה)5-

"(ה) תא שתכנון בנייתו יחל לאחר תחילתן של תקנות אלה יחולו עליו גם הוראות חוק אלה:

...

(5) המקלחת תהיה בנפרד מן השירותים.

הוראות תקנת משנה זו יחולו, ככל הניתן, גם על תכנון השיפוץ בתאים קיימים".

²⁸ משטרת צפת, משטרת נתב"ג, בית מעצר ניצן.

²⁹ משטרת צפת, משטרת שכונות, בית מעצר עמקים, משטרת טבריה, משטרת זבולון, בית מעצר "אבו כביר", בית מעצר מרחבי שפלה, בית מעצר ניצן, בית מעצר מגרש הרוסים, משטרת נתב"ג, משטרת קרית שמונה, משטרת רמלה, משטרת אופקים, משטרת נתניה, משטרת כפר סבא, משטרת בת ים, משטרת מסובים, משטרת חולון.

³⁰ משטרת טבריה, משטרת זבולון, בית מעצר מרחבי שפלה, משטרת מסובים, משטרת נתב"ג.

- **בתחנת משטרת טבריה:** על אף שעברה שיפוץ, התנאים הסניטריים נשארו כמקודם. השירותים הינם ללא אסלה אלא שירותים בכריעה לתוך פתח ברצפה. כמו כן, השירותים והמקלחת מצויים אחד מעל השני. כך גם בתחנת **משטרת מסובים** אשר אף היא עברה שיפוץ.
- **תחנת משטרת בת-ים:** זו תחנה חדשה יחסית, אשר הוקמה בשנת 1998. למרות זאת, לא נעשתה בה ההפרדה הנדרשת, ובור ניקוז המים במקלחת משמש גם כשירותים.
- **תחנת חולון:** אין הפרדה בין השירותים למקלחת. מדובר בחדרון קטן ומצחין כשברצפה יש בור לעשיית צרכים וממש מעליו מבצבץ ברז המקלחת.
- **באגף המעבר בבית מעצר ניצן:** ברצוננו לציין לטובה את השיפור באגף המעבר בבית מעצר ניצן. בתחום זה ניתן לדווח על מהפכה בתנאי החזקתם של העצורים באגף המעבר בבית המעצר ניצן. בעוד שבביקורים שנערכו בשנת 2003 נמצא שהשירותים והמקלחת בנויים באותו מרחב ומתנקזים לאותה יציאה לביוב, הרי שבעקבות השיפוצים האינטנסיביים שנערכו במקום - מצוי כיום בכל תא מרחב נפרד לשירותים ומרחב נפרד למקלחת. במרחב השירותים אף הותקנו אסלות. הדבר נעשה ע"י חלוקה מחדש של התאים, כך ששטחו של כל תא הוכפל ועימו גם מספר נקודות הניקוז למערכת הביוב.

א.6. תאורה חלשה

סעיף 9(ב)(4) לחוק המעצרים קובע כי עצור יהיה זכאי, בין היתר, לתנאי תאורה סבירים, ותקנה 3(ד) לתקנות המעצרים קובעת כי:

”בכל תא תהיה תאורה חשמלית שתאפשר, באופן סביר, קריאה”

ב-7 מתקני מעצר מתוך 36 מתקנים, בהם ביקרו אנשי הסניגוריה הציבורית, התרשמו המבקרים שהתאורה בתאים הנה תאורה קלושה, שאינה מאפשרת קריאה באופן סביר³¹.

כך למשל, בתחנת משטרת נמל חיפה, מטה חיפה ובבית מעצר מגרש הרוסים, בהם נערכו ביקורים הן בשנת 2003 והן בשנת 2004 מתקיים שילוב של תאורה חשמלית חלשה וחסימת החלונות לאור.

בתחנת משטרת דוד בירושלים אין חלונות כלל ולכן המתקן אפלולי. בהצטרף עובדה זו להעדרה של חצר טיולים במתקן, נוצר מצב בלתי נסבל בו לעתים עצורים אינם רואים אור יום במשך תקופות ארוכות.

כמו כן, ב-3 מתקני מעצר מתגי חשמל נמצאים רק מחוץ לתאים, ולעצורים אין שליטה על התאורה בחדרם. על מנת להדליק או לכבות את האור הם צריכים לקרוא לסוהר שלא תמיד נמצא³².

³¹ משטרת ראשון לציון, בית מעצר מגרש הרוסים, משטרת נתב"ג, משטרת דוד בירושלים, משטרת נצרת, משטרת נמל חיפה ומשטרת מטה חיפה.

כך, לדוגמא, בתחנת משטרת נתב"ג, התאים חשוכים מאוד, ומתג התאורה נמצא מחוץ לתא ובשליטת הכלאים בלבד.

א.7. אי אספקת אמצעים לשמירה על תנאים היגייניים ותברואתיים

סעיף 9(ב)1 לחוק המעצרים קובע כדלקמן-

"(ב) עצור יהיה זכאי, בין היתר, לכל אלה:

(1) לתנאי תברואה הולמים, לתנאים שיאפשרו לו לשמור על ניקיונו האישי, לטיפול רפואי הנדרש לשם שמירה על בריאותו ולתנאי השגחה מתאימים על פי דרישת רופא".

תקנות 4-6 לתקנות המעצרים מפרטות לא פחות מ-15 כללים למימוש הוראת חוק זו.

ב-11 מתקני מעצר מתוך 36 מתקנים שנבדקו, נתגלו ליקויים שונים הקשורים לאפשרות של העצורים לשמור על היגיינה אישית³³. ב-4 בתי מעצר לא מספקים לעצורים ציוד אישי בסיסי³⁴.

להלן כמה ממצאים בהקשר זה:

- **בתחנת משטרת כפר סבא:** העצורים התלוננו כי בית המעצר מספק להם כמות זעומה של חומרי ניקוי³⁵. בשל כך, הם נאלצים לנקות את הרצפה עם שמפו לשיער. עם זאת, דווח כי אחת לשבוע מנקים את התאים באמצעות מכונת זרם מים חזק. כמו כן, בעת הביקור נמצא עצור שישן על מיטה ללא סדינים, ועצור נוסף ששהה שבוע בלי לקבל בגדים חדשים, ולטענתו הכלאים סרבו לאפשר לו לרכוש בגדים חדשים מכספו, בניגוד לזכותו לפי ס' 5(ב) לתקנות המעצרים. כל העצורים סיפרו שבית המעצר אינו מספק לעצורים נזקקים כל ציוד לניקיון אישי³⁶ וזאת בניגוד לס' 6(ה) לתקנות המעצרים.
- **בתחנת משטרת מעלה אדומים:** בעת הביקור הסדינים והשמיכות נחזו מלוכלכים. יתרה מזו, משיחות עם עצורים נמסר שבמשך כל תקופת שהותם במעצר (שבוע-שבועיים) לא הוחלפו המצעים. אחד העצורים הציג בפני אנשי הסניגוריה סימני גירוי שמקורם בשמיכות. סגן מפקד התחנה ציין כי יפעל לאלתר להגדלת מספר השמיכות במקום, כך שכל עצור, עם הגעתו, יקבל שמיכה נקייה.

³² בית מעצר עמקים, משטרת נתב"ג, בית מעצר אבו כביר.

³³ משטרת כפר סבא, משטרת מעלה אדומים, משטרת מטה חיפה ומשטרת נמל חיפה, משטרת דוד בירושלים, משטרת לוד, משטרת זבולון, משטרת ראשון לציון, בית מעצר מגרש הרוסים, משטרת נתניה, בית מעצר קישון.

³⁴ משטרת מטה חיפה, משטרת כפר סבא, משטרת דוד בירושלים, בית מעצר מגרש הרוסים.
³⁵ בניגוד לס' 4(ב) לתקנות המעצרים שקובע: "מקום המעצר יספק לעצורים בכל תא אמצעים וחומרי ניקיון בכמות הדרושה לשם שמירה על נקיון התא".

³⁶ ס' 6(ה) לתקנות המעצרים קובע: "עצור שמעצרו הוארך בידי שופט לתקופה העולה על 24 שעות, ושאינו ביכולתו לרכוש או לקבל מגורם מחוץ לבית המעצר מערכת בגדים להחלפה, סדין, מגבת ואמצעי היגיינה בסיסיים, יספק לו מקום המעצר פריטים אלה".

- **בתחנת משטרת ראשון לציון:** למרות שהתאים שופצו ובקירות הותקנה חרסינה, אנשי הסניגוריה דיווחו כי המקום מזוהם ומלוכלך, ואף נמצאו בו מקקים מתים³⁷.
 - **בבית מעצר מגרש הרוסים:** בו נערכו ביקורים בשנת 2003, בשנת 2004 ובתחילת שנת 2005, חלה נסיגה משמעותית ברמת התברואה. העצורים התלוננו על קיומם של חרקים, מקקים, זבובים, יתושים, וכן חולדות ועכברים המתרוצצים בבית המעצר. בתאים עצמם אין חור ניקוז למי שטיפה ונאסר על העצורים להוציא את המים מחוץ לחדר. במצב זה שטיפת הרצפה נדחית או מתבצעת רק לעתים רחוקות, ולכן החדרים נשארים מטונפים, כששאריות של מזון נמצאות במקומות רבים בתאים³⁸. מרבית השמיכות אינן נקיות ונודף מהן ריח חריף של שתן. חלק גדול מהעצורים התלוננו, כי מכיוון שלא סופק להם סבון לרחצה אישית, לא התרחצו עם סבון מספר ימים. כמו כן, באחד התאים נמצא עצור שלבש את אותה מערכת בגדים במשך 8 ימים³⁹.
- אגף המעבר בבית מעצר ניצן:** ברצוננו לציין לטובה את השיפור שחל באגף המעבר בבית מעצר ניצן. עובר לשיפוץ שנערך באגף המעבר בבית המעצר ניצן, וכפי שדווח בדו"ח השנתי הקודם, נמצאו קירות התאים מלוכלכים ובלתי מסודרים. בתאים רבים האריחים על הקירות היו שבורים ותקרת התא היתה מקולפת ושחורה. כמו-כן נצפו בתאים עכברים, מקקים וחרקים בהמוניהם. בביקורם השני של אנשי הסניגוריה במתקן דווח על שיפור במצב הניקיון. בשנת 2004, לאחר השיפוץ, נמצא כי התאים הינם נקיים ונעימים יחסית לשהייה. בעקבות השיפוצים במערכת הביוב, שנערכו כבר בשנת 2003, ולאחר השיפוצים האינטנסיביים במבנה, שנערכו בשנת 2004, תופעות כגון דליפת מים ממרחבי השירותים והמקלחת ועליית הביוב על גדותיו, עברו מן העולם.

8.א. התנאים הפיסיים בתאי המעצר

תקנה 3(ה)1 לתקנות המעצרים קובעת, כי בתא מעצר יותקנו שולחן, מושבים ומדפים להחזקת חפצים אישיים של עצורים, אשר הם זכאים להחזיקם על פי התקנות. תקנות אלו חלות על תאי מעצר, שתכנון בנייתם החל לאחר תחילתן של התקנות. ברם, יש להחילן, ככל הניתן, גם על שיפוץ התאים הקיימים.

³⁷ בתגובת המשרד לבטחון פנים מיום 17.3.05 נמסר, כי הליקויים בתנאי התברואה וההיגיינה טופלו.

³⁸ בעקבות הממצאים החמורים ולאחר תקופה ארוכה בת מספר שנים בה לא נעשה שימוש בחדר האוכל, חזרו לעשות בו שימוש על מנת להפסיק את הכנת ואכילת המזון בתאים, וזאת בעקבות המלצת המבקרים. עם זאת, בעקבות כך הורעה אפשרותם של העצורים לצאת לטיול באוויר הפתוח. ראו בעניין זה בסעיף א.14. (כמות המזון, איכותו והרכבו) שלהלן.

³⁹ בתגובה מיום 6.1.05 נמסר על-ידי היחידה הארצית לביקורת של משטרת ישראל, כי פיקוד בית המעצר מקפיד על ניקיון האיזורים החיצוניים. הניקיון הפנימי של התאים הוא באחריות העצורים השוהים בהם, והללו מקבלים חומר ניקוי המסופק להם. כמו כן, נמסר כי תהיה הקפדה יתרה לוודא את ניקיון התאים וכי תהינה ביקורות על כך על ידי הגורמים המעורבים (רופא בית המעצר, רופא מחוזי וחובש).

ב-8 מתקני מעצר מתוך 36 מתקנים, בהם ביקרו אנשי הסניגוריה הציבורית, אין לעצורים שולחנות, מושבים ומדפים לשם החזקת חפצים אישיים⁴⁰. שניים מן המתקנים עברו שפוץ, אך למרות זאת לא תוקן בהם ליקוי זה⁴¹.

להלן חלק מן הממצאים:

- **בתחנת משטרת כפר סבא:** התאים מכילים שידות ומיטות יצוקות שאינן מתניידות. בשל הצפיפות הרבה והדוחק אין מקום להכניס לתאים ארוניות להחזקת חפצים אישיים. כתוצאה מכך, ישנו חוסר סדר בולט, כשתרמילים ובגדים של העצורים מפורזים על הרצפה בפינות החדר. כמו כן, בתחנת משטרת כפר סבא אין חדר אוכל ובשל כך העצורים נאלצים לאכול בחדרים. כתוצאה מהצפיפות, הדוחק והיעדרם של שולחנות וכיסאות, העצורים אוכלים על מיטותיהם, דבר הגורם לכך שבחדרים נותרות שאריות מזון רבות, עובדה המוסיפה לאי-הסדר הכללי השורר בהם.
- **בתחנת משטרת נתב"ג:** אין בתאים שולחנות, מושבים ומדפים להחזקת חפצים אישיים. העצורים נאלצים לאכול על מיטותיהם.
- **בתחנת משטרת שכונות:** יש שולחן אחד ואין כסאות כלל.

א.9. ליקויים במימוש האפשרות להשתמש בטלפון לעצורים הזכאים לכך

סעיף 9(ב)6 לחוק המעצרים קובע כי עצור יהיה זכאי, בין היתר:

"לקבלת מבקרים ולקיום קשר טלפוני; עצור שטרם הוגש נגדו כתב אישום – יהא זכאי לאלה, רק אם אישר הממונה על החקירה שאין בכך כדי לפגוע בחקירה".

תקנה 10(א) קובעת:

"עצור שהוגש נגדו כתב אישום יהיה זכאי לעשות שימוש בטלפון במקום המעצר פעם ביום לפרק זמן סביר; השימוש בטלפון יהיה על חשבון העצור".

ב-6 מתקני מעצר מתוך 36 מתקנים, בהם ביקרו אנשי הסניגוריה הציבורית, נמצאו ליקויים במימוש זכותם של עצורים עד תום ההליכים לעשות שימוש בטלפון ציבורי⁴².

להלן חלק מן הממצאים:

- **תחנת משטרת ראשון לציון:** עצורים שזכותם לעשות שימוש בטלפון בכל יום, רשאים לעשות כן רק בימים ראשון, שלישי וחמישי⁴³.

⁴⁰ משטרת שכונות, משטרת זבולון, משטרת כפר סבא, משטרת אופקים, משטרת נתניה, משטרת נתב"ג, משטרת מסובים, משטרת חולון.

⁴¹ משטרת זבולון ומשטרת מסובים.

⁴² משטרת נצרת עילית, משטרת ראשון לציון, משטרת קרית שמונה, משטרת רמלה, משטרת טבריה, משטרת חולון.

- **בתחנת משטרת טבריה:** הוגבלה הזכות לבצע שיחות טלפוניות לפעמיים בשבוע.
- **בתחנת משטרת רמלה:** העצורים התלוננו כי זכותם לשיחות טלפון נפגעת, הן בשל פרקי הזמן הקצרים המוקצבים להם (דקות אחדות), והן משום שכלאי, השוהה במקום בזמן השיחה, פוגע בזכותם לפרטיות השיחה. לדברי הצוות, נוכחות כלאי במהלך השיחות נדרשת בשל העובדה כי המתקן מחזיק עצורים עד תום ההליכים ועצורי ימים יחדיו ויש חשש לשיבוש הליכי חקירה באמצעות הטלפון.
- **בתחנת משטרת קרית שמונה:** נמסר על ידי הצוות כי היה קיים מכשיר טלפון ציבורי נייד אשר היה מוכנס לתאים, אך בשל השחתה חוזרת של המכשיר, חברת בזק אינה מוכנה לתקנו שוב, ולכן אין טלפון ציבורי ממנו יכולים להתקשר העצורים אלא נותנים להם להתקשר מהיומן⁴⁴.

א.10. ליקויים במימוש זכותם של עצורים לקבל מבקרים

סעיף 9(ב)(6) קובע כדלקמן:

”(ב) עצור יהיה זכאי, בין היתר, לכל אלה:

(6) לקבלת מבקרים, לשליחת מכתבים ולקיום קשר טלפוני; עצור שטרם הוגש נגדו כתב אישום - יהא זכאי לאלה, רק אם אישר הממונה על החקירה שאין בכך כדי לפגוע בחקירה”.

תקנות 12(א) ו-12(ג) קובעות כדלקמן:

”עצור שהוגש נגדו כתב אישום יהיה זכאי לקבל מבקרים במקום המעצר אחת לשבוע לפרק זמן של 30 דקות, בכפוף לאמור בתקנת משנה (ג); ...;

...

(ג) לא יוחזק עצור הזכאי לקבל מבקרים במקום מעצר שלא ניתן לאפשר בו ביקור מבקרים, במשך למעלה מ- 7 ימים מיום שקמה לו הזכות לכך; ...”.

ב-10 מתקני מעצר מתוך 36 מתקני המעצר, בהם ביקרו אנשי הסניגוריה הציבורית, נמצאו ליקויים במימוש זכותם של עצורים לביקורי משפחות, בניגוד לאמור בחוק המעצרים ובתקנות המעצרים⁴⁵.

⁴³ בתגובת המשרד לבטחון פנים מיום 17.3.05 נמסר, כי פיקוד התחנה הונחה להקפיד על מילוי זכות זו לעצורים הזכאים לכך, וכי ההקפדה תכלול גם רענון הנהלים בנושא למטפלים בעצורים.

⁴⁴ בתגובה מיום 13.3.05 מטעם המשרד לבטחון פנים נמסר, כי קצין הקשר של מרחב גליל פנה לחברת "בזק" כדי שתתקין טלפון ציבורי קבוע במסדרון תאי המעצר.

⁴⁵ בית מעצר עמקים, משטרת לוד, משטרת נצרת עילית, משטרת זבולון, בית מעצר אבו כביר, בית מעצר מרחבי שפלה, בית מעצר ניצן, משטרת ראשון לציון, משטרת מסובים, בית מעצר מגרש הרוסים.

בכמה מתקני מעצר משטרתיים, בהם ביקרו אנשי הסניגוריה הציבורית, נערכים ביקורים שאינם "פתוחים", כמקובל במתקני כליאה רבים בשירות בתי הסוהר, אלא מתבצעים מבעד חלון שקוף, כשהתקשורת היא על ידי שימוש בטלפון פנימי. במקרים חריגים יתיר מפקד בית המעצר ביקור "פתוח", אך מדובר במקרים יוצאי דופן בלבד, שכן בתי המעצר אינם ערוכים לאפשר ולאבטח ביקורים כאלה כדבר שבשגרה. הסדר זה הוא בעייתי, שכן הוא מקשה על קיום קשר בלתי אמצעי של עצור עם קרוביו, ובייחוד הדבר קשה כשמדובר במפגש של העצור עם ילדיו הקטנים⁴⁶.

להלן חלק מן הממצאים:

- **בבית מעצר עמקים** בו נערכו שני ביקורים במהלך שנת 2003, וביקור נוסף בשנת 2004 לא חל שינוי במצב החמור של חדר הביקורים. חדר הביקורים הינו שני חדרונים צרים, המופרדים זה מזה באמצעות שתי רשתות ברזל בניין מולחם. בין הרשתות מותקנים סבכת ברזל נוספת וחלון פרספקס. יוצא, אם כן, כי האפשרות של היושב מהצד האחד להבחין ביושב בצד האחר מוגבלת מאוד: הרשתות ומסך הפרספקס מגבילים את יכולת הראייה, ובנוסף קיים מרחק של כ-1.20 מ', המפריד בין הצדדים. כדי להקל על העצורים והמבקרים הותקנו במקום 2 מכשירי אינטרקום, המאפשרים שיחה מ"שני צדי המתרס". התקנת מכשירי האינטרקום לצורך הקלה על עצורי בית המעצר הינה חלק ממאמצי סגל בית המעצר ליתן לעצורים יחס אנושי, ולאפשר להם לקבל את זכויותיהם. עם זאת, למרות המאמצים הנזכרים, נפגעות בפועל זכויות העצורים.
- **בתחנת משטרת לוד** אין הקפדה מספקת על קיום הזכות לביקורי משפחות. חלק מן העצורים, אשר הוגש נגדם כתב אישום, מתלוננים על כך שלא מתאפשר להם לקבל ביקורים. כמו כן, נמסר שהעצורים צריכים לפנות לממונים על מנת שיתאפשר הביקור. הצוות מסר בתגובה שהבקשה נועדה ליידוע מראש למקרה שבשל אירוע חריג לא יהיה ניתן לאפשר ביקור נוכח מצוקת כוח האדם והיעדר התשתיות. עם זאת, נראה היה למבקרים שמצוקת כוח האדם והיעדר התשתיות המתאימות גורמים לאי-הקפדה מספקת על קיום הזכות לביקורי משפחות, והרחבת יתר של השימוש באפשרות המצויה בתקנה 12(ד) לתקנות המעצרים, המיועדת לשלילת ביקור במקרים חריגים בלבד. מהביקורת עלה ממצא נוסף והוא סווג שגוי של עצורים "עד החלטה אחרת", לגביהם נמסר כי צוות התחנה מפעיל שיקול דעת בשאלה אם יש לאפשר להם ביקור. בהקשר לכך העירו המבקרים כי סווג זה הוא שגוי וגם מי שטרם הוחלט לעוצרו עד תום ההליכים, אך הוא עצור "עד החלטה אחרת" - יש לו זכות לביקורים, והמבחן הקובע לפי החוק והתקנות הוא אם הוגש נגדו כתב אישום או לאו.
- **בבית מעצר אבו כביר**: ביקורי משפחות מתקיימים בחדר ביקורים, בו הקשר בין העצור למבקר מתקיים דרך חלון זכוכית באמצעות טלפון. ביקורי המשפחות לעצורים תושבי שטחים מתאפשרים רק באמצעות שירות בתי הסוהר. המבקרים נתקלו בטענה כי הסדר זה גורם לשלילת הזכות לביקור מעצורים תושבי שטחים רבים. כמו כן, "עצורים עד החלטה אחרת" זכאים לקבלת ביקור אחת לשבוע, אולם בסמכותו של קצין המודיעין של בית

⁴⁶ כך הוא הדבר, למשל, בבית מעצר מגרש הרוסים, בית מעצר אבו כביר ובתחנת משטרת ראשון לציון.

המעצר לבטלו. כאמור, על פי החוק אין מקום להבחנה בין "עצורים עד החלטה אחרת" לעצורים אחרים, משעה שהוגש נגדם כתב אישום.

- **בבית מעצר מרחבי שפלה:** הביקורים מתקיימים בחצר ביקורים. בצמוד לחצר הטיולים נמצאת חצר קטנה נוספת, כאשר שתי גדרות מרושתות ברוחב של כמטר מפרידות בינה לבין חצר הטיולים. ביום ביקורי המשפחות נפגשים העצורים עם משפחותיהם בחצרות אלו, באופן בו העצורים נמצאים בחצר הטיולים, והמשפחות נכנסות לחצר הביקורים דרך כניסה נפרדת מהכניסה הראשית לבית המעצר. בחצר מוצבות שלוש מחיצות המפרידות בין המבקרים של העצורים השונים.

יצוין, כי מבנה חצר הביקורים לא רק שאיננו מאפשר מגע בין העצורים למבקריהם, שכן הביקור נערך דרך גדרות מרושתות, הנמצאות במרחק של כמטר האחת מהשניה, אלא שהוא גם איננו מאפשר קיום שיחה בפרטיות, בשל הצורך להרים את הקול על מנת לשמוע האחד את השני במרחק שכזה. אחת התלונות הבולטות של העצורים ביחס למתקן היתה בקשר לאופן המביש, המונע כל אפשרות לפרטיות, בו מתבצע ביקור המשפחות⁴⁷.

- **בבית מעצר ניצן:** באגף 3 - האגף הביטחוני - התלוננו העצורים כי ישנה הפרדה נוקשה בתאי הביקורים בין הכלואים לקרובי משפחותיהם, שאינה מאפשרת קיומו של מפגש נורמלי, זאת בעיקר נוכח הזכויות השרוטה ורשת הברזל, שמקשים על ראיית ושמיעת הצד השני. תלונה נוספת מתייחסת למדיניות לפיה תושבי שטחים יכולים לקבל ביקור אך ורק מצידם של קרובי המשפחה הגרעינית. לטענתם, המדיניות פוגעת באזרחי ישראל הערבים המוחזקים באגף הביטחוני, היות והמדיניות חלה גם עליהם. לטענתם, המדיניות שונה בבתי כלא אחרים.

- יש לציין לטובה את **תחנת משטרת עיירות ותחנת משטרת אופקים**. הגם שאינן ערוכות לקבלת מבקרים, מאפשר סגל התחנה למשפחות העצורים לבקר את העצורים בשטח התחנה, בליווי שוטר ובפיקוחו. בתחנת משטרת עיירות אף מגדילים לעשות, שכן ככלל הביקורים מתבצעים באופן מסודר פעם בשבוע, אולם סגל התחנה מתחשב בבקשות פרטניות של העצורים ומאפשר ביקורים בימים אחרים, וכן מתאפשרת הכנסת ציוד עבורם בכל יום.

א.11. תנאים לא נאותים למפגש עצורים עם עורכי דינם

סעיף 34(ב) לחוק המעצרים קובע כלהלן -

"34. זכות העצור להיפגש עם עורך דין

...

⁴⁷ בעניין זה ציין מפקד בית המעצר כי ישנם מקרים בהם ניתנים אישורים מיוחדים למגע בין העצורים לבין המבקרים. בתגובת המשרד לבטחון פנים מיום 17.3.05 נמסר, כי רשת נוספת הוצבה על מנת למנוע החדרת חפצים אסורים. עוד נטען כי מחיצת הפרדה, החוצצת בין העצור וקרוביו לבין עצור נוסף ובני ביתו, מאפשרת פרטיות באופן יחסי. אך, כאמור, מסקנת המבקרים היתה כי אין בכך די על מנת למנוע את הפגיעה הקשה בפרטיות בזמן הביקורים.

(ב) ביקש עצור להיפגש עם עורך דין או ביקש עורך דין שמינהו אדם קרוב לעצור להיפגש עמו, יאפשר זאת האחראי על החקירה, ללא דיחוי".

כן קובעת תקנה 11 לתקנות המעצרים, כי פגישת עצור עם עורך דינו תעשה ביחידות, בחדר נפרד ובתנאים המבטיחים את סודיות הפגישה, ובאופן המאפשר פיקוח על התנהגות העצור ותנועותיו. בדומה, נאמר בנוהל ראש מדור סיור במטה הארצי מיום 29.10.1998, המפרש בין היתר את סעיף 34(ב) הנזכר, כי "יש לאפשר לסניגורים להיפגש פגישה ראשונה עם עצור בכל שעה משעות היממה" (ההדגשות במקור).

ב-7 מתקני מעצר מתוך 36 מתקני המעצר, בהם ביקרו אנשי הסניגוריה הציבורית, אין חדר למפגש עם עורכי דין⁴⁸. ב-8 מתקנים, בהם קיים חדר המיועד למטרה זו, התעוררו בעיות שיש בהן כדי לפגוע בזכות לייצוג⁴⁹.

להלן חלק מן הממצאים:

- **בתחנת משטרת צפת:** אין מקום מסודר לפגישת עורכי דין עם עצורים. המפגשים נערכים בכוח בין תאי המעצר ליומן. במצב זה אין פרטיות והשיחה חשופה לאוזני אנשי המשטרה ויתר העצורים. המצב דומה גם **במשטרת אופקים**, שם אין חדר למפגש, ופגישות עם עורכי דין מתבצעות במסדרון המוביל למעצר.
- **בבית מעצר אבו כביר:** קיימים ארבעה חדרים למפגש עם עורכי דין. בכל חדר שולחן ושני כסאות פלסטיק. על אף שהחדרים ממוזגים אין בהם כמעט פתחי אוורור וקיימת תחושת מחנק. כמו כן, בשל מספרם הגדול של העצורים בבית המעצר, ומאחר וחדרי המפגש עם עורכי הדין משמשים גם את קציני המבחן, נאלצים עורכי הדין פעמים רבות להמתין זמן רב לחדר פנוי. בין השעות 15:00 – 17:00 מאפשר בית המעצר לעורכי הדין להיפגש עם לקוחותיהם באיזור ביקורי המשפחות.
- **בתחנת משטרת ראשון לציון:** מצאו המבקרים כי המפגש עם עורכי דין נעשה בחדר המחולק לשניים באמצעות חלון זכוכית, כשההתקשרות נעשית באמצעות מכשיר טלפון. אותו החדר משמש גם לביקור של המשפחות. המבקרים ציינו, שהתנאים אינם מאפשרים סודיות ופרטיות כנדרש, היות והחדר צמוד למקום מושבו של הכלאי⁵⁰.

⁴⁸ משטרת צפת, משטרת דוד בירושלים, משטרת נצרת עילית, משטרת עיירות, משטרת אופקים, משטרת מסובים, משטרת טבריה.

⁴⁹ משטרת כפר סבא, בית מעצר אבו כביר, בית מעצר מגרש הרוסים, בית מעצר מרחבי שפלה, משטרת ראשון לציון, משטרת נתניה, בית מעצר קישון, משטרת בת ים.

⁵⁰ בת"פ 3222/03 (שלום כפר סבא) ביקש סניגור פרטי להשתחרר מייצוג לקוחו שהיה עצור בתחנת משטרת ראשון לציון, בין היתר נוכח העובדה שתנאי המפגש אינם מאפשרים ניהול שיחות בפרטיות הנדרשת אלא "מעבר לזכוכית ו/או בחצר מתחת למזגנים מטפטפים, כשיש בינינו רשת מפרידה". ביהמ"ש, בהסתמך על נימוק זה ועל נימוקים נוספים, שחרר את הסניגור מייצוג, ומינה את הסניגוריה הציבורית, אשר נציג מטעמה התרשם אף הוא, כי תנאי מעצרו של העצור אינם מאפשרים קיומן של שיחות בין עורך דין ללקוחו בפרטיות הנדרשת, ובוודאי שאינם מאפשרים הכנה

- **בבית מעצר מגרש הרוסים:** בו נערכו ביקורים הן בשנת 2003 והן בשנת 2004, חל שינוי לרעה בהקצאת חדרים למפגשי עורכי דין עם עצורים. בדו"ח המסכם לשנת 2003 צויין, כי ביחס לליקוי זה חל שינוי חשוב לאחר פניית אנשי הסניגוריה למפקד בית המעצר, ולגורמים בכירים נוספים במשטרת מחוז ירושלים. במפגש שהתקיים בין כל הגורמים, סוכם עימם כי תינתן עדיפות לעורכי הדין בתאי המפגש הנ"ל. ואולם, בתקופה האחרונה יש מספר תלונות מצד עורכי דין על כך ששוטרי בית המעצר מבצעים בתאים המיועדים למפגש עם עורכי דין מטלות שונות הקשורות לקליטת עצורים, כגון חיפושים. דבר זה מאלץ את עורכי הדין לבזבז את זמנם בבית המעצר עד לסיום ביצוען של מטלות אלו. יש להימנע מלעכב מפגש עורכי דין עם עצורים לצורך ביצוע פעולות מנהליות בחדרים אלו.
- **בבית מעצר קישון:** בעקבות ארגון מחדש של בית המעצר קישון, והעברתו לאחריות שירות בתי הסוהר בפברואר 2005, הוספו עוד ארבעה חדרי מפגש עם עורכי דין. זאת, לאחר שבדו"ח הביקור הרשמי שערכו אנשי הסניגוריה הציבורית בשנת 2004, נכתב כי יש לפעול להוספת חדרי מפגש ולשיפור התנאים הפיסיים של חדר המפגש שהיה קיים במקום, אשר, בין היתר, היה בהם כדי לסכן את שלומם של עורכי הדין המבקרים. עם זאת, מאז אותו ארגון מחדש, סניגורים רבים התלוננו על הרעה בהליך הפגשתו של סניגור עם מרשו בבית המעצר קישון. הסניגור נאלץ להמתין מחוץ לבית המעצר (בכניסה הראשית) עד שיתפנה חדר המיועד לקיום המפגש עם מרשו, ההמתנה נמשכת זמן רב, לעתים למעלה משעתיים, כשהסניגור ממתין בעמידה, בכניסה לא מקורה, וחשוף לגשם או לשמש. יש לציין, כי זמן ההמתנה הפך לממושך אך לאחר שהועבר בית המעצר כולו לאחריות שירות בתי הסוהר. לפני כן, הותר לסניגור להיכנס מייד עם הגעתו לבית המעצר אל תוך המתחם, ולהמתין בחדר המפגשים עד להבאת מרשו. רק לאחרונה, בתחילת חודש יוני 2005, בעקבות פניית אנשי הסניגוריה הציבורית, הושג הסדר אשר אמור לפתור בעיות אלה. במסגרת ההסדר, בין היתר, הוסכם כי זמן ההמתנה בשער הראשי לא יעלה על רבע שעה, וכן ישמש חדר המועדון של בית המעצר, הנמצא בתוך המתקן עצמו, כחדר המתנה לסניגורים.
- **בתחנת משטרת בת-ים:** אחת ממטרות הביקור הרשמי של אנשי הסניגוריה הציבורית היתה לבחון את התלונות הרבות שהגיעו לסניגוריה הציבורית שעניין יחס מזלזל מצד שוטרי התחנה כלפי עורכי דין המגיעים להיפגש עם עצורים. יחס זה מתבטא, בין היתר, בפרקי הזמן הממושכים שעורכי הדין נאלצים להמתין עד שמתאפשר להם להיפגש עם לקוחותיהם, ולעתים אף במניעה מוחלטת של המפגש באותה היממה. נוהג פסול זה נוגד את מצוות סעיף 34(ב) לחוק המעצרים, המחייב לאפשר מפגש עצור עם עורך דינו ללא דיחוי. מלווה הביקור מטעם המשטרה מסר כי הוא מודע לבעיה. ברם, לטענתו, אין הוא יכול לעשות דבר בעניין כי במהלך המפגשים אמור להיות נוכח במקום שוטר סיור אשר יפקח על הפגישה וילווה את העצור. מפאת מחסור בכח אדם, נוצר מצב בו עורכי הדין ממתינים שעות ארוכות על מנת להיפגש עם לקוחותיהם.

נאותה של הגנת הנאשם. בתגובת המשרד לבטחון פנים מיום 17.3.05 נמסר, כי לאחרונה יועד חדר המאפשר פרטיות בין עצורים לבאי כוחם.

בעיה זו יש לפתור לאלתר. המבקרים המליצו לשקול מחדש את הנוהל לפיו רק שוטרים מיחידת הסיור יכולים לאפשר את המפגש, ולשקול הטלת התפקיד גם על שוטרים אחרים.

א.12. אי שמירה על כללי הפרדה בין סוגי העצורים והאסירים

סעיף 8 לחוק המעצרים קובע חובת הפרדה-

”8. הפרדה בין עצורים לאסירים

(א) עצור יוחזק בנפרד מאסירים שנגזר דינם.

(ב) עצור שטרם הוגש נגדו כתב אישום יוחזק בנפרד מעצורים שהוגש נגדם

כתב אישום ועצור במעצר ראשון יוחזק בנפרד ממי שכבר היו במעצר או

במאסר, ככל שתנאי מקום המעצר מאפשרים זאת.

(ג) על אף הוראות סעיפים קטנים (א) ו-(ב) ניתן שלא להחזיק עצור בנפרד

כאמור, מטעמים של טובת העצור או טובת החקירה.”

ב-15 מתקני מעצר מתוך 36 המתקנים, שנבדקו על ידי אנשי הסניגוריה הציבורית, לא נשמרות הוראות הפרדה הקבועות בחוק המעצרים במלואן⁵¹: ב-7 מתקני מעצר לא נשמרת הפרדה בין עצורי ימים לבין עצורים שהוגש נגדם כתב אישום⁵²; ב-6 מתקני מעצר לא נשמרת הפרדה בין עצורים לבין אסירים⁵³; וב-11 מתקני מעצר לא נשמרת כראוי הפרדה בין עצורים שזהו להם מעצרם הראשון לבין עצורים אחרים⁵⁴.

התרשמות אנשי הסניגוריה הציבורית היתה, שההוראות בדבר הפרדת עצורות מעצורים, והפרדת עצורים קטינים מעצורים בגירים נשמרות. אולם, בשל הצפיפות ממנה סובלים מתקני המעצר המשטרתיים ובשל אי העברתם של "חייבי שב"ס" למתקני שירות בתי הסוהר, מתקשים בחלק ממתקני המעצר ליישם את ההוראות השונות בדבר הפרדה בין סוגי עצורים שונים. ישנה חשיבות רבה לקיומן של הפרדות אלו, שמטרתן העיקרית היא לשמור על רמת סיכון נפשית ופיסית נמוכה יותר לעצורים מסוימים.

אכן, הפרדת עצורים מאסירים שפוטים היא חובה שבחוק, ואילו שאר הפרדות חלות ככל שתנאי מקום המעצר מאפשרים זאת. עם זאת, גם לגבי שאר הפרדות יש לפחות לשאוף לקיימן,

⁵¹ משטרת כפר סבא, משטרת מעלה אדומים, משטרת נתיבות, משטרת לוד, משטרת זבולון, בית מעצר ניצן, בית מעצר מגרש הרוסים, בית מעצר מרחבי לכיש, בית מעצר מרחבי נגב, משטרת עיירות, משטרת רמלה, משטרת אופקים, משטרת נתניה, בית מעצר קישון, משטרת מסובים.

⁵² משטרת נתיבות, משטרת לוד, בית מעצר מרחבי לכיש, בית מעצר מרחבי נגב, משטרת עיירות, משטרת רמלה, משטרת מסובים.

⁵³ משטרת כפר סבא, משטרת נתניה, בית מעצר מרחבי נגב, בית מעצר ניצן, משטרת מעלה אדומים, בית מעצר קישון.

⁵⁴ משטרת כפר סבא, משטרת מעלה אדומים, משטרת נתיבות, משטרת לוד, משטרת זבולון, בית מעצר מגרש הרוסים, בית מעצר מרחבי לכיש, משטרת עיירות, בית מעצר מרחבי נגב, משטרת אופקים, משטרת מסובים.

ונראה שבעניין זה יש לעשות יותר. מכל מקום, העובדה שבשישה מתקני מעצר אין נשמרת ההפרדה בין אסירים לבין עצורים, למרות קיומה של חובה חוקית לעשות כן, היא חמורה.

להלן מספר ממצאים בהקשר זה:

- **בתחנת משטרת כפר סבא:** בשני תאים הושמו עצורים עם אסירים שפוטים. כמו כן, לא קיימת הקפדה על הפרדה בין עצורים שזהו מעצרים הראשון לעצורים ששהו בעבר בבית מעצר ו/או בבית סוהר⁵⁵.
 - **בתחנת משטרת לוד:** נערכו ביקורים הן בשנת 2003 והן בשנת 2004, אך הליקויים שדווחו כבר בדו"ח הקודם נותרו ללא שינוי. בתחנה אין מתקיימת הפרדה בין עצורי ימים לעצורים עד תום ההליכים, ובין עצורים במעצר ראשון לעצורים שכבר היו במעצר או במאסר.
 - **בבית מעצר ניצן:** באגף מס' 2 ישנם 148 כלואים שמתוכם 120 שפוטים, כאשר שפוטים ועצורים מוחזקים יחדיו.
 - **בבית מעצר מגרש הרוסים:** בבית המעצר אין הפרדה בין אסירים אזרחיים לעצורים פליליים. כן אין הפרדה בין עצורים שנעצרו במעצר ראשון למי שכבר נעצרו בעבר. ליקוי משמעותי נוסף בהקשר זה הוא בכל הקשור לניוד עצורים לבתי המשפט. לבית המעצר מגרש הרוסים מגיעים כל העצורים האמורים להתייצב בבתי המשפט במחוז ירושלים, אלא שמבנה תאי המעצר בבתי המשפט השונים בירושלים אינו מאפשר לבצע הפרדה בין העצורים על פי דרישות החוק. ליקוי זה מאלץ את המשטרה למצוא פתרונות יצירתיים וגוזל זמן רב ומשאבים חיוניים. כמו כן, הדבר פוגע גם בעצורים, הנאלצים להמתין שעות ממושכות בבית המעצר עד שהם מובאים לבית המשפט, וזאת בכדי שלא ישהו באותו תא עם עצורים אחרים בניגוד לדרישות החוק.
 - **בבית מעצר נגב:** אין הפרדה בין עצורים לאסירים שנגזר דינם. ההפרדה בין עצורים עד תום ההליכים לבין עצורים שטרם הוגש נגדם כתב האישום אינה מתקיימת תמיד, אלא רק במידת האפשר. כמו כן, אין הפרדה בין עצורים שזה להם מעצרים הראשון ובין עצורים שכבר היו במעצר או במאסר. עצורי ההוצאה לפועל מוחזקים בדרך כלל בנפרד מעצורים אחרים אך לעתים עקב אילוצי המקום מוחזקים הם ביחד עם עצורים פליליים. במקרים אלו מוחזקים עצורי ההוצאה לפועל עם עצורים בגין עבירות קלות. הקושי לקיים את ההפרדות הקבועות בחוק נובע מהצורך לקיים הפרדות מיוחדות אחרות, ובהן הפרדות בין עצורים מסוכסכים, חולי איידס, חולים פסיכיאטריים ועוד.
- הצורך לקיים הפרדות מיוחדות קשור לנקודה כאובה, שהודגשה כבר בדו"ח הביקור במעצר נגב משנת 2002 ובדו"ח הביקור במעצר לכיש מיום משנת 2004, והנוגעת לסירובו של שירות בתי הסוהר לקלוט עצורים מיוחדים. בבית מעצר נגב נמצאים כיום עצורים עד תום ההליכים טעוני הגנה, ששירות בתי הסוהר מסרב לקבלם. כמו כן שירות בתי הסוהר מסרב לקלוט עצורים חולי איידס. הקושי של שירות בתי הסוהר בקבלת עצורים אלו להחזקתו הינו מובן. עם זאת, כאשר משווים בין האמצעים העומדים לרשות שירות בתי הסוהר, לעומת אלו

⁵⁵ נציג המשטרה ציין כי מבחינה פרקטית לא ניתן ליישם בבית המעצר את ההפרדה הנדרשת בחוק.

העומדים לרשות בית מעצר משטרתי, שוב לא יכול להיות ספק בדבר מקום החזקתם הראוי של עצורים אלה. נדמה, כי הדרישה מבית המעצר המרחבי לטפל בבעיות מורכבות, אשר שירות בתי הסוהר עצמו מתקשה בפתרון, הינה דרישה מוגזמת ובלתי הגיונית, אשר בסופו של יום לא רק שהיא מביאה לטיפול לקוי, ולפגיעה בזכויות העצור לכבוד ולבריאות, אלא אף גורמת לקשיים בקיום הוראות הפרדה האחרות.

א.13. ליקויים בקבלת טיפול רפואי

סעיף 9(ב)1 לחוק המעצרים קובע כלהלן -

”(ב) עצור יהיה זכאי, בין היתר, לכל אלה:

(1) לתנאי תברואה הולמים, לתנאים שיאפשרו לו לשמור על ניקיונו האישי, לטיפול רפואי הנדרש לשם שמירה על בריאותו ולתנאי השגחה מתאימים על פי דרישת רופא”.

כן קובעת תקנה 16 לתקנות המעצרים זכאות לטיפול רפואי של עצור, המבקש לקבל טיפול זה -
”16. טיפול רפואי

כל עצור המבקש טיפול רפואי זכאי להיבדק בידי חובש או רופא במקום המעצר; כל עצור זכאי לקבל טיפול רפואי הנחוץ לו לשם שמירה על בריאותו, על פי קביעת רופא מקום המעצר, ובדרך שתיקבע בפקודות; בסעיף זה, 'חובש' - מי שקצין רפואי ראשי של משטרת ישראל או קצין רפואה ראשי של שירות בתי הסוהר הסמיכו לבדוק עצורים לפי תקנה זו”.

ב-9 מתקני מעצר מתוך 36 המתקנים, שנבדקו על ידי אנשי הסניגוריה הציבורית, התעוררו בעיות שונות הקשורות בזכות העצורים לקבלת טיפול רפואי, הנחוץ להם לשם שמירה על בריאותם⁵⁶.

להלן חלק מן הממצאים:

- **תחנת משטרת כפר סבא:** רופא אחד בלבד, האחראי על מרחב השרון כולו, מטפל בעצורים במתקן. הרופא נעזר בשני חובשים. שני עצורים, ביניהם עצור החולה במחלת ניוון שרירים, דיווחו על זמן המתנה של כמה ימים עד לקבלת טיפול רפואי.
- **תחנת משטרת זבולון:** במתקן המעצר אין רופא או חובש. ובמידת הצורך השוטרים יוצרים קשר טלפוני עם הרופא המרחבי, שנמצא בתחנת משטרת חיפה, המרוחקת מרחק של כחצי שעת נסיעה מתחנת משטרת זבולון. השוטרים מתארים לרופא המרחבי את הבעיה הרפואית, ומקבלים ממנו הוראות לטיפול רפואי בעצורים. אחד העצורים התלונן בפני אנשי הסניגוריה כי ביקש לראות רופא בשל קוצר נשימה ממנו סבל, אך עדיין לא פגש

⁵⁶ משטרת כפר סבא, משטרת מעלה אדומים, משטרת דוד בירושלים, משטרת לוד, משטרת זבולון, בית מעצר מגרש הרוסים, משטרת אופקים, בית מעצר מרחבי נגב, בית מעצר לכיש.

ברופא⁵⁷. גם אם מדובר בהתייעצות טלפונית במקרים קלים בלבד, הנוהג, לפיו השוטרים מקבלים הוראות מרופא כיצד לטפל בעצורים במקרים אלה, לא רק שהינו פסול, אלא מדובר בנוהל בלתי אתי ובלתי חוקי בעליל, הנוגד כל כללי רפואה בסיסיים. נוהל זה יש להפסיק לאלתר ולדאוג להגעתם של חובש ו/או רופא למתקן כשהדבר נדרש.

- **בית מעצר מגרש הרוסים:** צוות בית המעצר מסר כי בבית המעצר קיים רופא 24 שעות ביממה. אולם בעת הביקור לא היה רופא שכן הוא שהה באותה עת בחופשה בת שבועיים. החובשים שנכחו במקום מסרו כי אין רופא שמחליף אותו במשך כל זמן החופשה. חלק מהעצורים התלוננו על כך שלא תמיד הם זוכים לצאת למרפאה, על אף שהם מבקשים זאת. כמו כן, רבים מן העצורים התלוננו כי אינם מקבלים טיפול הולם. לדבריהם, הרופא אינו מתייחס ברצינות למכאוביהם.

בנוסף, בבית המעצר לא הוקצו ביקורים קבועים ע"י פסיכיאטר, בניגוד למצב בבתי מעצר גדולים אחרים, כגון אבו כביר. מי שמגדיר את רמת הפיקוח הנפשי לגבי כל עצור הוא רופא בית המעצר. לכן, יתכן שגם עצור, שהחשש בתחום הנפשי לגביו אינו ממשי, אינו זוכה לבדיקה נפשית מקצועית ומהירה, וישאר בתא פיקוח והשגחה מיוחד לפעמים שלא לצורך ולתקופה ארוכה יחסית. דבר זה גורם לצפיפות גדולה ולהחמרת התנאים דווקא בתאים אלה, המיועדים לאכלס עצורים בעלי בעיות חמורות יותר מעצורים אחרים⁵⁸.

- **בית מעצר מרחבי לכיש ובית מעצר מרחבי נגב:** אין בבתי מעצר מרחביים אלה רופא פסיכיאטר. ברצוננו לחזור על המלצתנו מן הדו"ח המסכם משנת 2003, בדבר הצורך בתקן (מלא או חלקי) של רופא פסיכיאטר, אשר ייתן טיפול לחולים פסיכיאטריים בבתי המעצר המרחביים. רבים מהעצורים נזקקים לטיפול ומעקב פסיכיאטרי, ובהיעדר רופא פסיכיאטר בבית המעצר הם אינם מקבלים את מלוא הטיפול הנדרש.

סוגייה כאובה נוספת שעולה בבתי מעצר אלה, נוגעת לסירובו של שירות בתי הסוהר לקבלת החזקתו עצורים מיוחדים, כגון חולי איידס. ברור כי הגוף המוכשר ביותר להחזקת עצורים אלו הינו שירות בתי הסוהר. העמסת הטיפול בעצורים אלו על כתפיו הצרות של בית מעצר משטרת מרחבי אינו ראוי, ומביא לפגיעה הן בפעילותו של בית המעצר והן בזכויות עצורים אלו.

לסיכום, קשה להתעלם מהפרת זכות בסיסית כל כך לטיפול רפואי, ויש לעשות כל מאמץ לפתור במהרה את הליקויים המצויינים בחלק זה.

⁵⁷ נציג המתקן התייחס לממצאים וטען, כי היעדרו של רופא או חובש הינה בעייתית אך עפ"י הנהלים אין חובה להציב רופא/חובש במתקן המעצר. מתגובת המשרד לבטחון פנים מיום 3.1.05 עולה כי הטיפול הרפואי במקרים הקלים מתבצע בהתייעצות טלפונית עם הרופא המרחבי, ובמקרים החמורים והדחופים מועבר העצור למרפאת בית המעצר המחוזי קישון ו/או לבית חולים.

⁵⁸ בתגובה לממצאים אלה, נמסר מן היחידה הארצית לביקורת של המשטרה, כי ככלל לא תתכן אפשרות שמרפאת בית המעצר תישאר ללא נוכחות של רופא אשר נותן מענה רפואי לכל צורך. בנושא הטיפול הפסיכיאטרי, נמסר כי הנושא נדון מספר פעמים בפני הגורמים השונים, ואף קוימה שיחה עם הפסיכיאטר המחוזי של משרד הבריאות אך ללא תוצאות.

א.14. שילוט המיידע עצורים בדבר זכויותיהם, ובכלל זה הזכות לייצוג

תקנה 20 לתקנות המעצרים קובעת, כי בכל מקום מעצר יותקן שלט, במקום בולט לעין, המפרט את עיקרי זכויות העצורים, את חובותיהם, את סמכויות מפקד מתקן המעצר וכן את סדר היום במתקן ואת סדרי העברת בקשות ופניות למפקד המתקן.

ב-6 מתקני מעצר מתוך 36 המתקנים, שנבדקו על ידי אנשי הסניגוריה הציבורית, התעוררו בעיות שונות ביישום ההוראה בדבר שילוט⁵⁹. ב-5 מתוכם לא הוצב שילוט המיידע את העצורים על זכותם לייצוג בכלל ועל זכותם לייצוג על ידי הסניגוריה הציבורית בפרט.

א.15. כמות המזון, איכותו והרכבו

סעיף 9(ב)3 לחוק המעצרים קובע כלהלן -
"ב) עצור יהיה זכאי, בין היתר, לכל אלה:

...

3) למזון בכמות ובהרכב המתאימים לשמירה על בריאותו"

ב-7 מתקני מעצר מתוך 36 המתקנים, שנבדקו על ידי אנשי הסניגוריה הציבורית, התעוררו בעיות שונות ביישום ההוראה בדבר מזון⁶⁰. ב-11 מתקני מעצר מתוך 36 המתקנים שנבדקו, אין חדר אוכל, והעצורים נאלצים לאכול בתאיהם, מה שגורם לפגיעה קשה בתנאי התברואה בתאי המעצר ולפגיעה בכבודם של העצורים⁶¹.

• **בתחנת משטרת כפר סבא:** העצורים הביעו אי שביעות רצון מאיכותו וכמותו של המזון המוגש להם במקום, ורבים דיווחו על תחושת רעב מתמשכת. לדבריהם, הרכב המזונות הניתן להם אינו מספק. כמו כן, העצורים התלוננו על כך שהמזון בארוחה החמה מוגש קר.

⁵⁹ משטרת כפר סבא, משטרת זבולון, משטרת ראשון לציון, משטרת מסובים, בית מעצר קישון, בית מעצר מרחבי שפלה, בית מעצר אבו כביר (קומה ג').

⁶⁰ משטרת כפר סבא, בית מעצר עמקים, משטרת לוד, משטרת נצרת, בית מעצר קישון, בית מעצר לכיש, משטרת מעלה אדומים.

⁶¹ משטרת בת ים, בית מעצר קישון (בתגובת המשרד לבטחון פנים, מיום 13.3.05, נרשם כי מסתיים בימים אלה שיפוץ חדר האוכל במקום), בית מעצר מגרש הרוסים, משטרת רמלה, בית מעצר שפלה, בית מעצר ראשלי"צ, משטרת נתניה, משטרת לוד, משטרת נתיבות, משטרת כפר סבא, בית מעצר ניצן (אגף ביטחוני).

- **בבית מעצר עמקים:** התקבלו תלונות לגבי כמות המזון המסופקת בארוחת הבוקר. לדברי אחד העצורים בבוקר הם מקבלים אוכל בצורה מרוכזת ולא במגשים והכמות אינה מספקת.⁶²
- **בתחנת משטרת לוד:** אין חדר אוכל, והעצורים אוכלים בתאים עצמם. מספר עצורים התלוננו על טיב האוכל המוגש להם. כמו כן, התלוננו העצורים שהמזון מגיע כשהוא קר. אנשי הסניגוריה אכן הבחינו במהלך הביקור, כי לאחר שחולקה ארוחת הערב המגשים נשארו מלאים, ואף אחד מהעצורים לא נגע במזון שחולק.⁶³
- **בבית המעצר מגרש הרוסים:** אנשי הסניגוריה מצאו כי במתקן זה, למרות קיומו של חדר אוכל, העצורים אוכלים בחדרים. נוהג זה מביא למצב בלתי נסבל של תנאי תברואה והיגיינה לקויים עד מאוד. מוצרי המזון הגולמיים מועברים לתאי העצורים, אף שאין בתאים תנאים מינימליים הדרושים להכנת מזון. לא נמצאו אמצעים מתאימים לאחסון ו/או לקירור וגם לא כלי בישול מתאימים ואמצעי שטיפה וחיטוי ראויים. מוצרי המזון (ובכלל זה חלב, ירקות, ביצים ועוד) נשמרים בחוץ בקרטונים המונחים על הרצפה, ולפעמים על גבי הרצפה החשופה עצמה. זאת ועוד, בין ארוחת הערב המוגשת בשעה 16:00, לארוחת הבוקר, המוגשת בשעה 07:00, יש פער של 15 שעות. כשכבר מוגש לעצורים מזון מבושל, הוא מוגש כשהוא קר לחלוטין. לחלק מן העצורים לא ניתנו צלחות והם נאלצו לאכול יחדיו מתוך כלי קיבול קטן. שיירי המזון מתפזרים על הרצפה ועל המיטות ואין שולחנות אכילה. נוכח התנאים התברואתיים הירודים מסתובבים בתאים מקקים, זבובים, יתושים, ואף עכברים וחולדות. בעקבות ביקור אנשי הסניגוריה, ולאחר שנים רבות של אי עשיית שימוש בחדר האוכל, התחיל בית המעצר לעשות שימוש בחדר האוכל. אך במקביל, בשל אילוצים לוגיסטיים הקשורים לצורך להוביל את העצורים בקבוצות נפרדות לחדר האוכל, בוטלה אפשרותם של העצורים לטיול יומי נוסף. תגובה זו של בית המעצר מדגימה את הקושי שבאי קליטת חייבי שב"ס בשירות בתי הסוהר, קושי המאלץ את האחראים על המתקנים המשטרתיים לפעול בסדר בלתי אפשרי ממש, הפוגע בזכויותיהם של עצורים. לטעמנו, תיקון הליקוי שבאכילה בחדרים אינו צריך לגרור אחריו ביטול טובת הנאה אחרת, במיוחד בהתחשב בעובדה ששוהים בבית מעצר זה חייבי שב"ס רבים, אשר עקב שהותם בבית המעצר נפגעות ממילא זכויות רבות שלהם, ובכלל זה חופש תנועה גדול יותר, שהיה ניתן להם במתקני שירות בתי הסוהר.
- **בבית המעצר רמלה:** העצורים נאלצים לאכול את ארוחותיהם על המיטות או על הרצפה. ביום הביקור ראו המבקרים מגשי אוכל, שאריות אוכל ולכלוך על הרצפה בפינות התאים. זו היתה תמונת המצב גם במשטרת כפר סבא ובמשטרת נתניה.

⁶² מפקד בית המעצר מסר בהקשר זה, כי המצב נובע מכך שחלוקת המגשים נעשית ב- 6:30 בבוקר והעצורים אינם רוצים לקום בשעה כה מוקדמת. על כן הונהג נוהל של חלוקת מוצרים כוללת לכל תא בלילה. מוצרים אלה אמורים להספיק הן לארוחת ערב והן לארוחת בוקר. על מנת לפתור את הבעיה מתכוון מפקד בית המעצר להנהיג חלוקת מוצרים כזו פעמיים ביום.

⁶³ צוות בית המעצר מסר כי האוכל המחולק לעצורים זהה לאוכל המחולק לשוטרים.

- **באגף המעבר בכלא ניצן :** ברצוננו לציין לטובה את השיפור שחל במתקן זה. סוגיית המזון העלתה בעיות שונות במהלך שנת 2004, היות ובביקור שנערך באגף המעבר הזמני, כל עוד נערכו השיפוצים באגף המעבר הקבוע, התלוננו עצורים בתאים שונים, שלא היה באפשרותם לתאם את גרסאותיהם, כי לא זכו לארוחת בוקר וכי ארוחת הצהריים התעכבה לשעות מאוחרות, כך שנותרו רעבים. לטענת שירות בתי-הסוהר, בעקבות בירור שערך בנושא, לא היו דברים מעולם. בכל מקרה, בביקור המסכם, שנערך בדצמבר 2004, לאחר סיום השיפוצים באגף, לא עלו תלונות לגבי המזון והעצורים דווחו כי זכו לארוחותיהם בזמן.

א.16. בעיית אי-קליטת חייבי שב"ס במתקני שירות בתי הסוהר

עצורים שהוגש נגדם כתב אישום ואסירים שפוטים מכונים "חייבי שב"ס", בהתאם למונחים המקובלים על שלטונות מתקני המעצר ובתי הכלא, היינו: מי שאמורים להיות מוחזקים על ידי שירות בתי הסוהר. מתקני שירות בתי הסוהר משתהים בקליטתם של אלו בשל הצפיפות הרבה בהם. הותרתם של "חייבי שב"ס" במתקני המעצר המשטרתיים מעלה את רמת הצפיפות במתקנים המשטרתיים, ומקשה על המשטרה לקיים את הוראות הפרדה, הן בין סוגי העצורים והן בין עצורים ואסירים.

זאת ועוד, בהשארותם של עצורים, שהוגש נגדם כתב אישום, ואסירים במתקנים המשטרתיים, יש כדי לקפח את זכויותיהם של אלו בהשוואה לזכויותיהם של השהים במתקני שירות בתי הסוהר. החזקתם של מי שמכונים "חייבי שב"ס" במתקנים המשטרתיים שוללת, למעשה, זכויות המוענקות לדומיהם, המוחזקים במתקני שירות בתי הסוהר. יוצא, אפוא, כי לעתים מיקומו של העצור או של האסיר מגדיר את זכויותיו, ולא מעמדו המשפטי.

ב-15 מתקני מעצר משטרתיים מתוך 36 המתקנים, שנבדקו על ידי אנשי הסניגוריה הציבורית שוהים עצורים שהוגש נגדם כתב אישום ו/או אסירים שפוטים⁶⁴.

להלן מספר דוגמאות:

- **בית מעצר מגרש הרוסים:** ביום הביקור בשנת 2004 נספרו בבית המעצר 142 חייבי שב"ס, מתוכם 9 אסירים שפוטים, 82 עצורים עד תום ההליכים (מבין הגברים הבגירים), 8 קטינים, ו-43 עצורים "עד החלטה אחרת"⁶⁵. נתון זה מהווה שיפור מסוים ביחס למספר חייבי שב"ס שנספרו בביקור הקודם בשנת 2003 (167 חייבי שב"ס, מתוכם 38 אסירים

⁶⁴ משטרת כפר סבא, משטרת צפת, משטרת מעלה אדומים, משטרת נתיבות, משטרת זבולון, בית מעצר מגרש הרוסים, בית מעצר מרחבי לכיש, משטרת נתב"ג, משטרת עיירות, משטרת רמלה, משטרת נתניה, בית מעצר מרחבי נגב, בית מעצר קישון, משטרת מסובים, בית מעצר שפלה.

⁶⁵ עצורים "עד החלטה אחרת" הם עצורים אשר הוגש נגדם כתב אישום, ומצויים במעצר עד להחלטה של שופט לעניין שחרורם או מעצרם עד תום ההליכים.

שפוטים, ו-121 עצורים עד תום ההליכים (מבין הגברים הבגירים)). אך עדיין ניתן להבחין כי מרבית יושביו של בית המעצר הם חייבי שב"ס שאינם מועברים למתקני הכליאה של שירות בתי הסוהר. יש במצב זה פגיעה קשה ובלתי סבירה בזכויות העצורים עד תום ההליכים, והאסירים המוחזקים בבית המעצר במגרש הרוסים. זאת, משום שעצורים ואסירים אלה אינם זוכים לזכויות ולהטבות הניתנות לדומיהם הנמצאים במתקני שירות בתי הסוהר. כך למשל, הם אינם זוכים כדבר שבשגרה לביקורים פתוחים שלא דרך חלון שקוף, לשירותים סוציאליים, לתכניות שיקום ותעסוקה, לרכישת השכלה ועוד⁶⁶.

- **תחנת משטרת נתניה:** נמצאו עצורים "עד החלטה אחרת", אשר הוגש נגדם כבר כתב אישום. שהייתם במתקן יכולה להמשך אף מספר חודשים, ובאופן זה נשללות מהם זכויות רבות, המוקנות להם על פי חוק, כגון: זכויות ביקור, זכות לקיים שיחות טלפון ועוד.
- **בית מעצר מרחבי נגב:** כפי שנאמר קודם בהקשרים אחרים, בבית המעצר נמצאים כיום עצורים עד תום ההליכים טעוני הגנה, ששירות בתי הסוהר מסרב לקבלם. כמו כן, שירות בתי הסוהר מסרב לקלוט כלואים חולי איידס. כאשר משווים בין האמצעים העומדים לרשות שירות בתי הסוהר, לעומת אלו העומדים לרשות בית המעצר המרחבי, לא יכול להיות ספק בדבר מקום החזקתם הראוי של העצורים הנ"ל. בנוסף, נראה כי הדרישה מבית המעצר המרחבי לטפל בבעיות מורכבות, אשר שירות בתי הסוהר עצמו מתקשה בפתרון, הינה דרישה מוגזמת ובלתי הגיונית, אשר בסופו של יום מביאה לטיפול לקוי, ולפגיעה בזכויות העצור לכבוד ולבריאות.
- **בית מעצר שפלה:** בעיה מרכזית, שהציג בפני המבקרים מפקד בית המעצר, עניינה ביחסי המשטרה ושירות בתי הסוהר, המאופיינים בחד-צדדיות. הכמות והמועד לפיהם עצורים אמורים לעבור לשירות בתי הסוהר, אינם נקבעים במסגרת הליך תקין ומסודר. מצבת העצורים ביום הביקור הראתה, כי מחצית העצורים ששהו במתקן, הינם חייבי שב"ס, 22 עצורים עד תום ההליכים ושני אסירים שפוטים. המשמעות הנגזרת מכך הינה פגיעה בעצורים.
- קליטתם של עצורים הנזקקים רפואית, אשר ראוי שיקבלו טיפול במתקן מעצר שפלה, עלולה להתעכב עקב שהותם של עצורים עד תום ההליכים ואסירים שפוטים, אשר זה מכבר היו צריכים לעבור למתקני שירות בתי הסוהר. זאת ועוד, עצורים אלו או אחרים עלולים בשל כך למצוא עצמם מטולטלים ללא הצדקה בין מתקני מעצר אחרים (חלקם כאלו בהם הפגיעה בזכויותיהם רבה, דוגמת מעצר לאורך זמן בתחנת משטרה), מקום בו זכויותיהם מוקנות להם אך אינן ממומשות הלכה למעשה.
- **בית מעצר ניצן:** בית מעצר זה נמצא באחריות שירות בתי הסוהר. למרות קיומו של אגף מיוחד, המיועד ל- 142 עצורים עד תום ההליכים (אגף מס' 2), בפועל ישנם באגף 148 כלואים, כאשר מתוכם 120 אסירים שפוטים. אין זה ברור מדוע מרבית הכלואים באגף זה, המיועד לעצורים, הם למעשה שפוטים, זאת במיוחד נוכח המצוקה האמורה במקומות המעצר במתקני המשטרה.

⁶⁶ מתגובת היחידה הארצית לביקורת של משטרת ישראל מיום 6.1.05. עולה, כי ניתן להעביר כלואים לשב"ס רק על פי ההקצבות הניתנות על ידי שב"ס. עוד נמסר, כי בבית המעצר משתדלים שלא לפגוע בזכויות העצורים והשפוטים הללו.

א.17. סווג שגוי של עצורים הגורם לשלילת זכויותיהם

ב- 3 מתקני מעצר מתוך 36 שנבדקו, נתקלו אנשי הסניגוריה הציבורית בסווג שגוי של עצורים אשר הוגש נגדם כתב אישום והם עצורים "עד החלטה אחרת", סווג אשר גרם לשלילת זכויות משמעותיות המגיעות להם⁶⁷.

להלן פירוט הממצאים:

- **במשטרת כפר סבא ובמשטרת נתניה:** המתקן אינו יוצר הבחנה, הלכה למעשה, בין עצורים לצרכי חקירה ("עצורי ימים"), אשר זכויותיהם מוגבלות, לבין עצורים אשר הוגש נגדם כתב אישום אולם הם מצויים במעצר עד להחלטה של שופט לעניין שחרורם או מעצרים עד תום ההליכים (עצורים "עד החלטה אחרת"). שהייתם של האחרונים במתקן יכולה להמשך אף מספר חודשים. באופן זה נשללות מהם זכויות רבות, המוקנות להם על פי חוק, כגון: זכויות ביקור, זכות לקיים שיחות טלפון וכדומה.
- **בבית מעצר אבו כביר:** עצורים "עד החלטה אחרת", למרות שכבר הוגש נגדם כתב אישום והם זכאים לביקור משפחות אחת לשבוע, נתונים בעניין זה לשיקול דעתו של קצין המודיעין של בית המעצר, אשר בסמכותו לבטל את זכותם לביקור.

על בעיה זו התרענו כבר בדו"ח השנתי לשנת 2003, בכל הקשור לבית המעצר במגרש הרוסים. מן הראוי לרענן סוף סוף את ההנחיות בנושא זה ברמה הארצית, כך שמעמד העצור ייקבע מרגע הגשת כתב אישום, כפי שנדרש בחוק, ולא יהיה תלוי בניסוח המשתנה של השופטים השונים עד למתן החלטה סופית בבקשה למעצר עד תום ההליכים.

א.18. תנאים קשים לעצורים קטינים בבית מעצר נגב

עצורים קטינים בבית מעצר נגב שוהים בתנאי המעצר הקשים ביותר, בהשוואה לכל יתר קבוצות העצורים בבית מעצר זה. הקטינים מוחזקים בתאים הקטנים ביותר בבית המעצר. בכל תא ישנן שתי מיטות קומותיים, הצמודות זו לראשה של זו. שטח הרצפה הינו קטן ביותר. ישנם מקרים רבים של אלימות בקרב העצורים הקטינים, ומספרם עולה בהרבה על מקרי האלימות שבין העצורים הבגירים. לא תמיד מתבצעת הפרדה בין קבוצות הגיל השונות בקרב הקטינים. יצויין כי קטינים יהודים, הנעצרים במרחב נגב, מוחזקים במרחב לכיש, היות ובבית מעצר נגב מוחזקים רק קטינים ערבים.

נושא קשה זה הועלה על ידי כבוד נשיא בית המשפט לנוער, א. שיינפלד, בנובמבר 2003. דו"ח בעניין זה נכתב ע"י מנהל מחלקת המעצרים בסניגוריה הציבורית במחוז הדרום ב- 26.11.03, ונשלח, בין היתר, למפקד משטרת ישראל במחוז, אך המצב לא תוקן ונותר כפי שהוא גם בשנת 2004.

⁶⁷ משטרת כפר סבא, משטרת נתניה, ובית מעצר אבו כביר.

נראה לנו שיש למצוא פתרון הולם על מנת לאפשר החזקת עצורים קטינים, יהודים וערבים כאחד, במרחב נגב בתנאים הולמים. יש מקום לשקול הן פתרון של קבע בדמות בניית בית מעצר מיוחד לקטינים, והן פתרונות ביניים כגון, הקצאת תאים אחרים בבית מעצר נגב, או הקצאת מקום מעצר באחת מתחנות המשטרה, שישמש כל כולו לעצורים קטינים.

א.19. הלנת עצורים בטחוניים על הרצפה

מביקור הסניגוריה הציבורית בבית מעצר קישון עולה, כי התנאים של העצורים הכלואים באגף שירות הבטחון הכללי (להלן: "שב"כ") הינם קשים ואף בלתי חוקיים. מכיוון שהתרשמות הסניגוריה הציבורית היא, כי זהו המצב גם במתקני מעצר משטרתיים אחרים, הכוללים אגפי שב"כ לעצורים ביטחוניים, יש מקום להרחיב בנקודה זו.

בבית המעצר קישון קיים אגף נפרד בו מוחזקים עצורים החשודים בעבירות בטחון (להלן: "האגף הביטחוני"). בשיחה טלפונית שהתקיימה בין סגן מפקד בית המעצר המשטרתי לבין האחראי על האגף הביטחוני, סירב האחרון לאפשר למבקרים לערוך ביקור באגף, מבלי לנמק סירוב זה. נאמר למבקרים על ידי סגן מפקד בית המעצר כי כל העצורים הביטחוניים ישנים על הרצפה, דהיינו - על מזרן כפול המונח על הרצפה ולא על מיטה.

אמנם, תקנה 22(ב)(2)(א) לתקנות המעצרים קובעת שאין חובה לספק לעצורים החשודים בעבירות בטחון מיטה, וכי ניתן לספק להם במקום מיטה מזרן כפול, אולם לסניגוריה נראה כי מדובר בתקנה בטלה ומבוטלת, בהיותה חורגת מהסמכות שהוקנתה בחוק המעצרים, ונסביר: סעיף 11 לחוק הנ"ל קובע, בס"ק (1), כי השר לביטחון פנים רשאי, באישור ועדת חוקה חוק ומשפט, ליתן הוראות לביצוע סעיפים 7 – 10 לחוק. אין ספק כי הביטוי "ביצוע" אינו כולל בחובו את הזכות לשלול מעצורים, מכל סוג שהוא, זכויות בסיסיות הקבועות בסעיפים אלה, כגון זכות למיטה. ס"ק (4) לחוק קובע, כי בסמכות השר ליתן "הוראות מיוחדות בדבר תחולת סעיפים 8 ו- 9 על החזקת עצורים בעבירות בטחון... מטעמים של טובת החקירה או טובת העצור, או בטחון המדינה". אנו מתקשים לראות כיצד שלילה גורפת של הזכות למיטה מכל העצורים הביטחוניים מקדמת, באופן כלשהו, את אותם טעמים שנמנו לעיל. לאור כל זאת, ולעניות דעתנו, מדובר בתקנה שהותקנה בחוסר סמכות (*ultra vires*), תוך שלילת זכות יסוד חוקית וחוקתית⁶⁸.

⁶⁸ מתגובת המשרד לביטחון פנים מיום 13.3.05 עולה, כי כל עוד התקנות לגבי עצורים ביטחוניים בתוקף, ולדעת שירות הביטחון הכללי הן מבוססות על נימוקי ביטחון ברורים שהוסברו בעת התקנתן, מצווים גורמי הביטחון הרלוונטיים בקיומן ופועלים בהתאם. עוד הובהר כי אין כל מניעה מבחינת שירות הביטחון הכללי לאפשר לנציגי הסניגוריה הציבורית לבקר באגף, כל זאת בתאום מלא עם גורמי השירות הרלוונטיים.

ב. ליקויים עיקריים שנחשפו במתקני שירות בתי הסוהר

הוראות פקודת בתי הסוהר, תקנות בתי הסוהר, הוראות השירות ופקודות הנציבות מסדירות סוגיות הנוגעות לתנאי המאסר. אולם, ראוי לציין, כי אלו אינן כוללות בדרך כלל הוראות בדבר התנאים הפיסיים של תנאי המאסר, כפי שכוללות הוראות חוק המעצרים ותקנות המעצרים לגבי תנאי המעצר. יחד עם זאת, כפי שיובא להלן, בחנו אנשי הסניגוריה הציבורית את התנאים הפיסיים בבתי הסוהר גם בהתאם לדרישות חוק המעצרים ותקנות המעצרים, מתוך תפישה שהקריטריונים הקבועים למתקני המעצר צריכים להוות קנה מידה מינימלי גם למתקני הכליאה בבתי הסוהר, הגם שהדבר לא צוין במפורש בחוק.

השנה ביקרו אנשי הסניגוריה הציבורית ב-7 בתי סוהר שונים. בבתי סוהר אלה הבחינו אנשי הסניגוריה במספר הפרות קשות של זכויות אסירים. התמונה המצטיירת בחלק מבתי הסוהר היא של עזובה פיזית ותנאי מגורים קשים, צפיפות גדולה ומחנק בתאים ובמבנים שאינם עונים לקני המידה הבסיסיים המתחייבים מן הדין ומקביעות בתי המשפט, לרבות בית המשפט העליון.

בנוסף, יש לציין את התופעה החמורה והרחבה של הלנת מאות אסירים על הרצפה ללא מיטה וללא מרחב מחיה פרטי משלהם. בעניין זה אף הוגשה עתירה לבג"ץ⁶⁹, וביום 26.5.05 הוציא בג"ץ צו על תנאי והורה למדינה לנמק בתוך 60 יום מדוע לא תספק מיטה ללינת לילה לכל אסיר בישראל.

ידוע לנו, כי נעשים מאמצים לשיפור המצב הקשה הקיים כיום במתקני המעצר ובבתי הסוהר ולהוספת מקומות כליאה⁷⁰. עם זאת, עדיין קיימות בעיות קשות בתנאי הכליאה בחלק ממתקני שירות בתי הסוהר, ואין ספק, כי פתרון מערכתי למצוקת תנאי הכליאה והמעצר במדינת ישראל הוא חיוני ויש ליישמו באופן דחוף.

⁶⁹ ראו הערת שוליים 10 לעיל.

⁷⁰ מנתונים שהועברו אל הסניגוריה הציבורית על ידי דובר שירות בתי הסוהר עולה, כי בשנת 2004 הוספו 1736 מקומות כליאה. עוד נמסר כי חלק מן המקומות מיועד לאסירים ביטחוניים בלבד.

1.3. צפיפות קשה והלנת אסירים על הרצפה

ב-4 בתי כלא מתוך 7 בתי הכלא בהם ביקרו אנשי הסניגוריה הציבורית, נמצא כי אסירים שוהים בתנאי צפיפות קשים⁷¹. ב-3 בתי כלא מצאו אנשי הסניגוריה הציבורית, כי בנוסף לתנאי הצפיפות הקשים, מולנים אסירים על הרצפה, ללא מיטה⁷². כאשר לצפיפות קשה מתווספת הלנתם של אסירים על הרצפה, על גבי מזרנים, לא נותר בתאים כל חלל שיאפשר תנועה והתוצאה בלתי נסבלת.

- **כלא השרון:** שוררת צפיפות רבה באגפי הכלא השונים בכלל ובאגף 7 בפרט. בכלא ישנם אסירים הישנים על הרצפה. עובדה זו מקשה, באופן טבעי, לא רק על האסירים אלא גם על הסוהרים, שכן הצפיפות גורמת לעתים קרובות למתח ולאלומות בקרב האסירים. באגף האסירות הביטחוניות המשתייכות לארגון פת"ח שוהות האסירות בתאים צפופים וצרים. בתא אין די מקום לשולחן או כסאות. האסירות מאחסנות את חפציהן האישיים בארונית או על שרפרף, האמורים להספיק לשלוש עד ארבע אסירות. באגף האסירות הביטחוניות המשתייכות לארגון החמאס, שתי אסירות נאלצו לישון על הרצפה ביום הביקור. באגף 7 המיועד לנערים שהם אסירים ביטחוניים התאים צפופים עד מאוד, ובכל תא יש קטין שישן על הרצפה⁷³. תאי ההמתנה הם תאים קטנים וצרים ביותר, ללא מיטה או מזרון. בעת הביקור שהה בתא אסיר שלטענתו נמצא שם משעה 04:00 בבוקר. בתום הסיור, בשעה 16:00 לערך, האסיר עדיין שכב על רצפת תאו⁷⁴. באגף הצינוקות וההפרדה התאים מוזנחים, צרים וקטנים (בתא הפרדה קטן שהו 4 אסירים). באגף 2 המוגדר כאגף המתקדם והפתוח שוררת צפיפות רבה. גם באגף 1, שהוא אגף האסירים המשתלבים שוררת צפיפות רבה⁷⁵. באגף שוהים 10 אסירים בתאים שבהם 8 מיטות בלבד. אסירים סיפרו למבקרים כי הם ישנים על רצפת התא. התרשמות המבקרים היתה, כי בבית הכלא ניכרת הקפדה על הלנת עצורים על מיטות, ואולם נראה כי הדבר בא על חשבון זכויות האסירים, המוצאים עצמם לנים על הרצפה.
- **בכלא דמון:** נערכו שני ביקורים בשנת 2004. בביקור הראשון נמצא כי קיימת הלנה של אסירים על הרצפה. תגובת מפקד הכלא היתה כי הלנת אסירים על הרצפה מתרחשת רק

⁷¹ כלא השרון, כלא אשמורת, כלא גבעון, כלא נוה תרצה. בכלא נוה תרצה באגף א' בחדרים בני שתי מיטות השטח הממוצע לאסירה הוא 2 מ"ר; בכלא אשמורת ובכלא השרון השטח הממוצע לאסיר קטן במיוחד, ובדרך כלל נמוך מ-4.5 מ"ר (בעיקר באגפי האסירות והאסירים הביטחוניים); בכלא גבעון בתאים המיועדים ל-16-12 אסירים השטח הממוצע לאסיר נע בין 3.65 מ"ר ל-2.73 מ"ר.

⁷² כלא השרון, כלא דמון, כלא אשמורת.

⁷³ מפקד בית הכלא מסר בתגובה, כי באגף 7 כלואים שפוטים ועצורים יחדיו. העצורים לנים על המיטה והשפוטים, חלקם על מיטה וחלקם ביקשו לשהות על מזרן על הרצפה מטעמי נוחות.

⁷⁴ בתגובה מסר מפקד הכלא, כי נושא ההמתנה נמצא בטיפול וכי יותקן ספסל בכל תא המתנה, ולחילופין, נמצא בתהליך תכנון לקראת בניה מתקן המתנה שיכלול שני תאי המתנה.

⁷⁵ בתגובה מסר מפקד הכלא, כי הצפיפות באגף 1 הינה צפיפות הדומה לצפיפות בכל שירות בתי הסוהר (למעט האגפים הייחודיים).

במקרים בודדים למשך לילה או שניים כאשר מגיעה קבוצת אסירים חדשה ורק למחרת משתחררת אחרת. בביקור השני ההתרשמות היתה כי ישנם אסירים רבים הישנים על הרצפה תקופות ארוכות. אסירים ציינו בפני אנשי הסניגוריה הציבורית, כי בבוקר יום הביקור הועברו כל האסירים אשר ישנו על רצפה למיטות. בתום הביקור השני השיב מפקד הגוש, כי בשונה מעצורים, אין כל איסור בחוק להלין אסירים על הרצפה.⁷⁶

• **בכלא אשמורת:** באגף 3 התאים צרים ועמוסים, כאשר באחד התאים שהה אסיר שסיפר כי הוא נאלץ לישון על רצפת התא. גם באגפים 1 ו-2 שוררים צפיפות רבה ודוחק.⁷⁷

לסיכום נקודה זו, כפי שעולה מממצאי דו"חות הביקורת ומתגובות שירות בתי הסוהר, קיימת תופעה נרחבת של הלנת אסירים על מזרן על הרצפה ללא מיטה. זאת ועוד, בחודש אוגוסט 2004 הגיש שירות בתי הסוהר דו"ח לועדת חוקה, חוק ומשפט של הכנסת, אגב דיון בקביעת תקן הכליאה בשירות בתי הסוהר⁷⁸. בדו"ח זה צויין, כי בשירות בתי הסוהר מולנים 400 אסירים ללא מיטה.

תופעה זו מחייבת טיפול דחוף. זכותו של אסיר ללון על מיטה נגזרת מכבוד האדם והיא מחויבת מסטנדרט מינימאלי של קיום אנושי. ראוי כי תהיה הקפדה על סטנדרט זה גם לגבי אסירים, אף שחובה זו לא נחקקה בחוק.

לא למותר לציין, כי בפקודת הנציבות מס' 03.15.00, בסעיף 1.3 א. נאמר כי:

"ריהוט תקני בתא בבית סוהר יכלול:

א) מיטה קבועה במקום או ניידת..."

פעולת בתי הסוהר בהלנתם של מאות אסירים על הרצפה ללא מיטה, מנוגדת, אם כן, לתקן ששירות בתי הסוהר עצמו קבע.

בדעת המיעוט של כבוד השופט חיים כהן ז"ל בפרשת דרוויש⁷⁹, נאמר כך:

"זכותו של אדם בישראל, שנידון למאסר (או שנעצר כדין), להיכלא בתנאים המאפשרים חיי אנוש תרבותיים. אין בכך כלום, שזכות זו אינה קבועה מפורשות בשום חיקוק: זכות היא מזכויות היסוד של האדם, ובמדינת חוק דמוקרטית היא כה מובנת מאליה עד כי ככתובה וכחקוקה דמיא... על השאלה, אם מיטה למשכב לילה נמנית או לא

⁷⁶ בתגובת מבקר הפנים של שירות בתי הסוהר מיום 21.2.05 נמסר, כי תופעת ההלנה על הרצפה היא בעיה ארצית ומערכתית, הנובעת ממצוקת מקומות כליאה בכלל בשב"ס, וקיימת במתקני כליאה נוספים כגון: ניצן, איילון ושרון. עוד נמסר, כי כדי לפתור את הבעיה יש צורך בהקצאת משאבים שאין ברשות שב"ס.

⁷⁷ מפקד המתקן לא הכחיש כי ישנם מקרים של הלנת אסירים על הרצפה, אך סיפר כי נעשים מאמצים למניעת מצבים כאלה, ולטענתו מדובר במצב דינאמי ומשתנה, כשאין אסיר שישן תקופה ממושכת על הרצפה. לדבריו, המצב בעניין זה בכלא אשמורת טוב יותר ביחס לבתי סוהר סגורים אחרים. מבקר הפנים של שירות בתי הסוהר, בתגובתו מיום 20.1.05 ציין שוב כי מצוקת מקומות הכליאה היא בעיה מערכתית ואין פתרון, אלא בתוספת בניה או הרחבת האגפים הקיימים, דבר הכרוך בתקציבים שאינם מצויים בידי שב"ס.

⁷⁸ דיון מיום 17.8.04 בוועדת חוקה, חוק ומשפט של הכנסת.

⁷⁹ בג"ץ 221/80 מחמד דהוד חסין דרוויש נ' שירות בתי הסוהר, פ"ד לה(1) 536.

נמנית עם הכלים הדרושים לאדם בישראל לסיפוק צרכיו המינימליים, עונה אני ללא כל היסוס בחיוב... התקופות אשר בהן נהגו לזרוק אסירים לבורות אפלים ולהשכיבם על האדמה הרטובה, או שבהן לא היו בבתי הסוהר לא מיטות לשכב עליהן ולא כיסא לשבת עליו – חלפו עברו להן".

השופט כהן היה אמנם בדעת מיעוט לעניין התוצאה המעשית בפרשת דרוויש, לאור האיזון שערכו שופטי הרוב בין הזכות למיטה לכל אסיר לבין החשש הספציפי שהתעורר באותה פרשה לפגיעה אפשרית בביטחון בבתי-הסוהר מצד אסירים ביטחוניים. ואולם, העקרונות שהנחו את חוות-דעתו בפרשת דרוויש הפכו מאז לאבן יסוד בעמדה החוקתית ביחס לזכויות אסירים, במיוחד לאחר חקיקת חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו בשנת 1992. ואכן, ביום 26.5.05 הוציא בית המשפט הגבוה לצדק צו על-תנאי, המורה למדינה לנמק תוך 60 יום מדוע לא תספק מיטה ללינת לילה לכל אסיר בישראל. השופטת פרוקציה שישבה בראש ההרכב ציינה כי יש צורך בקביעת לוח זמנים ברור ומחייב, שבסופו יזכו כל האסירים בישראל ללון על מיטות. השופטת הציעה טווח זמן של שנה לצורך פתרון המחל, אך משסירב ב"כ המדינה להתחייב לכך, החליטו השופטים להוציא צו על תנאי, כאמור⁸⁰.

2.2. תנאים היגייניים ותברואתיים ירודים

ב-4 בתי כלא מתוך 7, שבהם ביקרו אנשי הסניגוריה הציבורית, נמצא כי התנאים ההיגייניים והתברואתיים בחלק מן התאים ירודים, ובחלק מן המקרים, עד כדי סכנה לבריאותם של האסירים, המחייבת טיפול יסודי ודחוף⁸¹.

• **בכלא השרון:** באגף האסירות הביטחוניות המשתייכות לארגון הפת"ח, טענה אחת האסירות כי בהעדר אמצעים נאותים לקלח את בנה, היא מקלחת אותו בדלי⁸². באגף האסירות הביטחוניות המשתייכות לארגון החמאס מתרצצים מזיקים מסוגים שונים, כך גם במטבח האגף. אסירות טענו כי נמצאים מזיקים גם באוכל עצמו. על אף שנערך ריסוס ב- 26/3/04 לא נפתרה בעיה זו. כמו כן, נמצאה בעית רטיבות בתאים 12 עד 18. באגף 6 (צינוקות והפרדה) התאים חשוכים ומטונפים עד כדי זעזוע. התנאים התברואתיים באגף ירודים, והאסירים התלוננו על המצאות מזיקים בתאים. קירות התאים מתקלפים וניכר כי יש צורך בשיפוץ מידי של האגף על מנת שכבודם של השוהים באגף לא יפגע⁸³.

⁸⁰ ראו לעיל הערת שוליים מס' 10.

⁸¹ כלא אשמורת, כלא דמון, כלא השרון, כלא מג"ן (אגף מר"ש).

⁸² בתגובת מפקד הכלא נמסר, כי ניתן לרכוש בקניינה גיגיות גדולות יותר.

⁸³ בתגובת מפקד הכלא נמסר כי מסופקים לאסירים חומרי ניקיון ללא הגבלה. ריסוס נעשה באמצעות מחלקת רפואה על פי הצורך.

- **בכלא אשמורת:** באגף 5 אסירים התלוננו על מזיקים בתאים והימצאות תולעים באוכל. בנוסף, בצינוקות שוררים מחנק, זוהמה והזנחה. הקירות סדוקים ודורשים תיקון דחוף, וקיים מחסור בחומרי ניקוי. באגף 3 (אגף ההפרדה) אסירים דיווחו על נזילות ורטיבות בתאים.⁸⁴
- **בכלא דמון:** נמצא כי אין זרימה רצופה של מים חמים, למרות ששרר בעת הביקור קור מקפיא. בעת הביקור היתה הצפה של מים על הרצפה באחד החדרים באגף 5 בשל נזילה מהחדר הסמוך.⁸⁵
- **באגף מר"ש כלא מג"ן:** בוצעו שני ביקורים. בביקור הראשון, שבוצע ביום 16.6.04, עלו טענות בדבר לכלוך, צחנה, מחסור בחומרי ניקוי ובאסירי עבודה אשר תפקידם לסייע בניקוי, אותו קשה לאסירים החולים לבצע.⁸⁶ בביקור השני, שבוצע ביום 17.11.04, נמצא כי חל שיפור משמעותי במצב בית הסוהר, ושררה במקום תחושה כללית של ניקיון. נוכח חשיבותם של תנאי היגיינה ותברואה תקינים במקום כמו מר"ש, אשר מתפקד כמחלקת חולי הגוף של שב"ס, המבקרים הגיעו למסקנה כי יש מקום לביקורות עתידיות במקום ולבדיקת הטמעת השיפורים ויעילותם לטווח הרחוק.

3.3. תנאי אוורור ותאורה בלתי נאותים

ב-6 בתי כלא מתוך 7, שבהם ביקרו אנשי הסניגוריה הציבורית, בחלק מן התאים לא נמצא אוורור ראוי או שחלונות התאים חסומים לכניסות אור ואוויר.⁸⁷

- **בכלא גבעון:** הקירות בתאים גבוהים, ולמעט חלונות גבוהים, ארוכים וצרים המכוסים בסורגים צפופים בחלקו העליון של החדר, אין פתחי אוורור נוספים. כמו כן, אין מיזוג בתאים ומספר המאווררים המצומצם, אשר האסירים הביאו מהבית, אינו פותר את בעיית החום הבלתי נסבל השורר במקום. בנוסף, מכיוון שאין בחדרים מספיק נקודות חשמל, נאלצים האסירים לחבר את המאווררים באמצעות חוטי חשמל מוארכים ומאולתרים המונעים מעבר חופשי בחדר ומהווים מפגע בטיחותי.⁸⁸

⁸⁴ בתגובת מבקר הפנים של שירות בתי הסוהר מיום 20.1.05 נמסר, כי בבית הסוהר מתבצעות פעולות הדברה, כי מדובר במבנה ישן, ועל אף זאת שב"ס משקיע בשיפוץ על מנת לשפר את התנאים, ובכלל זה צביעת התאים מספר פעמים בשנה ובהתאם לצורך, ותיקון ליקויי רטיבות, וכי לא תמיד האסירים שומרים על ניקיון המקום. עוד נמסר, כי נוכח יושנו של המבנה, דרושה השקעה רבה ויסודית בשיפוץ המבנה.

⁸⁵ תגובת מבקר הפנים של שב"ס מיום 21.2.05 היתה, כי בית הסוהר הינו מבנה ישן, והתשתיות הקיימות זקוקות לטיפול יסודי. עם זאת, נטען כי מתבצעת אחזקה שוטפת של המבנה, הכוללת טיפול בבעיות נקודתיות.

⁸⁶ בתגובת מחלקת ביקורת הפנים של שב"ס מיום 28.7.04 הוכחשו הטענות. נטען כי אין מחסור בחומרי ניקוי ובאסירי עבודה, שתפקידם לנקות ולסעד את האסירים החולים.

⁸⁷ כלא השרון, כלא אשמורת, כלא מעשיהו (אגף העובדים הזרים), כלא גבעון, כלא דמון וכלא מג"ן (אגף מר"ש).

⁸⁸ מפקד בית הסוהר טען בתגובה כי בעיית האוורור ידועה ונמצאת בטיפול, וכי התחילו בהתקנת מאווררים לחדרים ובהתקנת נקודות חשמל.

- **בכלא אשמורת:** על אף שהוכנסו מאווררים לאגף 5, המסייעים בהקלת המחנק השורר בהם, מכיוון שלא מתאפשרת כניסת אוויר לתאים, תחושת המחנק עדיין משמעותית. גם בצינוקות ובאגפים 1, 2 ו-3 שוררת תחושת מחנק משמעותית. בנוסף, בחדר האשפוז במרפאה אין כלל חלון ואין כל אוורור.
- **בכלא השרון:** באגף 6 (צינוקות והפרדה) אין בתאים אוורור מספק ויש תחושת מחנק. באגף 2 בחלק ניכר מהתאים החלונות חסומים ולא מתאפשרת כניסת אוויר. בתאי ההמתנה כלל אין פתח אוורור. באגפי האסירות הביטחוניות המשתייכות לארגון הפת"ח והחמאס חלונות התאים חסומים באמצעות לוח מתכת, המונע כניסת אוויר ואור שמש, וזאת ללא כל אמצעי אוורור חלופיים, וכשהתאורה החשמלית הקיימת לקויה⁸⁹. גם באגף המתקדם הפתוח, הגם שהחלונות אינם חסומים בחלק ניכר מן התאים, לא מתאפשרת כניסת אור יום.
- **באגף מר"ש של כלא מג"ן:** היתה תחושה קשה של מחנק ומחסור באויר בעת הביקור הראשון שנערך בכלא ביום 16.6.04. זמן מה לפני הביקור השני שנערך ביום 17.11.04 הוצבו וונטות גדולות בקצות המסדרונות, והחדרים היו מאווררים. עוד נמסר כי אושרה לאחרונה התקנת מערכת מיזוג אויר חדשה. זהו שינוי משמעותי ומבורך, אשר יעילותו צריכה להיבדק שוב במהלך חודשי הקיץ החמים.

4.3. אי הפרדה בין המקלחת והשירותים

ב-4 בתי כלא מתוך 7 שנבדקו, מצאו אנשי הסניגוריה הציבורית, כי אין הפרדה בין השירותים לבין המקלחת, בכל התאים או בחלקם, כאשר המקלחת נמצאת מעל השירותים ואותו חור ניקוז משמש את שניהם⁹⁰.

רחצה מעל חור השירותים הוא מצב הנוגד כל אמת מידה לקיום אנושי מינימלי, ופוגע באופן קשה בכבודם של האסירים.

להלן חלק מן הממצאים:

- **בכלא דמון:** אין הפרדה כלשהי בין השירותים למקלחת. ברוב התאים מצוייה המקלחת ממש מעל חור השירותים, ובחלקם של התאים אומנם חור השירותים אינו מצוי ממש מתחת למקלחת, אך עדיין אין הפרדה של ממש בין השניים⁹¹.

⁸⁹ בתגובה מסר מפקד בית הסוהר, כי החלונות נחסמו מטעמים ביטחוניים.

⁹⁰ כלא השרון, כלא אשמורת, כלא דמון, כלא נווה תרצה (צינוקות).

⁹¹ בתגובה מסר מבקר הפנים של שבי"ס כי מדובר במבנה ישן, וביצוע הפרדה בין המקלחת לשירותים כרוכה בשינויים מבניים ובהשקעות תקציביות גדולות שאינן מצויות בידי שירות בתי הסוהר.

- **בכלא אשמורת:** באגף 5 ישנה הפרדה בתאים בין שטח המגורים לשטח הרחצה, אך בחלקם המקלחת הינה למעשה צינור באמצעותו מתרחצים האסירים. בנוסף, בצינוקות ובאגפים 1 ו-2, אין הפרדה בין השירותים למקלחת.

5.5. קשיים במהלך ביקורי משפחות

ב-3 בתי כלא מתוך 7 שנבדקו התעוררו בעיות שונות המקשות על מימוש זכותם של האסירים לביקורי משפחות⁹².

- **בכלא השרון:** באגף אסירות ביטחוניות המשתייכות לארגון הפת"ח, בין המבקר לאסיר קיימות 2 מחיצות (רשת ברזל, ולוח ופלסטיק). מחיצות אלה, בנוסף לעובדה שחדר הביקורים צפוף וגדוש, מקשות עד מאוד על מהלך הביקור, על ניהול שיחה ועל יצירת קשר עין⁹³.
- **בכלא גבעון:** מכיוון שבית הסוהר יועד בתחילה להחזקת עובדים זרים בלבד, המיועדים לגירוש, לא נבנה בו חדר ביקורים ראוי. ביקורי המשפחות מתבצעים בחדר קטן, צר ומוארך, כאשר בין האסירים לבני משפחותיהם ישנה מחיצת הפרדה, אשר אינה מאפשרת לאסירים כל מגע פיזי עם קרוביהם, לרבות עם ילדיהם הקטנים.
- **בכלא דמון:** נערכו שני ביקורים בשנת 2004. בביקור הראשון התלוננו האסירים שבשל היותם תושבי יהודה ושומרון, הם אינם זוכים לביקורים. אחד האסירים סיפר כי הוא מרצה את עונשו כבר שנתיים ומעולם לא זכה לביקור. גם בביקור השני התקבלו מספר תלונות מן האסירים לגבי הביקורים. אחד האסירים התלונן כי אין מאפשרים לו במסגרת ביקור פתוח לחבק את ילדו הקטן, על אף שביקש זאת מספר פעמים. מספר אסירים טענו, כי עליהם לבקש אישור על מנת שיבקרו אותם, גם כאשר מדובר בביקור של אזרחים ישראלים, וכי דבר זה גורם לכך שרבים מהמבקרים מוותרים על זכותם לבקר את יקיריהם, בשל האישור שהם נדרשים לקבל. אחד האסירים טען כי חיפוש שבוצע באימו בוצע באופן הפוגע בכבודו⁹⁴.

⁹² כלא השרון, כלא דמון, כלא גבעון.

⁹³ בתגובה מסר מפקד הכלא שמדובר בכורח ביטחוני.

⁹⁴ בתגובה לממצאים נמסר ע"י מבקר הפנים של שבי"ס, כי ביקורי המשפחות והקרובים מתקיימים באופן סדיר, וכי תושבי איו"ש מגיעים בהסעות של הצלב האדום לאחר קבלת אישור כניסה מצה"ל. הביקורים מתקיימים מאחורי רשת, וכל אסיר המבקש ביקור פתוח ללא מחיצה, על מנת לחבק את ילדיו נענה ע"י שבי"ס מטעמים הומניטריים. על כל אסיר תושב שטחים המבקש שתושב ישראלי יבקר, להפנות בקשה מפורטת בכתב הכוללת את פרטי המבקר לצורך בדיקה ביטחונית. כל אדם המבקש לבקר את קרובו, עובר חיפוש קפדני מטעמי בטחון.

הזהירות הננקטת על מנת להבטיח כי הביקורים לא יפגעו בביטחון בית הסוהר מובנת. עם זאת, יתכן שיש מקום לשקול ייעול ההליכים הננקטים בעת הביקורים על מנת להקל מחד על האסירים וקרוביהם בעניין זה, ומאידך לדאוג שלא ייפגע בטחון בית הסוהר.

ב.6. קשיים במימוש זכות המפגש בין עורך דין לקוח

ב-3 בתי כלא מתוך 7 שנבדקו התעוררו בעיות שונות המקשות משמעותית על מפגשי האסירים עם עורכי דינם⁹⁵.

- **כלא אשמורת:** בבית הכלא פועל חדר אחד בלבד, המיועד לפגישות עורכי הדין עם האסירים. עובדה זו מקשה עד מאוד הן על עורכי הדין והן על האסירים, במובן זה שעל עורכי הדין לחכות שעות רבות בתור עד שיתאפשר להם להיכנס לבית הכלא לפגוש את לקוחותיהם⁹⁶.
- **כלא גבעון:** מכיוון שבית הסוהר יועד בתחילה להחזקת עובדים זרים בלבד בולט היעדר תכנון מוקדם, בהתאמתו של בית הסוהר לייעודו הסופי. בבית הסוהר ישנו חדר אחד בלבד המשמש למפגש אסירים עם עורכי דין. החדר אומנם ממוזג ומאפשר לקיים מפגש בתנאים נוחים למדי, ברם מכיוון שמדובר בחדר אחד עלולה להיווצר בעיה כאשר מספר עורכי דין מבקשים להיפגש עם לקוחותיהם. יצויין, כי אל משרדי הסניגוריה אף הגיעו בפועל מספר תלונות של עורכי-דין, אשר נאלצו להמתין זמן משמעותי לביקור מחוץ לכותלי בית הכלא⁹⁷.
- **בכלא נווה תרצה:** מחויבים עורכי הדין, המגיעים למתקן לצורך פגישה עם לקוחותיהם, לתאם את הביקור לפחות כ-24 שעות לפני ההגעה למתקן. הנחיה זו מקשה עד מאוד על עורכי הדין, ויישומה בפועל מציב קשיים רבים. לעתים תכופות, לא ניתן לאתר את האחראית על הבקשות במתקן, הפקסים הנשלחים אינם מגיעים ליעדם, ונדרשות שעות ארוכות על מנת להסדיר את הביקור במקום. גם תיאום מראש של הביקור – אין בו די, ולעתים תכופות נאלצים עורכי הדין להמתין זמן יקר בפתח הכלא עד לוידוא תיאום הביקור⁹⁸.

⁹⁵ כלא אשמורת, כלא גבעון, כלא נווה תרצה.

⁹⁶ בתגובת מבקר הפנים של שבי"ס נמסר, כי על פי תוכנית העבודה לשנת 2005 מתוכננת הוספה של שני חדרי מפגש עם עורכי-דין.

⁹⁷ בשיחה עם מפקד בית הסוהר נמסר כי הבעיה ידועה ולכן הוקמה סככה בה יוכלו עורכי דין להמתין במהלך חודשי הקיץ, וכי בחורף יוקצה חדר המתנה מיוחד לעורכי דין.

⁹⁸ בתגובה נמסר כי בשב"ס נקבעו נהלים המסדירים את הגעתם של עורכי דין לבתי סוהר לצורך מפגש עם לקוחותיהם, וכי שב"ס ער לצורך בפגישות דחופות ומאפשר את קיומן תוך כדי שמירה על הנהלים.

7.3. קשיים במימוש הזכות להליכה באוויר הפתוח

ב-2 בתי כלא מתוך 7 שנבדקו התעוררו בעיות שונות המקשות על קיום הזכות להליכה באוויר הפתוח⁹⁹.

• **כלא מג"ן:** במבנה החדש הכולל את מחלקת בריאות הנפש ואת המחלקה לטעוני פיקוח, מדובר למעשה בחדר טיולים ולא בחצר טיולים. מדובר במבנה קומות כאשר בכל קומה נבנתה מרפסת אשר יועדה לשמש כחצר טיולים. למרות האמור, המרפסות, אשר נבנו האחת מעל השנייה, נסגרו, ובפועל אלו אינן מרפסות פתוחות לשמש ולאוויר הפתוח, אלא חדרים סגורים ומקורים, כאשר בשתיים מפאותיהם חלונות גדולים מסורגים, הפונים לעבר המקלחות והשירותים של בית הסוהר לאסירות נווה-תרצה. כתוצאה מכך, האסירים אינם זוכים לשמש ישירה ו/או לזרימה טובה של אוויר. בנוסף, המיקום של חדר הטיולים והעובדה שזהו חדר סגור, גורמים לכך שיש פרק זמן קצר מאוד שבו ניתן ליהנות מחום ו/או אור השמש¹⁰⁰.

• **סוגיה נוספת בכלא מג"ן עולה בהקשר לנגישות חולים סיעודיים לחצר באגף המר"ש:** על מנת לצאת אל החצר הממוקמת בקומה השנייה, יש לעלות שני גרמי מדרגות, כיוון שהמעלית אינה מגיעה עד לפתח החצר. צוות בית הסוהר טען כי כל אסיר אשר מבקש לצאת לחצר זו, ואין ביכולתו לעלות בגרמי המדרגות בשל מחלתו או מוגבלות אחרת, מועלה באופן ידני לחצר או מועבר לבניין אחר לצורך הטיול על ידי צוות בית הסוהר, אשר מגלה הבנה ונכונות לסייע בעניין זה. עם זאת, מספר אסירים מסרו כי על אף הנכונות של הצוות לסייע בעלייה לחצר, חלק גדול מן האסירים המוגבלים מוותר על זכות זו, כיוון שהם חשים ברע והטלטול הכרוך בדבר קשה עליהם, כך שהזכות לא ממומשת. נראה כי יש למצוא פתרון בטיחותי, נוח ופשוט יותר לבעיה זו. דווקא כאשר מדובר באסירים חולים או מוגבלים, יש לאפשר להם נגישות טובה לאוויר הפתוח¹⁰¹.

• **כלא גבעון:** לכל אגף חצר טיולים נפרדת. התרשמות אנשי הסניגוריה היתה, כי החצר אינה גדולה במיוחד ביחס למספר האסירים הרב. בנוסף לכך, מכיוון שמלכתחילה נועד בית הסוהר לאכלס אסירים זמניים (עובדים זרים) לא נבנו בו מועדון ובית כנסת. כעת, בשל היעדר תכנון ראוי, בונים את בית הכנסת והמועדון על חשבון השטח של חצר הטיולים, אשר הולך ומצטמצם.

⁹⁹ כלא מג"ן, כלא גבעון.

¹⁰⁰ לדברי מפקד בית הסוהר בעקבות עתירה שהוגשה בעבר בעניין זה הוחלט להוציא את האסירים לטיול כל פעם בשעה אחרת, כדי לאפשר להם ליהנות מעוצמות שונות של אור השמש.

¹⁰¹ בתגובה מסר שב"ס כי נבחנו אלטרנטיבות לבניית חצר טיולים חדשה בבית הסוהר, אך לא נמצאה אלטרנטיבה הולמת שכזו, ובשל כך שב"ס משתדל לעשות את המיטב בתנאים הקיימים.

ב.8. ליקויים בקבלת טיפול רפואי

ב-4 בתי כלא מתוך 7 שנבדקו התעוררו בעיות שונות הקשורות לטיב ולזמינות טיפול רפואי¹⁰².

- **בכלא השרון:** באגף אסירות ביטחוניות המשתייכות לארגון פת"ח, התלוננו האסירות כי בעיות רפואיות אינן זוכות למענה ראוי, וכי הן נאלצות להמתין עד חודש וחצי לטיפול רפואי. אסירה שסבלה מכאבי שיניים ומנפיחות, זכתה לטיפול רק כעבור שבועיים. כמו כן, אסירות טרם קיבלו טיפול מרופא נשים למרות שביקשו זאת. גם באגף האסירות הביטחוניות המשתייכות לארגון החמאס, התלוננו האסירות על היעדר טיפול רפואי מספק. אסירות ששוהות 4 חודשים בכלא, הוצאו לבדיקת רופא שיניים רק פעמיים, למרות שישנן אסירות הזקוקות באופן דחוף ומיידי לטיפול שיניים. יתר על כן, לבדיקות הופנו רק 4 אסירות, למרות שמספר האסירות הזקוקות לטיפול שיניים רב יותר. גם כאן חזרה הטענה, כי מאז הגיעו לכלא, לא זכו לבדיקת רופא נשים.
- כמו כן, התקבלו תלונות כי הטיפול בפעוטות לוקה בחסר. באגף האסירות הביטחוניות המשתייכות לארגון הפת"ח שוהה אסירה עם תינוקה בן ה-8 חודשים. לטענתה, הוא הוצא לטיפת חלב פעם אחת בלבד מאז שהגיע עימה לכלא, למעלה מ-3 חודשים לפני מועד הביקור. באגף האסירות הביטחוניות המשתייכות לארגון החמאס, הבחינו המבקרים בחובש אשר מטפל באסירה שנזקקה לחבישת כף ידה, תוך שהוא עושה כן מבעד לאשנב דלת התא, ומבלי שבא במגע ישיר עימה, אם במרפאת הכלא, ואם בתוך התא עצמו. מראה זה חרה למבקרים מאוד. טיפול רפואי – ראוי שיינתן באופן שיכבד הן את החולה והן את המטפל.
- **בכלא אשמורת:** באגף הצינוקות, אחד האסירים התלונן כי האסירים אינם זוכים לטיפול רפואי מספק. בנוסף, באגף 3 (אגף ההפרדה) אסירים התלוננו על המתנה של 3 שבועות לביקור רופא¹⁰³.
- **בכלא גבעון:** אחד האסירים טען כי הוא מוחזק בתא מיון על לא עוול בכפו, וכי מצבו הבריאותי והנפשי קשה. לדבריו, הוא סובל ממחלת הנפילה, ויום קודם לכן הוא נפל מהמיטה ונחבט בראשו. לטענתו חלפה למעלה משעה עד שפונה לקבלת טיפול רפואי, למרות שסבל מדימום בראשו. כמו כן, האסיר סובל מבעיות נפשיות, ומנטייה לפגוע בעצמו, הבאה לידי ביטוי בניסיונות לחתוך לעצמו את זרועות הידיים באמצעות סכיני גילוח. עם זאת המבקרים מן התא חתך עצמו האסיר פעם נוספת באמצעות סכין גילוח. המבקרים ציינו כי אין זה מובן מדוע משאירים סכין גילוח בידי אסיר כה בעייתי, אשר יכול לפגוע בו¹⁰⁴.

¹⁰² כלא מג"ן, כלא השרון, כלא גבעון, כלא אשמורת.

¹⁰³ בתגובה נטען ע"י מבקר הפנים של שבי"ס כי חובש מסייר בתאים 3 פעמים ביום, וכי מקרים דחופים מטופלים מיידית. עוד נטען כי רופא היחידה מקיים ביקורים בתדירות של פעם בשבוע באגף.

¹⁰⁴ תגובת מפקד בית הסוהר בהקשר זה היתה כי האסיר נמצא בתא המיון בשל חשש, שמא יפגעו בו שאר האסירים. לגבי הטענות בדבר עיכוב הטיפול הרפואי, טען המפקד, כי האסיר אינו מדייק בדבריו, שכן ברגע שנודע לסוהרים על פציעתו האסיר פונה לקבלת טיפול רפואי.

• **אגף מר"ש בכלא מגן:** במתקן זה נערכו שני ביקורים. בביקור הראשון התרשמו המבקרים מליקויים רבים, בעיקר בתחום התנאים הפיזיים במקום, להם יש השלכה ישירה על בריאותם של האסירים החולים המצויים באגף זה. בין הליקויים שתוארו בדו"ח הראשון, ואשר חלקם הוזכרו לעיל, ניתן למנות מחנק, צחנה, לכלוך, מחסור באסירי עבודה שתפקידם, בין היתר, לנקות את התאים, קשיי נגישות לחולים היושבים על כסאות גלגלים אל תאי השירותים, היעדר לחצן מצוקה למקרה חירום ועוד.

מתגובת מחלקת ביקורת הפנים של שירות בתי הסוהר עלה כי לטענת שירות בתי הסוהר התרשמות המבקרים מביקורם הראשון בבית הסוהר לא עלתה בקנה אחד עם המציאות הקיימת בשטח.

בהמשך לפניית מפקד הכלא אל הסניגוריה הציבורית, והזמנתו לעריכת ביקור נוסף במקום - אכן נערך ביקור כזה.

בביקור הנוסף עלה כי חל שיפור משמעותי במצב בית הסוהר ביחס למצב שתואר בביקור הראשון. המבקרים לא חשו בצחנה ומחנק, התאים והמסדרונות היו נקיים, הקירות והדלתות נצבעו לבן, והרצפה היתה בהירה וחדשה. עם זאת, נמצאו עדיין מספר ליקויים, וביניהם קשיי נגישות אסירים מוגבלים לחצר הטילים¹⁰⁵, היעדר לחצני מצוקה, והמצאות אסירים מעשנים בתא אחד עם אסירים שאינם מעשנים.

אך, כאמור, נמצא כי חל שיפור משמעותי במצב אגף מר"ש, ואנו מברכים על כך. עם זאת, נוכח הפערים הניכרים בין ממצאי שני הביקורים שנערכו, ונוכח תפקידו המרכזי של אגף המר"ש בתחום הטיפול הרפואי בשירות בתי הסוהר, יש מקום להמשך הביקורת על מנת לעקוב אחר הטמעת השיפורים ויעילותם לטווח הרחוק.

• לסיום תת-פרק זה לא למותר להזכיר עתירה, שנדונה בביהמ"ש המחוזי בתל-אביב, שעניינה החלטת שירות בתי הסוהר לבטל מתן דיאטת תוספי מזון לאסירים נשאי HIV נוטלי תרופות. בעקבות חוות דעת מקצועיות שהוגשו ע"י הסניגור הציבורי המייצג, הודגש הצורך לדאוג לגמישות במתן מזון לאסירים שהם נשאי נגיף ה- HIV, כך שיקבלוהו ביחד עם אותן תרופות הדורשות, לפי התוויית יצרן התרופות, נטילתן עם מזון. לפיכך, הגם שהוחלט ע"י ביהמ"ש כי הנוהל שנקבע בעניין זה ע"י שירות בתי הסוהר הינו ראוי, החליט בית המשפט כי במשך שנה מיום מתן ההחלטה, יתבצע מעקב ודיווח לבית המשפט ולסניגור הציבורי המייצג אחר ביצועו¹⁰⁶.

¹⁰⁵ ראו בסעיף ב.7. לעיל.

¹⁰⁶ ע"א (מחוזי – ת"א-יפו) 1409/04. מטעם הסניגוריה הציבורית ייצג עוה"ד דורי ספיבק.

9.3. היעדר תעסוקה

ב-3 בתי כלא מתוך 7 שנבדקו ישנו מחסור במקומות תעסוקה או שאין תעסוקה כלל, ולכן אסירים רבים, המעוניינים לעבוד, אינם יכולים לעשות זאת ונותרים חסרי מעש¹⁰⁷.

על פי פקודה 04.62.00 לפקודות הנציבות, העסקת אסירים הינה מרכיב בסיסי במסגרת החזקת אסירים במשמרת כמצוות בתי המשפט וברוח המחוקק. לפי הפקודה הנ"ל, מטרות העסקת אסירים הן: הקניית הרגלי עבודה ומקצוע לאסירים, על מנת שלאחר שחרורם יוכלו להשתלב במסגרת תעסוקתית; מניעת בטלה וניוון בין כתלי בית הסוהר; הפגת לחצים ומתחים בין האסירים לבין עצמם ובין הסגל; מתן אפשרויות ביטוי לכישרונות, לתחושת יצירה, יכולת אישית ושיפור הדימוי העצמי; רווח כלכלי לאסיר, במטרה לסייע לו בתמיכה במשפחתו ובשיקומו לאחר שחרורו.

בבתי הכלא המפורטים להלן קיימות אמנם אפשרויות להעסקתם של האסירים, אולם במרבית המקרים מספר האסירים המעוניינים לעבוד גדול בהרבה ממספר האסירים שניתן להעסיק. אסירים רבים התלוננו על חוסר מעש בשעות היום בשל כך. מצב זה הנו מצער ביותר, בייחוד לאור מטרות העסקת האסירים, כפי שפורטו לעיל.

- **בכלא מעשיהו:** באגף העובדים הזרים, האסירים אינם מורשים לצאת לתעסוקה מחוץ לאגף. חשוב לציין כי שהייתם של האסירים באגף זה יכולה להמשך מספר ימים או מספר שבועות בודדים, אולם ישנם אסירים השוהים במקום מספר רב של חודשים. המבקרים אף פגשו אסיר השוהה במקום מעל 5 שנים.
- **כלא גבעון:** המצוקה הקיימת במספר מקומות העבודה הפנויים הינה אחד הדברים הבולטים ביותר בבית סוהר זה. אין בבית הסוהר מקומות תעסוקה מסודרים לאסירים. כיום רק כ-60 אסירים מתוך 557 השוהים במקום, מועסקים בעבודות תחזוקה שונות בבית הסוהר, 4 אסירים עובדים במרכז ו-10 נוספים אמורים להתחיל לעבוד במכבסה בכלא "מעשיהו" בקרוב. נציין, כי בעת הביקור רק אסירים מאגף 1 יצאו לעבודה¹⁰⁸.
- **כלא דמון:** בבית הסוהר שוהים כ-540 אסירים, אולם מתוכם מועסקים רק כ-100 אסירים. בביקורים שנערכו, הועלו טענות בדבר היעדר תעסוקה. בביקור השני מתוך השניים שנערכו אסירים טענו כי שירות בתי הסוהר העביר אותם לכלא דמון לצורך העסקתם, אך טרם ניתנה

¹⁰⁷ כלא מעשיהו, כלא גבעון, כלא דמון.

¹⁰⁸ בתגובה מסר מפקד הכלא, כי חל שינוי לטובה מאז הביקורת וכיום מועסקים בכלא ומחוץ לו כ-150 אסירים בעבודה, בלימודים ובמדרשה, וכי החלה בנייתו של מרכז תעסוקה בבית הסוהר שבו יוקמו מפעלים לתעסוקת האסירים.

להם כל תעסוקה. באגף 3, סיפר אסיר, כי הוא מרצה מאסר מזה 3 שנים וטרם הועסק בעבודה כלשהי¹⁰⁹.

ב.10. איכות המזון וכמותו

ב-4 בתי כלא מתוך 7 שנבדקו התעוררו בעיות שונות הקשורות למזון הניתן לאסירים¹¹⁰.

- **בכלא גבעון:** אין מטבח ואין חדר אוכל. את האוכל מקבלים האסירים מכלא מעשיהו. מכיוון שאין בבית הסוהר חדר אוכל, האסירים אוכלים בתאיהם. משיחות עם אסירים עולה, כי הם לא מקבלים כלל ירקות, למעט עגבניות ומלפפונים, ואין אספקה של ירקות בסיסיים אחרים המשמשים את האסירים להכנת תבשילים שונים בתאיהם. יש לציין, כי אסירים רבים סיפרו שהם רעבים והאוכל אינו מספיק¹¹¹.
- **בכלא דמון:** בביקור השני מבין שני הביקורים שנערכו טענו אסירים כי אין די אוכל. כמו כן, טענו כי אין התחשבות מספקת בהתאמת המזון המסופק להם למזון המקובל בחברה ממנה הם באים, ולכן הם מסתפקים רק בעגבנייה ובביצה¹¹².
- **בכלא השרון:** באגף השני, האגף המתקדם והפתוח, התלוננו האסירים על מחסור רציני בירקות. לטענתם, הכמות המסופקת להם, אם בכלל, היא מזערית. כמו כן, התלוננו האסירים על כך שאיכות המזון ירודה ביותר. באגף הראשון, אגף משתלבים, התלוננו האסירים על מחסור בירקות ועל כמות מזון שאינה מספקת. באגף האסירות הביטחוניות המשתייכות לארגון החמאס התלוננו על כך שהמזון אינו מקורר כראוי במטבח האגף, וכתוצאה מכך נפגמת טריות המזון המסופק לאסירות. עוד נטען כי כמות האוכל אינה מספקת, וחרף תלונות שהועברו בעניין זה לא חל כל שינוי. גם באגף 7, אגף הנערים שהם אסירים ביטחוניים, התקבלו תלונות לגבי המזון המסופק, אם מבחינת טיבו ואם מבחינת איכותו¹¹³.

¹⁰⁹ בתגובה מסר מבקר הפנים של שב"ס, כי התעסוקה הקיימת בבית הסוהר דמון מוגבלת ומצטמצמת לעבודות שירותים ותחזוקה, עבודה במטבחים, במכבסה ובניקיונות. בבית הסוהר אין מרכזים יצרניים, ואין מפעלים כפי שישנם בבתי כלא אחרים, וזאת, בין היתר, בשל חוסר מקום והיעדר יזמים מתאימים.

¹¹⁰ כלא גבעון, כלא דמון, כלא השרון, כלא אשמורת.

¹¹¹ בתגובה מסר מנהל בית הסוהר, כי האסירים מקבלים מנות אוכל בהתאם להנחיות שב"ס, הקובעות במפורש את הרכב המזון וכמותו.

¹¹² בתגובה מסר מבקר הפנים של שב"ס, כי שב"ס מספק ארוחות מסודרות שלוש פעמים ביום, על פי לוח מזון קבוע ומסודר. בנוסף, נמסר כי הבישול לאסירים מתבצע במטבח על ידי האסירים עצמם על מנת להתאים את המזון המבושל לטעמים של האסירים, כפי שהם רגילים לכך בבתיהם.

¹¹³ בתגובת מבקר הפנים של השב"ס דחה שב"ס את הטענות.

- **כלא אשמורת:** האסירים באגף 3 התלוננו על איכות וכמות המזון המסופקת להם. אסירים באגף 5 דיווחו על המצאות תולעים במזון¹¹⁴.

11.ב. אלימות ויחס מזלזל של סוהרים כלפי אסירים

ב-3 בתי כלא מתוך 7 שנבדקו התקבלו תלונות של אסירים בדבר יחס מזלזל מצד סוהרים, שמגיע לעיתים עד כדי אלימות¹¹⁵.

- **כלא השרון:** באגף 6 (צינוקות והפרדה) כל השוהים באגף התלוננו על יחס קשה ביותר מצד הסוהרים, ובכלל זה התגרות מילולית, אלימות ועונשים שאינם הוגנים. באגף 2 (האגף המתקדם והפתוח), האסירים התלוננו על יחס משפיל ואלים מצד הסוהרים. באגף 1 (אגף משתלבים), מספר רב של אסירים התלוננו על יחס בוטה, מזלזל ומשפיל מצד הסוהרים, הכולל קללות והשכמה באמצעות דפיקות פטישים על דלתות התאים¹¹⁶.
- **כלא אשמורת:** באגף צינוקות אחד האסירים טען כי אסירים המושמים בצינוק נכבליים בידיהם וברגליהם למיטותיהם במשך ימים שלמים¹¹⁷. עוד טען האסיר, כי הגיש תלונה ליחידת חקירות סוהרים לפני 3 חודשים, וזו טרם נבדקה. בנוסף, טען שמאז הגשת התלונה מתנכלים אליו סוהרים ונוקטים ביחס מזלזל ואף באלימות. יתר על כן, טען כי לפני עריכת הביקורת הסגל דואג כי האסירים הבעייתיים לא יפגשו במבקרים כדי למנוע מהם להתלונן. אסיר נוסף התלונן, כי הלך לשירותים בזמן שהיתה ביקורת, וכשחזר נלקח לחדר המתנה כאמצעי ענישה. לדבריו, שהה בחדר ההמתנה הסגור משעה 10:00 בבוקר עד 16:00 אחר הצהריים ללא מזון ושתייה. בהמשך לאירוע נשפט ע"י הקב"ט של בית הסוהר, ונגזר עליו עונש אזהרה חמורה. הוא הועבר לאגף 5 לתא שבו נמצאים 9 אסירים, וסה"כ כלל התא 8 מיטות, ולכן נאלץ האסיר לישון על הרצפה במשך 3 שבועות. בנוסף, התלונן האסיר כי בשל כך שהגיש עתירה בעניין זה מתנכלים אליו הסוהרים¹¹⁸. אסיר נוסף ציין כי הוא מיואש, וחש

¹¹⁴ בתגובה מסר מבקר הפנים של השב"ס, כי מזון פגום מושמד, וכי בית הסוהר מספק ארוחות בהתאם ללוח מזון קבוע. עוד נמסר כי מפקדת בית הסוהר בודקת אפשרות של הגדלת כמות הירקות.

¹¹⁵ כלא השרון, כלא אשמורת, כלא דמון.

¹¹⁶ בתגובה נמסר ע"י מבקר הפנים של שב"ס כי ככלל תלונות אסירים כנגד אלימות סוהרים מועברות ליחידה לחקירות סוהרים. מאחר ולא נמסרו פרטים ספציפיים, הרי שלא ניתן להתייחס מעבר לכך.

¹¹⁷ בתגובה מסר מבקר הפנים של שב"ס, כי ישנם פקודות ונהלים הקובעים כללים מיוחדים וחריגים לגבי השימוש בכבילת אסירים בידיהם וברגליהם, וכי השימוש בכבילה נעשה רק כאשר יש חשש שאסירים עלולים להזיק לעצמם. בדבר תלונת האסיר אודות יחס מזלזל ואלים מצד סוהרים, ודאגה כי אסירים בעייתיים לא יבואו במגע עם מבקרים רשמיים, טוען שב"ס כי מדובר בטענות שווא מגוחכות ולא רציניות. עוד נטען, כי פתוחה הדרך בפני האסיר להתלונן לגבי האלימות והדבר יטופל על ידי יחידת חקירות סוהרים.

¹¹⁸ תגובת מבקר הפנים של שב"ס בהקשר זה היתה כי הביקורת היתה ידועה מראש, וכי היעדרות האסיר מן הביקורת היתה על מנת להתגלח ולא בשל צרכים פיזיולוגיים. לדבריו, אקט זה נחשב בעיני קצין הבטחון הפגנתי ולכן הצריך שפיטת האסיר. בנוסף נמסר, כי הטענה כי אסיר שמגיש עתירה חשוף להתנכלויות מצד הסוהרים איננה נכונה, והראיה לכך היא העתירות הרבות שמגישים האסירים.

כי הסוהרים נוהגים באסירים ככל העולה על רוחם, ובכלל זה נוקטים באלימות וביחס מזלזל לאסירים שמגישים עתירות.¹¹⁹

• **כלא דמון:** בכלא זה ערכו המבקרים מטעם הסניגוריה הציבורית ביקור שני, לאחר שבביקור הראשון עלו טענות ע"י מספר אסירים, השוהים באגפים שונים של הכלא, כי סוהרים נוקטים נגדם ונגד אחרים באלימות. בשל חששם של המבקרים כי מדובר בתופעה ולא בתלונה נקודתית שבו לביקור נוסף בכלא. בביקור הנוסף התקבלה תמונה קשה של טענות בדבר יחס אלים, חוזר ונשנה, מצד סוהרים כלפי אסירים. מנסיון המבקרים כמבקרים רשמיים במקומות רבים, התרשמו כי מדובר במקרה חריג וחמור המחייב התייחסות מהירה ומיוחדת. מכתב מפורט בנושא נשלח אל היועץ המשפטי לממשלה, ואל היועצת המשפטית למשרד לבטחון פנים, ונפתחה חקירה של היחידה לחקירות סוהרים בענין.

לאחרונה הגיע אל משרדי הסניגוריה הציבורית מכתבו מיום 5/6/05 של המשנה למנכ"ל המשרד לבטחון פנים, בו הוא מציין באופן לאקוני כי היחידה לחקירות סוהרים הגיעה למסקנה "חד משמעית" כי התלונה בדבר אלימות סוהרים בכלא דמון "מופרכת מיסודה". לטעמנו, מדובר בתשובה תמוהה ומטרידה עד למאוד. מאפייני המידע שהתקבל אצל המבקרים הרשמיים מובילים כולם לחשש כבד כי אכן התקיימה תופעה של אלימות בבית הסוהר דמון בתקופה בה נערכו הביקורים הרשמיים שם¹²⁰. בכלל זה נציין את מספר התלונות הרב שהתקבל, שמונה עשרה תלונות (!); את העובדה שהתלונות התעוררו בשני ביקורים שונים, אשר נערכו בפרקי זמן רחוקים כדי מספר חודשים זה מזה; המתלוננים היו אסירים אשר שהו באגפים ובחדרים שונים ונפרדים בבית הכלא, ותלונותיהם התייחסו למקרים שונים זה מזה, מה שמקטין את הסיכון לתאום גרסאות; במחצית מן התלונות חזר מאפיין דומה, והוא כי הכאות האסירים נערכות בתא נפרד, שכינויו בפי האסירים הוא "תא הסרבנים"; בשניים מן המקרים ראה במו עיניו מתמחה הסניגוריה הציבורית, אשר השתתף בביקורים, חבלות טריות על גופם של שני אסירים.

נוכח הצטברות מאפיינים אלה, תמוהה עד למאוד תשובתו הנ"ל של המשנה למנכ"ל המשרד לבטחון פנים, הן לעניין עצם תוכנה, אך גם לעניין הניסוח בו בחר להשתמש באשר לתיאור התלונות.

בסיכום פרק זה, ברצוננו להצביע על התייחסות בעייתית של שירות בתי הסוהר בנוגע לטענות בדבר אלימות כתופעה, להבדיל מתלונות נקודתיות. בחלק מן המקרים, במידה ולא ניתן למסור לשירות בתי הסוהר פרטים מזהים של האסירים המתלוננים ושל הסוהרים כנגדם מופנות הטענות, עמדת שירות בתי הסוהר היתה, כי בהיעדר פרטים לא ניתן להתייחס לנושא. בכל הכבוד, טענה זו אין לקבל. ככל שמדובר בחשש להימצאותה של תופעת אלימות כלפי אסירים במתקן כליאה, להבדיל מתלונה נקודתית, יש צורך וחובה להידרש לנושא ולבררו בדחיפות, שהרי הצטברותן של תלונות חמורות מאותו סוג מעלה את ההסתברות כי יש בדברים ממש. בנוסף, יש לזכור כי פעמים רבות אין האסירים המתלוננים מוכנים למסור את פרטיהם המזהים, מחשש

¹¹⁹ תגובת השב"ס בהקשר זה היא כי הטענה כוללת ועל האסיר לציין שמות של סוהרים שהתנכלו לו לטענתו על מנת שהתלונה תטופל.

¹²⁰ הביקורים נערכו בימים 23/8/04 ו- 19/12/04.

אמיתי כי יבולע להם. אין בידינו לקבל כי במצב כזה שירות בתי הסוהר אינו נכון לבדוק את הדיווח המטריד למרות היעדר פרטים מזהים של האסירים המתלוננים. יצויין כי בכל הקשור לדיווחים על תופעה של אלימות כלפי אסירים בכלא דמון נוכחנו בתחילתו של שינוי עמדה בענין זה. לאחר שבתשובות הראשוניות, שהתקבלו במשרדי הסניגוריה, נענתה הסניגוריה על ידי שירות בתי הסוהר כי באין פרטים מזהים וספציפיים לא ניתן לבדוק את הנושא, הרי שביזמות מאוחרות יותר נערכו ביקורות בכלא זה, הן ע"י חוליית הביקורת המבצעית במשרד לבטחון פנים והן ע"י יחידת ביקורת הפנים של שירות בתי הסוהר¹²¹. הגם שביקורות אלה לא התמקדו בתופעת האלימות, אלא בעיקר בתנאי המחיה בבית הכלא, הרי שעצם הגעת יחידות הביקורת לבית הכלא הוא בעל ערך הרתעתי כשלעצמו. אנו מקווים כי אכן מדובר בשינוי גישה, אשר יימשך גם בעתיד.

12.ב. סוגיות נוספות שהתעוררו בבתי הסוהר

12.ב.1 העדר ייצוג לאסירים בועדות שחרורים

אחד משני הביקורים הרשמיים שנערכו ע"י הסניגוריה הציבורית בשנת 2004 בכלא אשמורת, היה ביקור אסירים, אשר פנו אל מחלקת הייעוץ והחקיקה של משרד המשפטים, וביקשו להתראיין בפני מבקר רשמי. בביקור זה עלו שלל טענות, ובין היתר, קבלו האסירים בפני המבקרים כי בהתייצבם אל מול ועדת השחרורים, כשהם אינם מיוצגים על ידי עורך דין, הם מוצאים עצמם בעמדה נחותה אל מול נציג המדינה, אשר מיטיב להתנסח מהם, וברשותו מסמכים רבים ומפורטים שלאסיר אין כל מושג מה נכתב בהם וכיצד להגיב עליהם. מכאן, כתבו המבקרים, שאסיר בעל ממון ויכולת כלכלית, אשר שוכר שירותיו של עורך דין, סיכוייו לזכות בשחרור מוקדם עולים לאין שיעור על סיכוייו של אסיר המייצג את עצמו בועדת השחרורים.

אין ספק כי המצב הקיים כיום בעניין ייצוג אסירים בועדות שחרורים רחוק מלהשביע רצון, ודורש תיקון דחוף. היקף הייצוג הנוכחי ע"י סניגור ציבורי בועדות שחרורים הוא מצומצם ביותר. כך, בשנת 2004 רק 165 אסירים זכו למינוי של סניגור ציבורי, וזאת מתוך אלפים רבים של אסירים שהובאו לדיון בפני הועדות. כל זאת, כאשר חלפו כשלוש שנים מאז נכנס לתוקפו סעיף 16(ד) לחוק שחרור על-תנאי ממאסר, התשס"א – 2001, לפיו ועדת שחרורים או ועדת שחרורים מיוחדת רשאית למנות לאסיר סניגור ציבורי לצורך הדיון בפניה.

אין צורך להכביר מילים על חשיבותה של הזכות לייצוג, ועל תרומתה ליצירת הליך משפטי הוגן ומאוזן, ולצמצום הפערים בין אסיר בלתי מיוצג למדינה המיוצגת בכל דיוני ועדות השחרורים ע"י ב"כ היועץ המשפטי לממשלה. נראה כי נוכח זאת, נתוני הייצוג הקיימים רחוקים מלהשביע רצון, ודורשים תיקון דחוף. הבעיה מחמירה עוד יותר כשמדובר באסירים קטינים, באסירים עם מוגבלויות, במי שמרצים מאסר ראשון, בתיקים המעוררים שאלות משפטיות מורכבות ועוד.

¹²¹ ביקורות מיום 13.3.05 ומיום 20.3.05.

ב.12.2 קנסות בכלא דמון

מספר אסירים בכלא דמון טענו, כי מטילים עליהם קנסות גבוהים בגין מעשים פעוטים. בביקור הראשון טענו אסירים, כי הם מקבלים דו"חות בשל מעשים שהם בגדר זוטי דברים, ונדרשים לשלם עליהם סכומים גבוהים בסך 250-300 ₪, סכומים אשר לטענת האסירים, אין ביכולתם לשלם. טענה זו חזרה על עצמה גם במהלך הביקור השני. כך, למשל, סיפר אסיר, כי הוא קיבל קנס בסך 100 ₪ כיוון שהתווכח עם סוהר. אסיר אחר סיפר שאסירים מקבלים דו"ח גם אם סתם צחקו. ברצוננו לציין, כי מדובר באוכלוסיה נזקקת, דלת אמצעים. אכן, יש צורך להבטיח את המשמעת התקינה בבית הסוהר. עם זאת, נכון יהיה, לדעתנו, כאשר עסקינן באוכלוסיה כזו, להשתמש בסנקציה זו במשנה זהירות וגם אם מוטל קנס, ראוי שהקנס יהלום את יכולתם של האסירים.¹²²

ב.12.3 העדר אפשרויות גמילה מסמים בכלא גבעון

בבית הסוהר ישנם אסירים רבים המכורים לסמים. כיום אין בבית הסוהר תכנית גמילה מסודרת מסמים והאסירים נאלצים לעבור גמילה עצמאית, אשר סיכוייה נמוכים. 37 אסירים מטופלים כיום בתחליף סם (אדולף).

בבית הסוהר ישנו אגף אחד בלבד, אשר הינו נקי לחלוטין מסמים (אגף 1). בחיפושים בשאר התאים תכופות נמצאים סמים, ויש ניסיונות בלתי פוסקים להבריח סמים אל תוך כותלי בית הסוהר.

מכיוון שרק אגף אחד בבית הסוהר מאכלס אסירים נקיים מסמים, נוצר מצב שבו אסירים שאינם משתמשים בסמים נאלצים לחלוק את תאם עם אסירים המשתמשים בסמים.

באגף 3 פנה לאנשי הסניגוריה אסיר, אשר הגיע לבית הסוהר לאחר ריצוי של 7 חודשי מאסר, ולטענתו, על אף העובדה שאינו משתמש בסמים, אין מעבירים אותו לאגף הנקי מסמים (אגף 1).¹²³

¹²² בתגובה מסר השב"ס, כי התקנות והפקודות מתירות לקציני השיפוט בבתי הסוהר להטיל קנסות, כאשר יש מגבלות על סכומי הקנסות, והם רשאים להטיל קנס עד לגובה המקסימלי של 456 ₪, וכי הדבר נעשה במינן וברגישות הראויים.

¹²³ מפקד בית הסוהר אכן אישר, כי ייתכן מצב שאסיר נקי מסמים יוחזק באגף שאינו נקי מסמים מפאת מצוקה במספר המקומות הפנויים באגף 1. מנהל בית הסוהר מסר בהקשר זה, כי בחודש אוקטובר 2005 אמור להיפתח חדר נקי מסמים, אשר יאכלס אסירים המעוניינים לעבור גמילה. האסירים יאלצו לעבור מיון קפדני ביותר וייכנסו למסגרת קשה ללא ביקורים וחופשות במטרה לעבור גמילה אמיתית.

ב.12.4 מחסור באגף נקי מסמים בכלא נווה תרצה

אגף סביון בכלא נווה תרצה הוא אגף נקי מסמים. באגף זה יש אפשרות לשכן 65 אסירות בלבד, והוא נמצא בתפוסה מלאה. לכן אסירות מאגף א', העומדות בקריטריונים להתקבל לאגף סביון שכן הן נקיות מסמים, אינן מועברות אליו. זאת ועוד, אסירות בהליך אזרחי מוחזקות אף הן לעתים תכופות באגף א', ולא באגף סביון אליו הן מתאימות, וזאת משום שהאגף נמצא בתפוסה מלאה.

ברור כי מצב בו אסירות, אשר הן נקיות מסמים, שוהות תחת אותה קורת גג ביחד עם אסירות המשתמשות בסמים או העוברות תהליך גמילה קשה, הוא מצב קשה, ויש לפעול לאלתר לתיקון מצב זה¹²⁴.

ב.12.5 אי הפרדה בין סוגי האוכלוסיות השונות בכלא נווה תרצה

בגלל מבנה בית הכלא נווה תרצה, והמגוון הרחב של האוכלוסייה השוהה בו, אין הפרדה בין סוגי האוכלוסיות השונים, המפורטים להלן. כך, לא מתקיימת ההפרדה הקבועה בסעיף 8 לחוק המעצרים והמתחייבת מתקנה 5א לתקנות בתי הסוהר בין עצרות לשפוטות. בנוסף, לא מתקיימת הפרדה בין עצרות במעצר ראשון לבין כאלו שלהן אין זו הפעם הראשונה שהן נעצרות. יתרה מכך, לא קיימת הפרדה בין עצרות או שפוטות קטינות לבגירות¹²⁵.

ב.12.6 תנאים קשים באגפי העובדים הזרים המיועדים לגירוש בכלא מעשיהו

התנאים של העובדים הזרים במתקן מעשיהו הם גרועים ביותר. בניגוד למרבית האגפים בכלא מעשיהו, האסירים השוהים באגפים אלה נעולים בחדריהם מרבית שעות היום, מלבד טיול של שעה פעמיים ביום. המקלחות והשירותים מצויים בתוך החדרים, עובדה המשפיעה לרעה על תנאי התברואה בחדרים. במקום שורר חום כבד ומחנק. החדרים קטנים וצפופים, רובם אינם מצוידים במכשירי טלוויזיה, ומספר המאווררים בכל חדר מועט. האסירים באגפים אלה אינם מורשים לצאת לתעסוקה מחוץ לאגף. חשוב לציין, כי אסירים אלה מורשים להכניס פלאפון לחדריהם.

¹²⁴ בתגובת מבקר הפנים של שב"ס נמסר, כי בשלב זה אין תוכניות אופרטיביות להרחבת אגף סביון, וכי הדבר כרוך בתקציבים שאינם מצויים בידי שב"ס.

¹²⁵ הצוות הסביר כי מבנה בית הכלא אינו מאפשר קיום הפרדה בין סוגי האוכלוסיות השונים, ושיוך דיירת לאגף ולחדר מסויים נעשה באופן פרטני – אישי, לפי צורכי העצורה או האסירה.

שהייתם של אסירים אלה במקום יכולה להימשך מספר ימים או מספר שבועות בודדים, אולם ישנם השוהים במקום מספר רב של חודשים. המבקרים פגשו במקום אסיר השוהה בבית הסוהר מעל 5 שנים.

ב.12.7 תנאים קשים באגפי צינוקות והפרדה

ב- 2 מתקנים מתוך 7 בהם ביקרו אנשי הסניגוריה הציבורית, נמצאו תנאים בלתי אנושיים ממש באגפי צינוקות והפרדה¹²⁶.

- **בכלא השרון:** מצבו של אגף צינוקות והפרדות בכי רע. מדובר באגף שבו התאים מוזנחים, צרים וקטנים (בתא הפרדה קטן שהו 4 אסירים). אין בתאים אורור מספק. התאים חשוכים ומטונפים להחריד, עד כדי זעזוע. התנאים התברואתיים באגף ירודים, והאסירים התלוננו על המצאות מזיקים בתאים. תאי הקירות מתקלפים, וניכר כי יש צורך בשיפוץ מייד של האגף, זאת על מנת שכבודם של האסירים השוהים באגף זה לא ייפגע. כל השוהים באגף זה התלוננו על יחס קשה ביותר מצד הסוהרים, ובכלל זה התגרות מילולית, אלימות ועונשים שאינם הוגנים.
 - **בכלא אשמורת:** הצינוקות הינם קטנים וצרים ביותר, כאשר המיטה המוצבת בהם תופסת את מרבית שטח התא. בצינוקות שוררים מחנק, זוהמה והזנחה. קירות התאים סדוקים ואכולים ודורשים שיקום דחוף. אין בתאים הפרדה בין השירותים והמקלחת.
- אנו מודעים לכך שמדובר בתאים המיועדים בהגדרה לאוכלוסייה בעייתית. עם זאת, כל מקום אשר שוהים בו בני אדם, מן הראוי שתהא בו רמת מחיה סבירה מינימלית. בכל הכבוד, התנאים אשר ניצפו ע"י המבקרים בצינוקות הנ"ל מחפירים ואינם ראויים אף לאסיר שיש להענישו.

¹²⁶ כלא השרון, כלא אשמורת.

סיכום ומסקנות

"כלל גדול בידינו, כי כל זכות מזכויות האדם כאשר הוא אדם שמורה לו, גם כאשר נתון הוא במעצר או במאסר, ואין בעובדת המאסר בלבד כדי לשלול הימנו זכות כלשהי, אלא כאשר הדבר מחויב ונובע מעצם שלילת חופש התנועה הימנו, או כאשר מצויה על כך הוראה מפורשת כדין"¹²⁷.

התמונה העולה מדו"חות הביקורת, שערכו אנשי הסניגוריה הציבורית בשנת 2004 בנוגע ל-36 ממתקני המעצר של משטרת ישראל היא, כי תנאי החזקתם של עצורים בישראל הנם קשים במידה הפוגעת בבריאותם ובכבודם, ומנוגדים להוראות החוק.

כפי שנאמר בפתח לדו"ח זה, בעקבות פסקי-הדין שניתנו בעתירת רופאים לזכויות אדם ובעתירת לשכת עורכי הדין¹²⁸, לפיהם, לא יאוחר מיום 1.6.2004, יינתנו לעצורים בכל מתקני המעצר והכליאה שבאחריות משטרת ישראל ושירות בתי הסוהר מלוא זכויותיהם על פי סעיף 9 לחוק המעצרים והתקנות לפיו, חל שיפור ניכר בנושא הלנת עצורים על הרצפה ללא מיטה. החל מ-1/6/04 לא נמצאו על ידי אנשי הסניגוריה הלנות עצורים על הרצפה, למעט בשני מתקנים.

עם זאת, נתקלו אנשי הסניגוריה בהסדרים לקויים בעקבות ההקפדה על החובה לספק לכל עצור מיטה. מצוקת המקומות במתקני המעצר יוצרת מציאות המאלצת את אחראי המתקן לפעול בסדר בלתי אפשרי תוך פגיעה בזכויות עצורים. הפגיעה מתייחסת לאי מתן מיטה למי שנעצר בשעות הלילה, ולאילו צי ניווד עצורים עקב היעדר מקומות מספיקים למעצר. כמו כן, הפגיעה בעצורים מתבטאת גם בכך שלא בהכרח ניתנת מיטה לעצור במשך שעות היממה וזאת עקב פירוש דווקני ומוטעה של חוק המעצרים. פגיעה אחרת נובעת מאפלייתם של אסירים ביחס לעצורים, כאשר בעקבות הנחיה מערכתית נשללת זכותם של אסירים למיטה, ועצורים מקבלים עדיפות בחלוקת המיטות. מעבר לבעייתיות הגדולה שבאפליית אסירים, לא למותר לציין, כי גם במצב זה, בשל יחסי הכוחות בין הכלואים בתא, לא ניתן להקפיד על כך שהעצורים יהיו אלה שאכן יקבלו את המיטה, ובפועל נמצאו מקרים, גם אם בודדים, בהם עצורים הולנו על הרצפה בניגוד ברור לחוק ולהחלטות בג"ץ בנושא.

כמו כן, אנשי הסניגוריה הציבורית נתקלו בהפרות חמורות של ההוראה כי ינתנו לעצורים מלוא זכויותיהם, כאמור בסעיף 9 לחוק המעצרים והתקנות שהותקנו על-פיו. נוסף, כי מדובר

¹²⁷ בג"ץ 337/84 הוקמה ואח' נ' שר הפנים ואח', פ"ד לח(2) 826, 830.

¹²⁸ הערות 6 ו-9 לעיל.

בתופעה חמורה ומטרידה במיוחד, נוכח העובדה כי אלה הפרות לא רק של חוק המעצרים ותקנותיו, כי אם גם של פסקי דינו של בית המשפט הגבוה לצדק בעתירות הנ"ל.

כך, נתקלו אנשי הסניגוריה בהפרות של הזכות להליכה יומית באוויר הפתוח, ובכלל זה נתקלו בעצורים שלא זכו לקיום זכות זו מספר רב של שבועות ואף חודשים; בתנאי אוורור ותברואה בלתי סבירים, לפעמים עד כדי מחנק קשה, צחנה, והמצאות חרקים למיניהם במתקנים; בפגיעה בזכותם של עצורים הזכאים לכך לעשות שימוש בטלפון ולקבל מבקרים; בליקויים באיכות ובכמות המזון; בהפרת זכותם של עצורים לקבל טיפול רפואי מתאים; ובהפרת זכותם של עצורים להיפגש עם עורך דין בתנאים ראויים וללא עיכובים.

עוד נתקלו אנשי הסניגוריה במתקני מעצר רבים בתנאים שהינם קשים מאוד, וזאת אף אם חוק המעצרים ותקנותיו לא קבעו קנה מידה מחייב לעניינם. כך, באשר לשטח הממוצע לעצור, הקטן משמעותית במרבית המקרים מ – 4.5 מ"ר לעצור, הוא הסטנדרט הקובע לגבי מתקנים חדשים, ובמידת האפשר לגבי מתקנים משופצים. מסיבה זו בתאי מעצר רבים גם אין ולו ריהוט בסיסי לשימוש העצורים; בתאים רבים אין כל הפרדה בין השירותים למקלחת, כשהעצור נאלץ להתקלח ממש מעל חור הניקוז המשמש כשירותי כריעה, מצב הפוגע באופן קשה בכבודו, ואף מהווה סכנה תברואתית; הוראות ההפרדה בין סוגי עצורים שונים אינן מקוימות במלואן, ובכלל זה גם אינה מקוימת ההוראה כי יש להפריד בין עצורים לאסירים אשר נגזר דינם, אשר, להבדיל מהוראות הפרדה אחרות, היא הוראה מחייבת.

חלק ממתקני המעצר בהם ביקרו אנשי הסניגוריה הציבורית אכן עברו שיפוץ בשנים האחרונות, אך עדיין מופרות בהם זכויות בסיסיות של עצורים, המוקנות להם בחוק המעצרים ובתקנות המעצרים.

כפי שכבר הוסבר בדו"חות הקודמים ומודגש גם כעת, חלק גדול מן הבעיות במתקני מעצר משטרתיים, ובראשן בעיית הצפיפות, מחריפות בשל העובדה ששירות בתי הסוהר אינו קולט עצורים עד תום ההליכים ואסירים שפוטים (היינו: "חייבי שב"ס"), בשל עומס וצפיפות רבה הקיימת גם במתקני הוא. נפקותה של תופעה זו כפולה: הן פגיעה בתנאים ובזכויות על העצורים שמקומם במתקני המעצר של משטרת ישראל, והן קיפוחם של העצורים והאסירים "חייבי שב"ס", שאינם מקבלים את התנאים להם הם זכאים, ואשר היו מקבלים אילו היו מועברים למתקני הכליאה של שירות בתי הסוהר.

אשר לתנאי ההחזקה ב – 7 בתי סוהר, אשר נבדקו במהלך שנת 2004 על ידי אנשי הסניגוריה הציבורית, גם כאן אותרו מספר הפרות קשות של זכויות אסירים. התמונה המצטיירת בחלק מבתי הסוהר היא של צפיפות רבה והלנת אסירים רבים על הרצפה; תנאים תברואתיים ירודים, לפעמים עד כדי סכנה ממשית לבריאותם של אסירים; תנאי אוורור בלתי ראויים; ליקויים באיכות המזון המסופק ובכמותו; ואי הפרדה בין המקלחת לשירותים. לליקויים המתוארים הצטרפו תלונות של אסירים רבים בדבר יחס מזלזל, ואף אלימות של ממש מצד סוהרים כלפיהם, קשיים במימוש מפגש עם עורכי דין, והיעדר מקומות לתעסוקה משקמת.

בעניין הלנתם של אסירים על הרצפה ללא מיטה במתקני שירות בתי הסוהר, נבקש להוסיף, כי כיוון שהמחוקק לא קבע זכות למיטה לכל אסיר, זכות המקבילה לזו של עצורים על פי חוק המעצרים, מלין כיום שירות בתי הסוהר כתופעה מאות אסירים על הרצפה, בעוד שעצורים עד תום ההליכים מולנים על מיטות. תופעה זו מחייבת טיפול דחוף. זכותו של אסיר ללון על מיטה נגזרת מכבוד האדם והיא מחויבת מסטנדרט מינימאלי של קיום אנושי. ראוי כי תהיה הקפדה על סטנדרט זה גם לגבי אסירים, אף שחובה זו לא נחקקה בחוק. לא למותר לציין את האבסורד שבהבחנה בין עצורים לאסירים בעניין זה, במיוחד בהתחשב בעובדה כי ישנם אסירים, אשר הכלא הוא עבורם "ביתם" לשנים רבות.

בנוסף, נציין כי בפקודת נציבות מס' 03.15.00, בסעיף 1.3 א. נאמר כי "ריהוט תקני בתא בבית סוהר יכלול:

(ב) מיטה קבועה במקום או ניידת..."

פעולת שירות בתי הסוהר בהלנתם של מאות אסירים על הרצפה ללא מיטה, מנוגדת, אם כן, לתקן שהוא עצמו קבע.

חשוב להזכיר בהקשר זה את העתירה שהגישו עמותת רופאים לזכויות אדם והאגודה לזכויות האזרח בדרישה לספק מיטה לכל אסיר¹²⁹. ביום 26/5/05 החליט בית המשפט הגבוה לצדק להוציא צו על-תנאי בעתירה זו, המורה למדינה לנמק בתוך 60 יום מדוע לא תספק מיטה ללינת לילה לכל אסיר בישראל. כבי' השופטת פרוקצ'יה, שישבה בראש ההרכב, ציינה כי תשובת המדינה לעתירה אינה מספקת וכי יש צורך בקביעת לוח זמנים ברור ומחייב, שבסופו יזכו כל האסירים בישראל ללון על מיטות. השופטת הציעה טווח זמן של שנה לצורך פתרון המחדל, אך משסירב בא כוח המדינה להתחייב לכך, החליטו השופטים להוציא צו על-תנאי.

יוטעם, כי אף שנוכחנו במרבית הביקורים כי קיים רצון טוב של האחראים על המתקנים ושל הצוות לעשות למען הכלואים ולשמור על זכויותיהם, באלו אין די. מענה לרבות מן הבעיות בתנאי החזקתם של עצורים ואסירים טמון בהשקעת משאבים מתאימים, וזאת באופן מיידי.

בעת האחרונה אנו עדים למגמה בעייתית של מציאת פתרונות למצוקת מקומות הכליאה במדינת ישראל על ידי הפרטת סמכויות המעצר והכליאה הציבוריות. עמדנו כבר בדו"ח השנתי הקודם על התיקון מיום 31/3/04 לפקודת בתי הסוהר, אשר אפשר הקמת בית סוהר בניהול פרטי¹³⁰. אמרנו כבר כי תיקון זה טומן בחובו סכנות רבות, הן לזכויות האסירים שימצאו בבית הסוהר הפרטי והן לאינטרס הציבורי בשיקום ותיקון אסירים ובמניעת עבריינות חוזרת. זאת, בשל ניגוד העניינים הברור, שבין גורם פרטי, הפועל במטרה להגדיל רווחים ולצמצם הוצאותיו, לבין הצורך להשקיע משאבים לא רק בהרחקת מי שעברו עבירות מן החברה, אלא גם בשיקום ותיקון על מנת שלא יוסיפו להזיק לה.

¹²⁹ ראו לעיל, הערת שוליים 10.

¹³⁰ ראו פרק ג' לפקודת בתי הסוהר.

בנוסף, החל מיום 1/5/05 וכדי להקל על מצוקת מקומות הכליאה, החלה לפעול התוכנית לפיקוח אלקטרוני על עצורים משוחררים בערובה. מטרת התכנית היא לשחרר במסגרת זו עצורים אשר אלמלא פיקוח זה היו נכלאים במתקני הכליאה, תוך שנרשם בה כי נדרש להבטיח שלא ייעשה שימוש בתכנית על מנת להוסיף אמצעי פיקוח על אותם אנשים שממילא היו משוחררים מבית המעצר או מבית הסוהר אף ללא אמצעי פיקוח הדוק זה. למרות מטרה מוצהרת זו, סבורה הסניגוריה הציבורית כי קיים חשש ממשי לעשיית שימוש בלתי נכון באמצעי זה, וכי התנאי המחמיר של הפיקוח האלקטרוני יוסף לתנאים המגבילים בהם היה העצור משוחרר ממילא, כאשר בצד זאת לא תושג כלל המטרה של הקלה על מצוקת מקומות הכליאה. זאת ועוד, מבחינת היקף התכנית, כרגע מדובר בתכנית המצומצמת ל – 250 עצורים מפוקחים בו זמנית בלבד, והמכוונת עצמה לשחרור עצורים שהמסוכנות מהם היא נמוכה יחסית.

בעיה נוספת הטמונה בהפעלת תכנית זו היא במסירת סמכות הפיקוח על העצורים המשוחררים בערובה לחברה פרטית. הגם שנרשם בתכנית, כי תפקידה של החברה הפרטית יצטמצם אך ורק לפעולות טכניות של מעקב אלקטרוני, ושל ברור ראשוני בלבד במקרה של הפרת תנאי הפיקוח על ידי מפוקח, קיים חשש כי יישום הסמכויות בפועל יכלול, הלכה למעשה, אצילה של סמכויות משטרתיות אל גוף פרטי, סמכויות אשר אין עניינן אך עיסוק בצדדים הטכניים של תוכנית הפיקוח. אצילה זו היא בעייתית שכן מדובר בסמכויות רגישות במיוחד, הטומנות בתוכן פוטנציאל לפגיעה בזכויות אדם.

הסניגוריה הציבורית סבורה אם כן, כי פתרון מצוקת מקומות הכליאה הוא צורך דחוף. עם זאת, הפתרון טמון בהפניית המשאבים להרחבת ושיפור מתקני הכליאה והמעצר הציבוריים, בניהול שירות בתי הסוהר ומשטרת ישראל, ולא בפיתוח מגמת הפרטה של סמכויות כליאה.

לא אחת עמדו בתי המשפט על חשיבות ההקפדה על תנאי כליאה הולמים של כלואים. זאת ועוד, בהחלטות שיפוטיות רבות נקבע, כי תנאי מעצר בלתי הולמים מהווים שיקול ענייני בבוא בתי המשפט להחליט באם לשחרר אדם או לעוצרו. היטיב לתאר זאת כבי' השופט לשעבר מ' אלון באומרו:

"...נימוק זה ראוי הוא שיהיה אחד השיקולים בבואנו לדון במעצרו של אדם בטרם משפט ובטרם נגזר דינו. שהרי בתנאי המעצר השוררים כיום הזה, לצערנו הגדול, יש בהם לא רק משום שלילת חירותו של הנאשם, אלא משום בזיונו, השפלת כבודו וחילול צלם האלוהים שבו. מבחינה זו, כידוע, תנאי המעצר קשים הם אף מאלה שנדונו למאסר. וכיום הזה, עם הכנס חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו לתוקפו, שומה עלינו לתת את הדעת גם לשיקול זה במכלול השיקולים בסוגית המעצר (ראה סעיף 5 לחוק יסוד הנ"ל); ... לדעתי, בנסיבות המיוחדות שבפנינו, שיקול זה ייתכן והיה בו כדי להביא לשחרור העורר ממעצר מאחורי סורג ובריח"¹³¹.

¹³¹ בש"פ 4014/92 רוני ששון נ' מדינת ישראל, תק-על (3)92, 1949.

לא למותר לציין, כי הדברים נאמרו ע"י כבי' השופט אלון עוד לפני כניסתו לתוקף של חוק המעצרים, ומקבלים משנה תוקף לאחר חקיקתו.

לסיכום, למרות הפסקתה של תופעת הלנתם של עצורים על הרצפה, המצב במתקני המעצר ובבתי הסוהר בהם ביקרו אנשי הסניגוריה הציבורית בשנת 2004 רחוק עדיין מלהשביע רצון. מדוחו"ת אנשי הסניגוריה הציבורית עולה כי אין המדובר בבעיות או בכשלים נקודתיים ומקומיים. לפנינו בעיה כלל-ארצית, המביאה לפגיעה יומיומית בזכויותיהם הבסיסיות של עצורים ואסירים, ולפגיעה בכבודם כבני אדם. מאחר ו"חומות הכלא אינן מפרידות בין העצור לבין כבוד האדם"¹³² – בעיה ארצית ורחבה זו מחייבת פתרון מערכתי כולל ומהיר.

¹³² בג"ץ 355/79 קטלן נ' שירות בתי הסוהר, פ"ד לד(3) 294, 298.

נספח

מתקני המעצר ובתי הסוהר בהם ביקרו אנשי הסניגוריה הציבורית בשנת 2004

א. בתי מעצר :

תאריך הביקור	מתקן המעצר
10.03.2004	תחנת משטרת צפת
11.05.2004	תחנת משטרת מעלה אדומים
30.05.2004	תחנת משטרת שכונות
01.06.2004	תחנת משטרת נתיבות
06.06.2004	בית מעצר ניצן
14.06.2004	תחנת משטרת כפר סבא
01.07.2004	תחנת משטרת דוד בירושלים
07.07.2004	אגף המעבר בכלא ניצן
29.12.2004	
26.07.2004	תחנת משטרת טבריה
26.07.2004	בית מעצר עמקים
12.08.2004	בית מעצר מגרש הרוסים
10.01.2005	
15.08.2004	תחנת משטרת מטה חיפה
15.08.2004	תחנת משטרת נמל חיפה
15.08.2004	תחנת משטרת לוד
23.08.2004	תחנת משטרת נצרת עלית
25.08.2004	תחנת משטרת נהריה
26.08.2004	תחנת משטרת נצרת
31.08.2004	תחנת משטרת נתב"ג
31.08.2004	תחנת משטרת מסורבים נתב"ג
05.09.2004	בית מעצר מרחבי לכיש
08.09.2004	תחנת משטרת נתניה
13.09.2004	תחנת משטרת זבולון
19.09.2004	בית מעצר קישון
22.09.2004	תחנת משטרת עכו

11.10.2004	תחנת משטרת רמלה
24.10.2004	תחנת משטרת קרית שמונה
25.10.2004	בית מעצר מרחבי שפלה
25.10.2004	תחנת משטרת ראשון לציון
27.10.2004	תחנת משטרת עיירות
28.10.2004	תחנת משטרת אופקים
03.11.2004	בית מעצר אבו כביר
22.11.2004	תחנת משטרת מסובים
20.12.2004	תחנת משטרת קרית מלאכי
23.12.2004	בית מעצר מרחבי נגב
29.12.2004	תחנת משטרת חולון
30.12.2004	תחנת משטרת בת ים

ב. בתי סוהר:

תאריך הביקור	בית הסוהר
20.05.2004	בית סוהר השרון
16.06.2004	בית סוהר מג"ן
17.11.2004	
27.06.2004	בית סוהר מעשיהו
25.04.2004 (ביקור אסירים)	בית סוהר אשמורת
25.07.2004	
05.08.2004	בית סוהר גבעון
17.08.2004	בית סוהר נווה תרצה
23.08.2004	בית סוהר דמון
19.12.2004	